

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

BERETNING

TIL

FOLKETINGET

AFGIVET AF

DEN AF TINGET UNDER 19. DECEMBER 1945 NEDSATTE
KOMMISSION I HENHOLD TIL GRUNDLOVENS § 45

II

SUPPLEMENT TIL DE VED DEN UNDER 15. JUNI 1945 NED-
SATTE PARLAMENTARISKE KOMMISSION TILVEJEBRAGTE
OPLYSNINGER VEDRØRENDE FORHOLDENE VED
DANMARKS BESÆTTELSE DEN 9. APRIL 1940

J. H. SCHULTZ A/S
UNIVERSITETS-BOGTRYKKERI
KØBENHAVN
1946

BERETNING

TIL

FOLKETINGET

AFGIVET AF

DEN AF TINGET UNDER 19. DECEMBER 1945 NEDSATTE
KOMMISSION I HENHOLD TIL GRUNDLOVENS § 45

II

SUPPLEMENT TIL DE VED DEN UNDER 15. JUNI 1945 NED-
SATTE PARLAMENTARISKE KOMMISSION TILVEJEBRAGTE
OPLYSNINGER VEDRØRENDE FORHOLDENE VED
DANMARKS BESÆTTELSE DEN 9. APRIL 1940

J. H. SCHULTZ A/S
UNIVERSITETS-BOGTRYKKERI
KØBENHAVN
1946

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
Folketingets Beslutning om Kommissionens Nedsættelse.....	5
Forskrifter for Kommissionen.....	5
Kommissionens Medlemmer.....	7
<i>Kommissionens Beretning:</i>	
I. Indledende Bemærkninger.....	8
II. Udenrigsministeriet, April 1940.....	14
III. Krigs- og Marineministeriet, April 1940:	
A. Hæren.....	38
B. Søværnet.....	41
IV. Statens civile Luftværn, April 1940.....	57

ANVENDTE FORKORTELSER I DET FØLGENDE:

Bet. I, S. 00 betyder Betænkning I afgivet af den parlamentariske Kommission af 15. Juni 1945, Side 00.

Bet. I, A. Nr. 00 betyder Aktstykke til fornævnte Bet. I, Nr. 00.

Bet. I, A. 00 betyder Aktstykkene til fornævnte Bet. I, Side 00.

Bet. I, St. 00 betyder det stenografiske Referat til fornævnte Bet. I, Spalte 00.

A. Nr. 00 betyder Aktstykke til nærværende Beretning, Nr. 00.

A. 00 betyder Aktstykkene til nærværende Beretning, Side 00.

St. 00 betyder det stenografiske Referat til nærværende Beretning, Spalte 00.

Beslutning af Folketinget om Nedsættelse af en Kommission i Henhold til Grundlovens § 45.

(Vedtaget af Folketinget ved 2den (sidste) Behandling den 19. December 1945).

Folketinget beslutter:

1. Der nedsættes i Henhold til Grundlovens § 45 en Kommission med den Opgave:
at undersøge samtlige Forhold, hvis Klarlæggelse Kommissionen anser for nødvendig til Bedømmelse af, hvorvidt der er Grundlag for at drage Ministre og andre særlig ansvarlige til Ansvar i Anledning af deres Embedsvirksomhed under den tyske Besættelse,
at foretage de Undersøgelser, som Kommissionen finder påkrævede, med Hensyn til politisk Virksomhed under Besættelsen, der skønnes at indeholde Anslag mod Folkestyret og den hidtidige statsretlige Praxis.

Kommissionen skal endvidere, saafremt den maatte skønne, at de ved den under 15. Juni 1945 nedsatte parlamentariske Kommission tilvejebragte Oplysninger vedrørende Forholdene ved Danmarks Besættelse den 9. April 1940 kan og bør suppleres paa væsentlige Punkter, have til Opgave
at foretage de derfor fornødne Undersøgelser.

Endelig skal det påhvile Kommissionen
at afgive Beretning til Folketinget angaaende de foretagne Undersøgelser.

2. Medlemmernes Antal fastsættes til 24.
3. Over Møder, hvori mundtlige Oplysninger og Forklaringer afgives til Kommissionen, optages stenografisk Referat.
4. Salve Kommissionens Drøftelser og Afgivelsen af Oplysninger, Forklaringer og Redegørelser foregaar i lukkede Møder, men der vil til Oplysning for Offentligheden, naar Undersøgelsen af et Forhold er bragt til et saadant Punkt, at Kommissionen mener, at en Redegørelse derfor kan afgives, være at afgive saadan Redegørelse i den Form og paa den Maade, som Kommissionen skønner rigtig.
5. Tingets Formand bemyndiges til at iværksætte det fornødne til denne Beslutnings Udførelse.

**Forskrifter for den Kommission, der af Folketinget i Henhold til Tingets
Beslutning af 19. December 1945 er nedsat i Henhold til Grundlovens § 45,**

fastsat i Henhold til nævnte Beslutning af *Folketingets Formand*
(den 12. Januar 1946).

§ 1.

Kommissionen vælger umiddelbart efter sin Sammentræden en Formand og en Næstformand.

§ 2.

Kommissionen samles, udsættes og sluttes af sin Formand. Denne bestemmer ved hver enkelt Sammenkaldelse Samlingsstedet; for saa vidt dette er København, holdes Kommissionens Møder i Rigsdagens Lokaler.

§ 3.

Kommissionen er berettiget til at antage lønnet Medhjælp uden for sin Midte saavel som til at foretage de til dens Virksomhed fornødne Udgifter, herunder Rejse-udgifter efter Regning til Medlemmerne, for saa vidt Kommissionen afholder Møder uden for København.

§ 4.

Den, der ophører at være Medlem af Folketinget, ophører tillige at være Medlem af Kommissionen.

Naar en enkelt ophører at være Medlem, afgør Kommissionen under Hensyn til sine Arbejders Standpunkt og Tarv, om den skal vedblive at virke med kun 23 Medlemmer, eller om den skal gøre Indstilling til Folketinget om nyt Valg af et Medlem.

Skulde det ske, at flere ophører at være Medlemmer, skal Kommissionen gøre saadan Indstilling.

§ 5.

Om Udbyttet og Udfaldet af sine Undersøgelser vedtager og afgiver Kommissionen Beretning til Folketinget.

Beretning er vedtaget, naar ved den endelige Afstemning mindst 13 af Kommissionens Medlemmer har stemt for den.

Vedtages Beretning ikke med Enstemmighed, er de, der har stemt imod, berettigede til at faa en Fremstilling af deres afvigende Meninger optaget i et Tillæg til Kommissionens Beretning.

§ 6.

Over Møder, hvori mundtlige Oplysninger og Forklaringer afgives til Kommissionen, optages stenografisk Referat.

§ 7.

De til Afholdelse af Udgifter efter § 3 fornødne Pengemidler hæves af Kommissionens Formand hos Rigsdagens Kasserer efter Anvisning af Folketingets Formand. For deres Anvendelse aflægges Kommissionen Regnskab til Folketingets Formand.

§ 8.

De øvrige Regler for Kommissionens Virksomhed fastsættes af den selv.

Jul. Bomholt.

Egil Olsen.

Tillæg til Forskrifter af 12. Januar 1946 for den af Folketinget under 19. December 1945 nedsatte Kommission i Henhold til Grundlovens § 45.

(Fastsat af Folketingets Formand den 1. Februar 1946).

Til § 3.

Som nyt Stykke tilføjes:

„Under Iagttagelse af de i Tjenestemandslovens § 814 indeholdte Regler vil der være at udbetale Kommissionens Medlemmer Diæter, dog saaledes, at der ikke ydes Diæter for Dage, paa hvilke Folketinget holder Mode.“

Jul. Bomholt.

Egil Olsen.

Kommissionens Medlemmer.

Tingets Valg af Medlemmerne fandt Sted den 19. December 1945, og der valgtes følgende:

Førstelærer *Arnik Jensen*,
 Gaardejer *J. Chr. Jensen-Broby*,
 Gaardejer *Jørgen Gram*,
 Dommer *Aage G. Holm*,
 Sekretær *Harald Nielsen*,
 Gaardejer *Lavst Nørskov*,
 fhv. Minister, Statsrevisor *A. M. Hansen*,
 Landmand *Olof Steen*,
 Formand for Radioraadet, *Jul. Bomholt*,
 fhv. Minister, Overretssagfører *J. Busch-Jensen*,
 Forretningsfører *Chr. Christiansen*,
 Landaretsagfører *Fr. Dalgaard*,
 fhv. Minister *H. C. Hansen*,
 Redaktør *Rasmus Hansen*,
 Redaktør *Frede Nielsen*,
 Fængselspræst *Kristen Anby*,
 Landaretsagfører *Poul Hjermind*,
 Ekspeditionssekretær, nu Statsrevisor, cand. polit. *Aksel Møller*,
 Kommandør *C. A. S. Westermann*,
 Redaktør *Martin Nielsen*,
 fhv. Minister, Professor *Mogens Fog*,
 Landaretsagfører *Robert Mikkelsen*,
 Lektor *Paul E. Holt* og
 Overlæge *Viggo Starcke*.

Kommissionen konstituerede sig med *Aage G. Holm* som Formand og *Rasmus Hansen* som Næstformand.

Til Kommissionens Sekretær antoges Chefen for Rigsdagens Bureau, *Eigil Olsen*.

Kommissionen har vedrørende Emnet for nærmere Beretning afholdt 27 Møder, herunder 15 Møder med 20 Afhøringer.

Beretning.

I. Indledende Bemærkninger.

Kommissio-
riet.

Den Opgave, der tildeltes Kommissionen i Henhold til Folketingets Beslutning af 19. December 1945 var ifølge Kommissoriet:

„at undersøge samtlige Forhold, hvis Klarlæggelse Kommissionen anser for nødvendig til Bedømmelse af, hvorvidt der er Grundlag for at drage Ministre og andre særlig ansvarlige til Ansvar i Anledning af deres Embedsvirksomhed under den tyske Besættelse,

at foretage de Undersøgelser, som Kommissionen finder påkrævede, med Hensyn til politisk Virksomhed under Besættelsen, der skønnes at indeholde Anslag mod Folkestyret og den hidtidige statsretlige Praksis.

Kommissionen skal endvidere, saafremt den maatte skønne, at de ved den under 15. Juni 1945 nedsatte parlamentariske Kommission tilvejebragte Oplysninger vedrørende Forholdene ved Danmarks Besættelse den 9. April 1940 kan og bør suppleres paa væsentlige Punkter, have til Opgave at foretage de derfor fornødne Undersøgelser.

Endelig skal det påhvile Kommissionen at afgive Beretning til Folketinget angaaende de foretagne Undersøgelser.“

Som det fremgaar heraf, falder Kommissoriet — i Lighed med det Kommissorium, der ved Beslutning af Folketinget den 15. Juni 1945 blev givet den da nedsatte parlamentariske Kommission — i to Dele: Forholdene omkring den 9. April 1940 og Forholdene under Besættelsen; men i Modstætning til, hvad der var Tilfældet for den første Kommission, er nu som Genstand for Undersøgelse inddraget foruden Ministres Ansvar under Besættelsen det Ansvar, der maatte påhvile „andre særlig ansvarlige“ for deres Embedsvirksomhed under samme, og som noget nyt er det desuden pålagt Kommissionen „at foretage de Undersøgelser, som Kommissionen finder påkrævet med Hensyn til politisk Virksomhed under Besættelsen, der skønnes at indeholde Anslag mod Folkestyret og den hidtidige statsretlige Praksis.“

I den af den foregaaende Kommission afgivne Betænkning (i det følgende angivet som Bet. I) oplyses, at denne Kommission samtidig med at beskæftige sig med Undersøgelsen af Forholdene omkring den 9. April 1940, hvilke Undersøgelser som bekendt afsluttedes med Kommissionens Betænkning af 4. Oktober 1945, havde tilvejebragt en Del Materiale ogsaa vedrørende Forholdene under Besættelsen*). Med

*) herunder den tyske Rigaregerings Memorandum til den danske Regering af 9. April 1940, den tyske (udaterede) „Aufzeichnung“ overgivet Udenrigsministeriet den 9. April 1940 (de 13 Punkter) samt andre Dokumenter, der danner Indledning til Tysklands Forholdsregler over for Danmark i Besættelsestiden.

dette Materiale som Udgangspunkt har nærværende Kommission i en Række Møder drøftet en Del af disse Forhold, og paa Grundlag heraf har Afhøringer fundet Sted, ligesom nye Aktstykker er tilgaaet Kommissionen.

I Kommissoriet forudsættes, at Kommissionen, naar Undersøgelsen af et Forhold er bragt til et saadant Punkt, at Kommissionen mener, at en Redegørelse derfor kan afgives, afgiver en saadan Redegørelse i den Form og paa den Maade, som Kommissionen anerkender rigtig. Med denne Bestemmelse for Øje har Kommissionen under sit Arbejde overvejet de Muligheder, der foreligger for en Offentliggørelse vedrørende et eller flere af de Punkter, der var Genstand for Undersøgelse. Hvad imidlertid angaar *Forholdene under Besættelsen* har man ikke ment paa nærværende Tidspunkt at kunne foretage en saadan Offentliggørelse, idet Kommissionen endnu ikke — bl. a. grundet paa de forskellige Forholds nære indbyrdes Sammenhæng — har ment det forsvareligt at betragte Undersøgelserne af et eller flere Punkter som afsluttet i den Forstand, at Resultatet nu kan meddeles. Kommissionen har dog søgt at tilrettelægge sin Arbejdsplan paa en saadan Maade, at Betænkning vedrørende en Række af Besættelsestidens Forhold, saaledes Retsplejen, de udenrigspolitiske Forhold samt formentlige Anslag mod Folkestyret under Besættelsen m. v., i en nær Fremtid vil kunne ventes afgivet.

Offentliggørelse af Beretning fra Kommissionen.

Hvad derimod angaar *Forholdene omkring Danmarks Besættelse den 9. April 1940*, har Kommissionen ment at have indsamlet supplerende Oplysninger til den af den foregaaende Kommission afgivne Betænkning i et saadant Omfang, at disse nu 9. April 1940, kan forelægges Offentligheden.

Supplerende Beretning vedrørende

Udgangspunktet for de her foretagne Undersøgelser maatte, som det angives i Kommissoriet, blive den nævnte Kommissionsbetænkning, saadan at det, der nu vilde være at foretage, maatte blive en supplerende Undersøgelse af samtlige politiske og militære Forhold, som kan tjene til Bedømmelse af, hvorvidt der er Grundlag for at gøre Ansvar gældende over for Ministre eller andre særlig ansvarlige i Forbindelse med Danmarks Besættelse af tyske Tropper den 9. April 1940. (Bet. I, S. 8).

Hvad angaar den nærmere Fremgangsmaade, Kommissionen her har bragt i Anvendelse, bemærkes, at Kommissionen umiddelbart efter sin Ned sættelse, dels fra offentlige Myndigheder, dels fra Enkeltpersoner, af hvilke flere havde været afhørt af den tidligere Kommission, modtog en Række skriftlige Henvendelser indeholdende Oplysninger eller Tilbud om Afgivelse af saadanne Oplysninger, der formentes at kunne danne nødvendige Korrektiver eller Tilføjelser til det, der alt foreligger i den afgivne Betænkning. Disse Henvendelser tog Kommissionen med ind under sine Overvejelser vedrørende de Punkter, man skønnede burde gøres til Genstand for den fornyede og supplerende Undersøgelse, der ifølge Kommissoriet er pålagt Kommissionen.

Resultatet af Kommissionens Undersøgelser, der herved forelægges Offentligheden, vil i Enkeltheder fremgaa af de følgende Afsnit, kun skal der indledningsvis i store Træk anføres følgende:

I Afsnittet vedrørende *Udenrigsministeriets April 1940* (Bet. I, S. 13) omtales gentagne Gange Udenrigsministeriets daværende Direktør O. C. Mohr's Deltagelse i Begivenhederne omkring den 9. April 1940. Minister Mohr blev ikke afhørt af den forrige Kommission, men da Hr. Mohr i Kraft af den Stilling, han indtog i det nævnte Tidrum, formentes at kunne give Oplysninger af væsentlig Interesse til Supplering af de bl. a. af fhv. Udenrigsminister, Dr. P. Munch, givne Redegørelser, og da Minister Mohr selv i en Skrivelse af 19. Oktober 1945 (tilgaaet den forrige Kommission efter Betænkningens Afgivelse) har ment „paa forskellige Punkter at kunne give Oplys-

Udenrigsministeriet April 1940.

ninger eller Svar paa Spørgsmaal, som andre ifølge Afhøringerne ikke længere har nogen Erindring om" (A. Nr. 8), anmodede Kommissionen Hr. Mohr om at komme til Stede, og i Møder den 6. Marts og 25. Maj gav han mundtlig en Række Kommentarer til sine i Bet. I optrykte, udaterede Optegnelser om Begivenhederne den 4. og 5. April 1940, herunder de ved Samtaler med de herværende norske og svenske Gesandter modtagne Meddelelser om deres respektive Regeringers Stillingtagen til de i nævnte Dage fra Berlin indløbne Meddelelser om tyske Agressionsplaner. Endvidere afgav Minister Mohr en fyldig Redegørelse for Begivenhederne i Udenrigsministeriet den 8. April 1940, herunder hans Samtaler med Renthe-Fink, og endelig vil det af de stenografiske Referater fremgaa, at Minister Mohr havde anstillet nærmere Undersøgelser med Henblik paa en Opklaring af de af den forrige Kommission rejste Spørgsmaal om Aarsagen til, at nogle fra Gesandtakabet i Berlin til Udenrigsministeriet fremsendte Indberetninger ikke var kommet Udenrigsministeren i Hænde, henholdsvis først kommet ham i Hænde paa et sent Tidspunkt (jfr. herom Kommissionens Undersøgelser og Drøftelser vedrørende Kjelsens Indberetninger af 8. Januar, 13. Februar — Bet. I, S. 15 og 20 — og 5. April samt vedrørende Zahles Indberetning af 8. April — Bet. I, S. 30—31).

I den forrige Kommission afhørtes daværende Marineattaché *Kjelsen* om de nærmere Forhold inden for det danske Gesandtakab i Berlin i Dagene umiddelbart forud for den 9. April 1940, og man kom dengang, som det fremgaa af de stenografiske Referater, ind paa den Virksomhed, der sidelebende med Kammerherre Zahles Fremsendelse af de officielle Indberetninger til Udenrigsministeriet udøvedes af Legationssekretær *Steensen-Leth* og Marineattachéen, *Kjelsen* for at alarmere de hjemlige Autoriteter, herunder navnlig det Samarbejde, man fra Gesandtakabet havde indledet med de to danske Journalister *Jacob Kronika* og *Helge Knudsen*, der af Gesandtakabet opfordredes til at understrege Situationen ved de Bladartikler, de sendte hjem. Da de ved Afhøringen af Hr. Kjelsen fremkomne Oplysninger imidlertid ikke efter Kommissionens Mening kunde anses for tilstrækkelige til, at Offentligheden paa Grundlag heraf kunde danne sig et fyldestgørende Billede af Forholdene i Gesandtakabet paa nævnte Tidspunkt, foretog Kommissionen i sit Møde den 6. Marts en indgaaende Afhøring af den daværende Legationsraad ved Gesandtakabet, *Steensen-Leth*, og i et senere Møde, den 21. Maj, afhørtes Redaktør *Jacob Kronika*, efter at man først paa Kommissionens Foranledning fra Hr. Kronika og Hr. Helge Knudsen havde modtaget en skriftlig Besvarelse af nogle herhenhørende Spørgsmaal (A. Nr. 3 og 4).

Kammerherre Zahles første Indberetning (efter Privatbrevet af 1. April) var Indberetningen til Udenrigsministeriet af 4. April. Denne overbragtes personlig Udenrigsminister, Dr. Munch i dennes Hjem af daværende Legationssekretær ved Gesandtakabet i Berlin, *Schön*. I et Møde den 27. Marts afhørtes Hr. Schön om de nærmere Omstændigheder i Forbindelse med denne Overbringelse, herunder om, hvad der blev sagt ved denne Lejlighed og hvilke Instruktioner han maatte have haft hjemmefra i saa Henseende. Under Afhøringen stillede man desuden Hr. Schön en Række Spørgsmaal af lignende Art, som man stillede *Steensen-Leth* og *Kronika* vedrørende Forholdene i Gesandtakabet i Berlin.

Med *hvo. Udenrigsminister, Dr. Munch* har Kommissionen vedrørende Forholdene omkring den 9. April 1940 kun fundet Anledning til i et Møde den 20. August at foretage en kortere Drøftelse foranlediget ved nogle Udtalelser af den svenske Udenrigsminister *Günther* i „Dagens Nyheter“ (A. Nr. 41) vedrørende de Informationer, man havde i Sverige og her i April 1940. Endvidere stillede man Dr. Munch

enkelte Spørgsmaal til Afklaring af de nærmere Omstændigheder ved Legationssekretær Sohns fornævnte personlige Overbringelse af Zahles Indberetning af 4. April, og i et Møde den 6. November aføskede man kgl. Gesandt i Stockholm Nils Suenningssøn, der i April 1940 var Chef for Udenrigsministeriets politiske Afdeling, Forklaring om de samme Forhold.

Endelig skal anføres, at Kommissionen i Skrivelser af 20. Marts 1946 og 26. Juni s. A. anmodede Justitsministeriet om at lade Politiet foretage en Afhøring af *fhv. tysk Gesandt og Rigsbefuldmægtiget i Danmark Renthe-Fink* vedrørende forskellige nærmere angivne Spørgsmaal, bl. a. angaaende hans Demarche den 8. April 1940 over for Udenrigsminister, Dr. Munch og Udenrigsministeriets Direktør O. C. Mohr. Politirapporterne, der nærmere omhandles i nedenstaaende Afanit om Udenrigsministeriet April 1940, er aftrykt som Bilag (A. Nr. 1 og 7).

Hvad angaar Afanittet vedrørende *Forholdene i Krigs- og Marineministeriet* April 1940 bemærkes, at der for saa vidt angaar *Hæren* ikke for Kommissionen er kommet til at foreligge noget, der skønnes at burde medføre mere indgaaende Undersøgelser end de af den foregaaende Kommission foretagne. Der har derfor ikke været fornyede Afhøringer, men man har dog aføsket Krigsministeriet aktriftlig Svar paa enkelte i det følgende Afanit nærmere angivne Spørgsmaal.

Efter Afgivelse af Bet. I fremsendte Marineministeriet, efter at have haft Lejlighed til at gøre sig bekendt med Betænkningens Indhold, forskellige Skrivelser, indeholdende Bemærkninger og Berigtigelser til *Afsnittet vedrørende Søværnet*. Liggende Skrivelser modtog Kommissionen fra Ministeriet for Handel, Industri og Søfart samt fra *fhv. Forsvarsminister Alving Andersen*, fra Kommandørkaptajn F. C. Pontoppidan og Viceadmiral Rechnitzer, der alle havde været afhørt af den forrige Kommission.

Der kom herved for nærværende Kommission til at foreligge saadanne nye Momenter vedrørende *de tyske Skibes uhindrede Indpassage forbi Middelgrundsfortet og deres ligeledes uhindrede Fortøjning ved Langeliniekaen*, at Kommissionen følte sig foranlediget til at gaa ind i en ret udførlig Undersøgelse af disse Forhold, der som det fremgaar af Bet. I ogsaa havde været Genstand for særlig Opmærksomhed fra den forrige Kommissions Side.

I Generalrapport for Sikringsstyrken 1939—40, afgivet af Søværnskommandoen Juni 1943, hvilken Rapport i Uddrag er optrykt som Bilag i Bet. I, er i denne Forbindelse oplyst, at *den Kanon paa Middelgrunden, der skulde anvendes til Varselskud, var i Uorden*, hvorfor Skud ikke var blevet afgivet fra Fortet, og om Grunden til, at Kanonen ikke virkede, gives nærmere Forklaring i Generalrapporten. Fra Marineministeriet er der imidlertid til Kommissionen senere fremsendt en Fodnote til det Afanit i Generalrapporten, der omhandler det paagældende Forhold, og i denne Fodnote gives paa Grundlag af en Rapport fra Kystløjtnant II Schat-Holm en Forklaring, som afviger fra det herom i Generalrapporten tidligere oplyste. Disse modstridende Forklaringer vedrørende et saa væsentligt Led i Kystdefensionens Virksomhed Morgen den 9. April 1940 gav Anledning til, at man foretog en Afhøring herom (i et Møde den 6. Marts) af *Chefen for Kystdefensionen, Kommandør Paul Ipsen*, samt om en Række andre Forhold paa Middelgrunden den 9. April og Dagene deromkring, herunder om de Forholdsordrer, der forelaa, Chefskiftet paa Fortet den 8. April m. v. I et senere Møde (den 4. April) afhørtes om de samme Forhold *fhv. Kaptajnlejtant G. Langhorn*, der var Interimschef paa Fortet fra om Eftermiddagen den 8. April, samt fornævnte *Kystløjtnant II Schat-Holm*, der havde Tjeneste paa Fortet som vagthavende Officer den 8.—9. April Kl. 12—4. Disse

Afhøringer medførte en fornyet Afhøring af Kommandør Ipeen (i et Møde den 26. April) samt Afhøring af *Kystløjtnant Kromann*, der aflæste Schat-Holm Morgenens den 9. April Kl. 4 paa Toppen af Fortet. Endelig afgaves Forklaring for Kommissionen af *Malersvend, tidligere Menig Artillerimekaniker Willy Skjønnemann*, der Kl. 4 om Morgenens aflæste Vagten ved den 75 mm P. K.-Kanon, hvormed Varselskud skulde afgives. Da der ved disse Afhøringer fremkom yderligere divergerende Opfattelser bl. a. af, hvad der passerede ved nævnte Kanon den nævnte Morgen, besluttede Kommissionen ved Selvsyn at undersøge Forholdene paa Stedet, og den 28. April *aflagde Kommissionen Besøg paa Middelgrundsfortet*, ledsaget af Kommandør Ipeen. *Kystløjtnant Kromann* og fhv. *Artillerimekaniker Skjønnemann*, der ogsaa ledsagede Kommissionen, afgav, dels paa Stedet, hvor Kanonen havde staaet, dels paa Toppen af Fortet, Svar paa en Række Spørgsmaal, stillet af Kommissionens Medlemmer (jfr. de stenografiske Referater). Kommissionens Undersøgelser vedrørende disse Forhold afsluttedes med Afhøringer (den 27. April) af *Artillerimekaniker, Kvartermester af 1ste Grad Haagen* og *Artillerimekaniker, Underkvartermester Krantz*, der begge afhørtes til Supplering af de af *Artillerimekaniker Skjønnemann* afgivne Oplysninger, ligesom man (i et Møde den 21. Maj) afhørte *Orlogskaptajn Topsøe-Jensen*, der var Chef paa Middelgrundsfortet i Tidsrummet 27. Marts til 8. April, fra hvilken sidste Dato han frakommanderedes.

Der blev ved de stedfundne Afhøringer afgivet afvigende og ofte modstridende Forklaringer, og der fremkom for Kommissionen herunder saadanne nye Momenter, at man herefter ikke kunde bortse fra Muligheden af, at det kunde skyldes *Sabotage*, at den nævnte Kanon ikke virkede, da Varselskud skulde afgives. Kommissionen ansaa det herefter for rettest, at *den videre Undersøgelse heraf overgik til politimæssig Behandling*, og de af Politiet paa Kommissionens Foranledning optagne Rapporter om det paa Middelgrundsfortet den 9. April 1940 passerede er optrykt som Bilag (A. Nr. 18 og Nr. 39).

Den ledige
Kajplads ved
Langelinie.

Foranlediget ved nogle Udtalelser i de stenografiske Referater, hvorefter nogle tomme tyske Kuldamper den 8. April 1940 Kl. 22 formentes at være afgaaet fra Langeliniekajen, saaledes at det tyske Troppetransportakib kunde lægge til her næste Morgen (Bet. I, St. 349—51), modtog Kommissionen fra Marineministeriet i Skrivelse af 31. Oktober 1945 en Berigtigelse heraf, idet Ministeriet henviste til Resultatet af en af Marinestaben i 1940 foretaget Undersøgelse, hvoraf det — stemmende med, hvad der var anført i Generalrapporten — skulde fremgaa, at det var en *Tilfældighed*, at den af Havnevesenct frigjorte Kajlængde netop var saaledes beliggende, at Tre-kroner dækkede Middelgrundsfortet, ligesom man mente at kunne fastslaa, at der ikke havde foreligget nogen Bestilling paa Plads langs Langeliniekajen paa det paa-gældende Tidspunkt.

Politi-
rapport.

Da Kommissionen maatte anse en nærmere Udredning af dette Spørgsmaal for at være af særdeles Interesse, idet der her forelaa Mulighed for „Femte Kolonne“-Virksomhed, mente man ikke at burde akkviescere ved den af Marinestaben i 1940 foretagne Undersøgelse. Man anstillede derfor en omfattende Undersøgelse, der bl. a. omfattede Afhøring af Skibsfører ved D. S. B. J. *Jørgensen*, som dengang havde været Fører af Statsisbryderen „Storebjørn“, om hvilket Fartøj det var blevet oplyst, at det var ankommet til København den 9. April Kl. 00.40 og havde fortøjet ved Langeliniekajen. Undersøgelsen, om hvis Enkaltheder der henvises til Fremstillingen nedenfor under III. B. *Søværnet* (S. 41 f.), sluttede med Optagelse af en *Politi-rapport* (A. Nr. 25).

I Generalrapport for Søværnet findes i det Afsnit, der omhandler det tyske Transportakibs Indsejling og dets Landsætning af Tropper paa Langeliniakajen, om Landsætningen kun følgende Bemærkning: „Under Landsætningen anvendte Kulveggen. de tyske Tropper til Hjælp til Transport et dansk Kulautomobil, hvis Ejendomsforhold ikke er fastslaaet.“

I Forbindelse hermed blev der i Kommissionen rejst Spørgsmaal om, hvorvidt der fra Ledelsen af A/S Københavns Kul og Koks Kompagni var ydet Bistand ved fornævnte Landsætning. Man ønskede en grundig politimæssig Undersøgelse til Klarlæggelse af, om der maatte være noget Grundlag for de i Offentligheden fremkomne talrige Rygter i den Retning. Ved Henvendelsen til Politimyndighederne fik man imidlertid den Oplysning, at disse gennem længere Tid havde beskæftiget sig med Spørgsmaalet, men at det i saa Henseende hidtil fremkomne ikke for Tiden gav Grundlag for videre Undersøgelse.

Om de vedrørende Søværnet i øvrigt foretagne supplerende Undersøgelser (om Mineudlægningerne i Store Bælt, om Viceadmiral Rechnitzers Deltagelse i et Møde i Udenrigsministeriet den 5. April 1940 m. v.) samt om de Bidrag til en yderligere Belysning af forskellige i Bet. I omhandlede Forhold, der er tilgaaet Kommissionen, henvises til det i det paagældende Afsnit nedenfor anførte (Afsnit III. B. Søværnet).

Et Forhold, der ikke blev taget op til Behandling i den forrige Kommission, var *det civile Luftværn*. Da det imidlertid fra Lovgivningsmagtens Side gennem de herom vedtagne Love var en Forudsætning, at Luftværnet som et naturligt Supplement til Landets militære Forsvarsberedskab for de Pengemidler, der stilledes til Raadighed, organiseredes paa en saadan Maade, at der sikredes Befolkningen den mulige Luftbeskyttelse for det Tilfælde, at Krigshandlinger satte ind, ansaa Kommissionen det for paakrævet, at ogsaa disse Forhold blev draget ind under Undersøgelserne angaaende den 9. April 1940. Kommissionen anmodede derfor den ansvarlige Minister, daværende Indenrigsminister *Bertel Dahlgaard*, om over for Kommissionen at afgive en Redegørelse vedrørende det civile Luftværn (herunder Luftmelde-tjenesten) paa nævnte Tidspunkt og hans nærmere Opfattelse af dets Effektivitet.

Statens
civile Luft-
værn.

Den udførlige Udredning, man modtog fra Hr. Bertel Dahlgaard, gav Anledning til, at man anmodede Lederen af Statens civile Luftværn, Vicepolitichef *Arthur Dahl* og den daværende Luftværnsinspektør, tidligere Sekretær for dansk Luftværnsforening, *S. A. Andersen* om til Kommissionen at indsænde skriftlig Besvarelse af nogle nærmere angivne enslydende Spørgsmaal, bl. a. om, hvorvidt Luftværnsmyndighederne af Regeringen eller højere administrative Myndigheder den 8. April 1940 var blevet underrettet om den for Landet faretruende Situation samt om, hvorvidt der fra Luftværnsmyndighederne nævnte Dag rettedes Henvendelse om, at særlige Foranstaltninger skulde træffes. Endvidere forespurgte man, om saadanne særlige Foranstaltninger blev truffet samt om de trufne Foranstaltninger efter de forespurktes Opfattelse maatte anses forsvarlige. Da de modtagne Besvarelser paa nogle Punkter ikke mentes at stemme med det af fhv. Indenrigsminister Bertel Dahlgaard herom oplyste, foretog Kommissionen i sit Møde den 12. September en Afhøring af Hr. Bertel Dahlgaard, og hermed afsluttedes Kommissionens Behandling af disse Forhold, hvorom udførligere Redegørelse findes i nedenstaaende Afsnit IV. Statens civile Luftværn April 1940.

I en Skrivelse af 26. September 1945 havde den foregaaende Kommission

Nürnberg-Dokumenterne.

anmodet Udenrigsministeriet om Fremskaffelse af *de Akter, som under Nürnberg-Processen maatte fremkomme vedrørende Tysklands Forhold til Danmark under Krigen*. I den Anledning har Kommissionen fra Udenrigsministeriet modtaget nogle Dokumenter, men da Kommissionen paa det Tidspunkt, hvor denne Beretning offentliggøres, ikke har tilstrækkelig Klarhed over, om samtlige Dokumenter fra Nürnberg-Processen om den 9. April er tilstillet Kommissionen, vil Offentliggørelsen af Nürnberg-Dokumenterne blive udsat, indtil Kommissionen har den fornødne Vished, og til Opnaaelse heraf har Kommissionen besluttet til Tyskland at afsende en Delegation med den Opgave ved Gennemgang af tyske Arkiver og det Materiale, der har været til Raadighed ved Nürnberg-Processen, at tilvejebringe saadanne Dokumenter, som maatte være af Interesse for Kommissionens fortsatte Undersøgelser.

Beretning udgives uden Indstilling om eventuel Rigsanklage.

Hvad angaar nærværende Beretning i Almindelighed anføres, at medens det i Kommissoriet for den foregaaende Kommission var paalagt denne at ledsage sin Betsækning af Indstilling om, hvorvidt Rigsretssag i Henhold til Grundlovens § 67 burde rejses, er der for nærværende Kommission ikke i Kommissoriet indføjet et saadant Paalæg, men Kommissionens Opgave er begrænset til „at afgive Beretning til Folketinget angaaende de foretagne Undersøgelser“.

Da det herefter alene beror paa Tingets Vurdering af, hvorvidt Indholdet af nærværende Beretning bør danne Grundlag for Rigsretsanklage, har Kommissionen til Tingets Oplysning bestræbt sig for at gøre Undersøgelserne af de Forhold, man har taget op til Behandling, saa indgaaende som muligt, hvilket formentlig fremgaar af Beretningens Indhold.

Stenografiske Referater optaget in extenso.

Endelig bemærkes, at der over de af Kommissionen foretagne Afhøringer er optaget stenografiske Referater. Disse foreligger som Bilag og er optaget in extenso, jfr. Kommissoriets Punkt 3.

II. Udenrigsministeriet April 1940.

De Aktstykker, hvorpaa den forrige Kommission byggede sine Undersøgelser vedrørende dette Afsnit, var, som det anføres i Bet. I, fhv. Udenrigsminister, *Dr. P. Munchs* til Kommissionen udarbejdede „Beretning om min Deltagelse i Forhandlinger og Beslutninger i Forbindelse med Begivenhederne omkring den 9. April 1940“ samt en Række Dokumenter, dels *Ministernødeprotokoller*, dels Akter, modtaget gennem Udenrigsministeriet, herunder *de af daværende Gesandt i Berlin, Kammerherre Zahle fremsendte politiske Indberetninger i Dagens 4.—8. April*. Paa dette Grundlag foretog nævnte Kommission sine Afhøringer af den daværende Udenrigsminister og af den daværende Marineattaché i Gesandtskabet i Berlin, *Kjelsen*. De Resultater, Kommissionen herved kom til, findes udførligt omtalt i Bet. I (S. 13—32), hvori der i kronologisk Orden gøres Rede for Begivenhederne og Reaktionen herhjemme, efterhaanden som Indberetningerne fra Berlin indløb.

Som det af de indledende Bemærkninger (foran Afsnit I) fremgaar, har nærværende Kommission gjort Afsnittet vedrørende Udenrigsministeriet til Genstand for fornyet og supplerende Undersøgelse, og man har afhørt forskellige Personer, som den forrige Kommission ikke nuaede at afhøre, men som i Kraft af den Stilling, de paa de paagældende Tidspunkter indtog, mentes at kunne give værdifulde Oplysninger om en Række Forhold, hvis Afklaring Kommissionen maatte anse for særlig betydningsfulde. Der er herefter afhørt Udenrigsministeriets daværende Direktør *O. C. Mohr*, daværende Chef for Ministeriets politisk-juridiske Afdeling *Nils Søren-*

ningen samt to daværende Embedsmænd i Gesandtskabet i Berlin, Legationssekretærene *Steensen-Leth* og *Schön*, ligesom Redaktør *Jacob Kronika*, der stod i nær Forbindelse med Gesandtskabet, har afgivet saavel mundtlig som skriftlig Forklaring. Redaktør *Helge Knudsen*, der ligesom *Kronika* var Korrespondent i Berlin, har alene afgivet skriftlig Forklaring.

Sammenholdt med det i Bet. I anførte vil det af de stenografiske Referater ses, at en Række Forhold vedrørende Gesandtskabet i Berlin, som den forrige Kommission var kommet ind paa i sine Undersøgelser, paa ny er taget op; og med Benyttelse af samme kronologiske Rækkefølge som i Bet. I anvendt kan om Resultatet af de stedfundne Undersøgelser anføres følgende:

Hvad angaar Tiden, der gik forud for Aprildagene 1940 og saaledes forud for *Zahles* Indberetninger, fremgaar det af Bet. I, at der fra Marineattaché *Kjelsen* den 8. Januar og den 13. Februar 1940 til Søværnskommandoen er indsendt Indberetninger, hvori for første Gang er omtalt formodede tyske Planer mod Danmark (henholdsvis Tryk paa Danmark for at faa vort Land til at tillade Oprettelsen af tyske Luftbaser i Nordjylland og Betimeligheden af, hvis Okkupationsplaner mod Holland og Belgien skulde mislykkes, Indretning af Støttepunkter for den tyske Flaade og Luftmagt i Danmark og paa den norske Vestkyst). Disse Indberetninger blev tilstillet Udenrigsministeriet i Kopi, men Udenrigsministeren havde ikke faaet dem i Hænde og havde intet Kendskab til dem (Bet. I, S. 15). Dr. *Munch* omtaler dem derfor ikke i de Betragtninger, han indledningsvis anstiller i sin Redegørelse til den forrige Kommission om Tiden, der gik forud, Betragtninger, der mundede ud i, at der i dette Tidsrum - i Modsetning til hvad der var Tilfældet for Norge og Sverige, hvor Malm-spørgsmaalet forelaa - syntes at være „Ro over Danmarks Forhold til de krigsførende Parter“.

Marine-attaché *Kjelsens* Indberetninger af 8. Januar og 13. Febr. 1940.

Oplysningen om disse af *Kjelsen* paa et saa forholdsvis tidligt Tidspunkt fremsendte Indberetninger om tyske Aggressionsplaner mod Danmark gav, som det fremgaar af Bet. I, Anledning til en Afhøring ikke alene af Dr. *Munch*, men ogsaa af den daværende Forsvarsminister *Alsing Andersen* og af de militære Ledere om disses Kendskab til de nævnte Indberetninger (Bet. I, S. 69). Nærværende Kommission har søgt at skaffe Klarhed over den Vægt, man i Gesandtskabet i Berlin dengang lagde paa disse Indberetninger, og ved Afhøringen af daværende Legationssekretær *Steensen-Leth* erklærede denne paa Forespørgsel herom, at man ikke efter hans Opfattelse dengang havde lagt særlig Vægt paa disse Meddelelser. Der var paa dette Tidspunkt i Berlin saa mange opkræmmende Rygter i Omløb, og naar Gesandtskabet gav saadanne Meddelelser til Udenrigsministeriet og Marineministeriet, laa deri formentlig ikke andet end, „at man mente, at man for en Ordens Skyld maatte indberette det“. Marineattachéerne sendte for øvrigt altid en Masse Indberetninger hjem, hvoraf en Del var uden Interesse for ikke Fagfolk; og det var derfor ikke mærkeligt, hvis Udenrigsministeren ikke havde set dem allesammen. Hvis man fra Gesandtskabet havde tillagt saadanne Meddelelser større Vægt, vilde Gesandten utvivlsomt have kommenteret Indberetningerne ved en særlig Følgeskrivelse til Udenrigsministeren. Paa Forespørgsel om, hvorfor en Kommentar da ikke var medsendt „saa alvorlige Forudsigelser“ som de foreliggende, erklærede *Steensen-Leth*, der i øvrigt efter sit Opgivende kun dunkelt erindrede Indholdet af *Kjelsens* to Indberetninger, at man ikke i disse havde fundet tilstrækkeligt Fundament til at sætte det op i et større Plan (St. 11 og 20). - Daværende Legationssekretær *Schön* udtalte sig i lignende Retning. Man havde i Gesandtskabet ofte drøftet Danmarks udsatte Stilling i Tilfælde af et

Stormagtsopgør, herunder Muligheden af et tysk Overfald paa Danmark eller et tysk Pres. Men de Indberetninger, der fra Gesandtskabet sendtes hjem i Aarets første tre Maaneder, kunde paa Grund af manglende koncise Oplysninger ikke indeholde Meddelelser om bestemte tyske Angrebsplaner, og i Kjølsens to Beretninger var der derfor kun Tale om Overvejelser af Operationsplaner og om et eventuelt Tryk paa Danmark, ikke om endeligt udarbejdede, langt mindre om fastlagte Planer. Kjølsens Indberetninger kunde derfor kun betragtes som Led i Gesandtskabets almindelige Informationsvirksomhed, og de var ikke af dette blevet tillagt „enestaaende Betydning“ — anderledes derimod da man fik de koncise Oplysninger den 31. Marts, der resulterede i Zahles Privatbrev til Dr. Munch af 1. April (Schøn, St. 106—107, 115).

Kammerherre
Zahles
Privatbrev
af 1. April.

Kammerherre Zahles Privatbrev af 1. April 1940 blev bragt herop af Marineattaché Kjelsen og mundtligt kommenteret over for Udenrigsministeren og Viceadmiralen, jfr. herom Bet. I, S. 15—16, hvor der nærmere gøres Rede for Kjølsens og Dr. Munchs Opfattelse af dets Indhold. Om Tilblivelsen og Baggrunden for dette Brev, hvorom der allerede i Bet. I (St. 7) foreligger Oplysninger fra Kjelsen, har de nu stødte Afhøringer af Steensen-Leth og Schøn bragt til Dels nye Momenter frem. Det var, ifølge Schøn, først den 31. Marts, der tilgik Gesandtskabet saadanne Oplysninger, som gjorde det sandsynligt, at et planlagt Angreb kunde gælde Danmark. Oplysninger, som man havde gennem Kjelsen (Steensen-Leth St. 12), gik ifølge Schøn i Korthed ud paa, at Tyskland for at sikre sig imod, at der fra Vestmagterne skulde blive rettet Angreb mod de svenske Malmlejer via Norge, var i Færd med i Swinemünde at samle en betydelig Transportflaade paa i alt 150 000 t*) med Tropper, herunder Bjergtropper (om Alpejægere i Berlins Omegn, Steensen-Leth, St. 22), og den blotte Tilstedeværelse af en saadan Flaade mente Tyskerne maatte være et tilstrækkeligt Varsko for Norden. Men hertil kom et Forhold, som ifølge Schøn i Forbindelse med fornævnte Flaadesamling maatte virke stærkt foruroligende. Paa det nordiske Udenrigsministermøde i København i Slutningen af Februar besluttedes det, at der fra dansk, norsk og svensk Side skulde rettes Henvendelse til den tyske Regering for at søge tilvejebragt en Ordning til Betryggelse af den neutrale Skibsfart paa England. Svenskerne havde naaet at faa berammet Tidspunktet for de ønskede Forhandlinger, men Danskerne havde ikke trods flere Forespørgsler i saa Henseende faaet Svar fra Auswärtiges Amt. Umiddelbart inden de svensk-tyske Forhandlinger skulde begynde, meddelte Tyskerne imidlertid det svenske Gesandtskab i Berlin, at man ikke saa sig i Stand til at forhandle foreløbig — og dette uden at der blev givet nogen nærmere Begrundelse herfor. Da dette Afslag faldt sammen med fornævnte Troppekonzentrationer, tydede disse to Ting i Forening paa, at en tysk Aktion var forestaaende, og at Norden denne Gang var Angrebets Retning, og dette foranledigede Zahles Brev af 1. April (Schøn, St. 107—108).

Kammerherre Zahles Privatbrev af 1. April gav, som det fremgaar af Bet. I, ikke Anledning til særlige Reaktioner herhjemme. Der var efter Dr. Munchs Opfattelse ikke fært noget nyt urovækkende Moment ind blandt dem, der fandtes i Forvejen, og efter Samtalen med Kjelsen følte Udenrigsministeren sig ikke foruroliget — Danmark var jo ikke nævnt heri (Bet. I, S. 16).**)

Ved et Telefontelegram til Udenrigsministeriet fra Gesandtskabet i Berlin, modtaget den 4. April Kl. 13.15, meddeltes det imidlertid — som det hed: i Fort-

*) I Zahles Indberetning af 4. April er Tallet angivet til 115 000 t.

**) Lignende Opfattelse deltes af Søværnskommandoen, og det begrundes nærmere i Generalrapporten for Sikringsstyrken, hvorfor Regeringen og Søværnskommandoen ikke mente „at burde vise noget Tegn paa Overraskelse eller Uro ved disse Meddelelser“ (Bet. I, S. 134).

sættelse af Brevet af 1. April —, at Legationssekretæren samme Dags Eftermiddag vilde flyve til København med en vigtig Beretning, og Legationssekretæren (Schøn) ankom om Aftenen med *Kammerherre Zahles Indberetning af 4. April*, der omtales som *Indberetningen vedrørende den forestaaende Aggression mod Danmark* (Indholdet, se Bet. I, S. 16—17).

Kammerherre Zahles Indberetning Nr. XXII af 4. April

Det viste sig nu, at Gesandtakabet mente at have saadanne Underretninger, at Gesandten kunde afgive eksakte Meddelelser om tyske Aggressionsplaner mod Danmark, hvis Navn for første Gang nævnedes i Forbindelse med saadanne Planer*).

Zahles Indberetning blev straks samme Aften af Legationssekretæren overbragt Udenrigsminister Munch i dennes Hjem (Bet. I, S. 17).

Der foreligger ikke i Bet. I noget om, hvad der passerede mellem Legationssekretær Schøn og Udenrigsministeren ved denne Lejlighed, og Kommissionen har ved en Afhøring af Schøn søgt at faa dette Forhold nærmere afklaret, idet den Omstændighed, at man fra Gesandtakabets Side ved Fremsendelsen af denne Indberetning ikke benyttede den gængse Fremgangsmaade at anvende den daglige Luftpostforbindelse, men i Stedet lod Rapporten overbringe personligt af en af Gesandtakabets Embedsmænd, maatte medføre Reflektioner over, hvilke Instruksér den paagældende havde medbragt fra Gesandten til dette Møde og i bekræftende Fald, paa hvilken Maade og i hvilket Omfang disse var blevet forebragt Ministeren paa Mødet. En Klarlæggelse heraf og af Ministerens Reaktionen i den givne Anledning vilde efter Kommissionens Opfattelse kunne give væsentlige Bidrag til Belysning af den Styrke, hvormed man fra Gesandtakabets Side søgte at sætte ind i sin Informationsvirksomhed over for de hjemlige Autoriteter i Aprildagene 1940, et Spørgsmaal der allerede havde været Genstand for indgaaende Undersøgelser af den forrige Kommission bl. a. ved Afhøringerne af den daværende Marineattaché i Gesandtakabet, Kjelsen (Bet. I, St. 6—54).

Hvad angaar visse Enkeltheder i Forbindelse med Legationssekretær Schøns Rejse herop og hans Møde med Udenrigsministeren er der foruden af Schøn**) over for Kommissionen afgivet Forklaringer af Dr. Munch, fhv. Chef for Udenrigsministeriets politiske Afdeling, Nils Svenningsen, samt af daværende Legationssekretær Steensen-Leth.

Ifølge Schøn var det Kl. 14 den 4. April, at han af Kjelsen og Steensen-Leth fik Meddelelse om, at man havde modtaget saa alvorlige Efterretninger, at man havde besluttet at sende ham til København med en Beretning til Udenrigsministeren. Man vilde ikke benytte de ellers anvendte Piloter paa Rutemaskinerne mellem Berlin og København, men, blev det sagt, „for at understrege Beretningens vigtige og alvorlige Karakter havde Kammerherre Zahle besluttet at sende en af Tjenestemændene af Sted med Rapporten“ (Schøn St. 108 samt Steensen-Leth St. 26). Denne Tjenestemand maatte blive Schøn, idet Kammerherre Zahle paa Grund af Sygdom ikke kunde rejse, og Steensen-Leth, der havde overvejet selv at rejse, maatte afstaa

*) Om hvorvidt Gesandtakabet og de to danske Journalister Kronika og Helge Knudsen havde sikker og afklaret Forestilling om, at Aktionen ogsaa skulde omfatte Danmark, (Kronika St. 282.)

**) Schøn har — oplyser han over for Kommissionen — i April 1940 nedskrevet en Række Notater, ldt efter at Begivenhederne var foregaaet. Disse Notater samarbejdede han i April—Maj 1940 til en sammenhængende Beretning, der laa til Grund for hans Forklaring for Kommissionen (dog med senere, med Forklaring for Kommissionen for Øje, afpassede Tilføjelser). Steensen-Leth var bekendt med Notaterne og Beretningen fra 1940, og da de heri indeholdte Optegnelser ligger til Grund for begges Forklaringer, er disse i Hovedpunkterne overensstemmende (Schøn St. 116—118 og 127—130).

herfra, da han ikke mente at kunne forlade Gesandten (St. 7). Grunden til, at Kjelsen, som dog personlig var rejst herop med Zahles Brev af 1. April, ikke tog herop, skyldtes, at han i Dagene 7.—8. April som „tvangsindlagt“ skulde deltage i en Ekskursion af Militærattachéer til Vestfronten. (Om det paafaldende i, at man i disse Dage mente at kunne lade Kjelsen forlade Gesandtakabet og deltage i denne Udflygt, og om dette betød, at man ansaa Situationen for mindre farlig — herom Udtalelser af Kjelsen i Bet. I, St. 46 og Udtalelser af Steensen-Leth St. 17, 20, 27, 35 og af Schøn St. 112 og 119 samt af Kronika St. 278).

Gesandt-
skabets Kilder.
Canaris-
Gruppen.

De Kilder, hvorpaa Indberetningen af 4. April byggede, var Meddelelser, kommet til Gesandtakabet via Kjelsen fra den svenske Marineattaché Fornhell. Disse Meddelelser beroede paa Indiaktioner fra den saakaldte Canaris-Gruppe. Redaktør Helge Knudsen oplyser nærmere herom, at Varakoet til Militærattachéerne blev besluttet under en Samtale mellem Intelligence-Chefen, Admiral Canaris, hans Stabschef, General Oster og Fregatkaptajn Liedig, idet Formaålet med Advaralerne var at opnaa, at Hitler fik Rapporter om engelske Krigsskibes Tilstedeværelse ud for Norges Kyst, hvilket vilde tvinge ham til Afbłæsning, hvorved de tyske Generalers Tro paa hans strategiske Ufejlbarehed vilde blive svækket (A. Nr. 4). Den svenske Marineattaché havde faaet Meddelelsen fra den hollandske Militærattaché, som ifølge Schøn altid havde vist sig særdeles velunderrettet. Han havde saaledes, efter hvad man vidste i Gesandtakabet, informeret sin Regering om et forestaaende Angreb paa Holland den 11. November. Angrebet var ganske vist blevet aflyst to Timer inden Igangsættelsen, men dette kunde man selv med de bedste Kilder ikke forudse. Det danske Gesandtakab havde derfor god Grund til at nære Tillid til Meddelelsernes Bonitet, men ud over, at Oplysningerne stammede fra de saakaldte „utilfredse Officerakredse“, havde man paa dette Tidspunkt ikke i Gesandtakabet Kendskab til, hvor de kom fra (Schøn St. 114). Det var gennem Kjelsen, man fik saadanne Meddelelser. Kjelsen var i saa Henseende Hovedpersonen i Gesandtakabet (Steensen-Leth St. 6). — Muligheden af, at Kjelsens Koncept som af denne tidligere (Bet. I, St. 33) angivet laa til Grund for Zahles fornuvnte Indberetning, kunde ifølge Steensen-Leth ikke afvises, i hvert Fald ikke for de 4 Punkters Vedkommende (St. 14). Om den af Kjelsen Dagen efter (den 5. April) fremsendte Indberetning, hvori indeholdes supplerende Bemærkninger af militær Karakter til hin (Bet. I, St. 13 og nedenfor S. 26). — De militære Synspunkter hos Kjelsen traadte i Forgrunden (Steensen-Leth St. 6).

Schøn
Instruk-
tioner.

De Instruktioner, Schøn fik af Kammerherren, var ret kortfattede, og de gik, udtalte han, „egentlig ikke ud paa stort mere, end hvad der stod i Beretningen, men han bad mig om at betone, hvis jeg skulde blive spurgt, Vigtigheden af de foreliggende Oplysninger og Kildernes Værdi“ (St. 109). Steensen-Leth udtrykker dette saaledes, at det, Schøn havde Ordre til at kommentere, var „i og for sig ikke nye Oplysninger; han skulde blot fremhæve, at det var alvorligt“ (St. 25). Instrukserne var i øvrigt ifølge Schøn givet ham af Kammerherren personlig (St. 123) uden andres Tilstedeværelse, medens det efter Steensen-Leths Forklaring maa opfattes, som om de var givet Schøn i Overværelse af ham og Kjelsen (St. 7 og 132).

Schøn hos
Udenrigs-
ministeren.

Kammerherre Zahles Indberetning blev — udtaler Schøn — „paa Slaget 7“ overgivet til Udenrigsministeren, og — fortsætter Schøn — „Ministeren vilde straks have permitteret mig, men jeg bad ham om at læse Beretningen først, idet jeg bemærkede, at der jo kunde være noget deri, som han ønskede at spørge mig om, naar han havde læst den. Da Ministeren havde læst Beretningen, rejste han sig op og bød mig Farvel uden at sige et eneste Ord om, hvad han havde læst“ (St. 109). Over for Spørgsmaalet om, hvorfor Schøn lod sig affærdige paa denne Maade og ikke insisterede paa at fortsætte Samtalen, saaledes at han kunde faa Løjlighed til at meddele Ministeren sine Instruktioner, erklærede Schøn, at Instrukserne for det første jo kun lød paa, hvad han skulde sige, hvis han blev spurgt, men at det selvfølgelig var rigtigt, „at

Kammerherre Zahle næppe har tænkt sig Muligheden af, at Udenrigsministeren ikke vilde spørge“, en Opfattelse, Schøn erkendte ogsaa selv at have haft (St. 112). Paa den anden Side var Beretningen ifølge Schøn „saa klar og koncis med sine faktiske Oplysninger“, at han „kunde have Grund til at gaa ud fra, at Udenrigsministeren havde anset Oplysningerne for fyldtgørende“ (St. 109), og i Instruksen var der jo kun Tale om en Understrøgning af, at Kilderne var gode. Blev Beretningen „læst i den rigtige Aand“, stod alt deri (St. 112).

Om hvorvidt man fra Gesandtakabet havde den Opfattelse, at Udenrigsministeren havde læst den i denne Mening, henvises til de afgivne Forklaringer i de stenografiske Referater (Schøn St. 124, 133, 134, Steensen-Leth St. 23, 28 og Kronika St. 277 og 285), hvoraf det fremgaar, at man fra disses Side har ment at kunne finde Grundlag for den Betragtning, at Beretningen af 4. April af Udenrigsministeren ikke var læst, som det var forudsat, den skulde læses, eller som det ogsaa blev udtrykt: Udenrigsministeren vilde ikke forstaa.*)

Fhv. Udenrigsminister Munch erklærer (St. 347) vedrørende sit Møde med Schøn, at han, da han læste Zahles Beretning, gik ud fra, „at der i den stod alt, hvad han ønskede at sige, og alt hvad der kunde oplyses fra Berlin. Kammerherre Zahle var en overmaade omhyggelig Gesandt“; fortsætter Dr. Munch, „jeg gik ud fra, at hans Indberetning var fuldstændig, og den Tanke faldt mig ikke ind, at jeg skulde rette noget Spørgsmaal til Hr. Schøn“. Havde Schøn haft noget, som det var paalagt ham at sige, kunde han — ifølge Munch — utvivlsomt have gjort det. Munch mente ikke ved nogen Lejlighed at have været saa afskrækkende over for Udenrigsministeriets Embedsmænd, at de skulde være ængstelige ved at udtale sig. For øvrigt vidste Munch ikke, hvor meget Schøn overhovedet var underrettet**), og den Tanke, der først og fremmest optog ham, havde været hurtigst muligt at faa Forbindelse med Statsministeren og Kongen, hvilket som bekendt ogsaa lykkedes (Bet. I, S. 18).

Af de stenografiske Referater fremgaar, at Kommissionen særlig har hæftet sig ved den Omstændighed, at man fra Gesandtakabets Side, naar man derfra ønskede en personlig Overbringelse ledsaget af mundtlige Informationer til Udenrigsministeren af en saa vigtig Depeche, hvis Indhold maatte forventes at ville give Anledning til afgørende Forhandlinger og Beslutninger herhjemme, hertil benyttede en saa forholdsvis underordnet Embedsmand som en Legationssekretær. Ifølge Steensen-Leth har dette da ogsaa været medvirkende til, at Schøn opfattede Udenrigsministerens Afskedstagen, som om Ministeren ikke ønskede at tale med ham (St. 36), og Steensen-Leth erkender, at Schøns forholdsvis underordnede Stilling maa have gjort det vanskeligt for ham at faa afleveret sin Instruktion til Ministeren, som han formentlig havde været lidt imponeret af (jfr. herom nærmere St. 25 samt St. 36 om, hvorvidt „et eller andet kinesisk Væsen i hele den udenrigske Repræsentations Apparat“ kan have medvirket til at diktere Schøns Optreden ved denne Lejlighed).

Efter Mødet med Dr. Munch følte Schøn sig ifølge sin Beretning „noget forstemt“. „Jeg havde“ — udtaler han — „svært ved at forstaa, at en Udenrigsminister i en saa alvorlig Situation ikke havde eet Spørgsmaal at stille til den, der havde forladt Berlin blot faa Timer forinden“ (St. 125). Han tog da „for alle Tilfældes Skyld“, eller som han ogsaa (St. 126) udtrykker sig, „fordi jeg dog maatte sikre mig, at det var i Orden“, ind til Udenrigsministeriet, hvor han forsøgte telefonisk at komme i Forbindelse med Direktør Mohr. Det meddeltes, at Direktøren ikke var hjemme, han var paa Vej til Udenrigsministeren, hidkaldt af denne. Schøn satte sig derefter

*) Om Steensen-Leths Opfattelse, at Munchs Brev til Zahle (hvorom nærmere i det følgende S. 24) hos denne fremkaldte den Reflektion, „at det er meget muligt, at Dr. Munch ikke vilde forstaa“ (St. 28).

**) Jfr. her Steensen-Leth, der formoder, at Dr. Munch har tænkt sig, at Schøn ikke var underrettet (St. 28).

Schön hos
Afdellings-
chef Sven-
ningsen.

i Forbindelse med den daværende Chef for den politisk-juridiske Afdeling, Svenningesen, der efter et Kvarters Forløb indfandt sig i Ministeriet. Om Forløbet af Samtalen med Svenningesen udtaler Schön: „Da jeg ikke havde nogen Genpart af Gesandtskabets Beretning, maatte jeg indskrænke mig til at referere Indholdet af Beretningen, idet jeg samtidig kommenterede den paa de Punkter, hvor jeg ansaa det for at være af Betydning. Efter at vi havde talt sammen en halv Times Tid, skiltes vi“ (St. 109). Han havde, oplyste han nærmere, paa Forespørgsæl, stemmende med sine Instruktationer, givet Svenningesen Meddelelse om de Kilder, hvorpaa Gesandtskabet byggede sin Beretning*), og om, at disse „var gode“ (St. 114), og at man i Gesandtskabet lagde Vægt paa dem (St. 114 og 123), men hertidover kunde han intet meddele, da han ikke havde andre Instruktationer. Daværende Afdellingschef Svenningesen udtaler om sit Møde med Schön, at den Omstændighed, at man fra Gesandtskabet sendte en Embedsmand i Stedet for at benytte den sædvanlige Luftkurérforbindelse, i sig selv var „meget paaafaldende“, og det maatte betragtes som en Understregning af den Vægt, man i Gesandtskabet tillagde Meddelelserne, og at man derfra betragtede Situationen med megen Alvor (St. 371). I øvrigt erklærede Svenningesen ovennævnte med Schön, at denne sidste ud over, hvad der stod i Indberetningen ikke meddelte nogen positiv Oplysning. — Svenningesen havde refereret Samtalen med Schön til Direktør Mohr (St. 373)**), og paa Mohrs Forespørgsæl, om Schön ikke havde kunnet forklare, hvorfor han troede paa Meddelelsernes Rigtighed, svarede Svenningesen ifølge Mohr (A. 156), at det syntes han ikke, og Svenningesen henviste Mohr til selv at tale med Schön. En saadan Samtale blev herefter planlagt, men naaede ikke at komme i Stand, idet Mohr paa det fastsatte Tidspunkt var blevet beordret til med kort Varsel at rejse til Berlin (jfr. nedenfor) og derfor maatte foretage de hertil nødvendige Forberedelser (Mohr, A. 156). Hvorvidt Schön over for Svenningesen havde givet Udtryk for sin Forstemthed over, at Udenrigsministeren ikke havde stillet Spørgsmaal over for ham, kunde han ikke erindre, men han vilde gaa ud fra, at han havde gjort det (St. 127).

Efter Modtagelsen af Indberetningen telefonerede Dr. Munch til Udenrigsministeriets Direktør og til Statsminister Stauning. Med Stauning aftalte Munch, at man skulde søge en Samtale med Kongen samme Aften. Denne kom i Stand, Kongen fik Indberetningen, og en Drøftelse fandt Sted. „Vi talte om“, skriver Munch, „hvorvidt Kammerherre Zahle burde have Instruks om at spørge Udenrigsministeren eller Statssekretæren, men opsatte Beslutning derom til næste Dag“ (Bet. I, S. 18).

Direktør
O. C. Mohr
og 5. April.

For de Forhandlinger og Beslutninger, Zahles Indberetning gav Anledning til den næste Dag, den 5. April, er der i Bet. I gjort udførligt Rede. Blandt de dér optrykte Akter findes: *Optegnelser af daværende Direktør i Udenrigsministeriet Mohr, omfattende Begivenhederne den 4. og 5. April.* Direktør Mohr blev ikke afhørt af den forrige Kommission, men han har over for nærværende Kommission mundtlig gjort Rede for Begivenhederne, saaledes som de i April 1940 tegnede sig set fra Udenrigsministeriet, ligesom Direktør Mohr efter Afhøringerne til Kommissionen har afgivet et Resumé, affattet paa Grundlag af ældre Optegnelser og omfattende Dagens 4.—8. April 1940 (A. Nr. 38). Herved er fremkommet en Del supplerende Oplysninger til hans fornævnte Optegnelser og dermed ogsaa til Dr. Munchs Redegørelse.

*) Han omtalte saaledes „Angrebet i November“, jfr. herom foran S. 18 og Svenningesen, St. 372, men han havde ikke over for Svenningesen omtalt den i Gesandtskabet raadende Opfattelse, at Mobilisering burde finde Sted, (St. 138).

**) At Schön ikke var bekendt med, hvorvidt Svenningesen havde refereret Samtalen videre, og at Schön ikke havde bedt ham derom, idet han gik ud fra, at de Oplysninger, man afleverede til Chefen for den politisk-juridiske Afdeling, gik videre (St. 121 og 130). Schön, der blev heroppe nogle Dage, havde siden nogle Konferencer med Svenningesen (Schön St. 119). Han rejste tilbage til Berlin Lørdag den 6. April med et Brev fra Dr. Munch til Kammerherre Zahle (om dette Brev jfr. S. 24 i det følgende). Vedrørende Spørgsmaalet om, hvorvidt han ved denne Lejlighed burde have insisteret paa at faa flere Oplysninger med tilbage til Berlin, henvises til det nedenfor S. 25 bemærkede.

Udenrigsministeriets Direktør var ifølge sin Forklaring allerede om Aftenen den 4. April af Udenrigsminister Munch blevet gjort bekendt med Zahles Indberetning, men han havde kun haft Lejlighed til at læse den flygtigt igennem, og næste Morgen mødtes han til Konference med Udenrigsministeren i Ministeriet. Her drøftede man, siger Mohr, tre Spørgsmaal. Først drøftede man, hvorvidt man, inden Ministeren tog til det Kl. 11 berammede Ministermøde, burde tage Kopier af Indberetningen, for at man kunde sende disse til Direktørerne for de to militære Ministerier, men da Zahle mod Sædvane ikke havde sendt Kopier med, og da Indberetningen var paaakrevet „strængt fortroligt“, havde Zahle muligvis tænkt sig, at Kopi ikke skulde tages, og man foretrak derfor at tilkalde de to Direktører til et Møde i Udenrigsministeriet; de kunde saa samtidig give den militære Vurdering. Det næste Spørgsmaal, der drøftedes i Forbindelse med Zahles Indberetning, var „Spørgsmaalet om at indhente Oplysninger fra Sverige og Norge for at høre, hvilken Betydning disse Landes Regeringer tillagde de tilsvarende Beretninger, som man vidste, de havde faaet“, og man enedes om at lade en saadan Forespørgsel gaa igennem de henværende Gesandter, derved at man kaldte dem op i Ministeriet og forelagde dem Zahles Indberetning*). Det tredje Spørgsmaal, der nævnte Morgen drøftedes, var, hvad man skulde foretage sig over for Kammerherre Zahle, der paa en vis Maade havde bedt om en Instruktion, og det vedtoges, at Mohr pr. Telefon skulde sige til Kammerherren, at han skulde konferere med sin norske og svenske Kollega, om hvorvidt han, som han antyder Muligheden af i sin Beretning, skulde forespørge Statssekretæren (Weiszäcker), hvad disse Skibssamlinger betød. Derefter skulde han paa ny indberette til Ministeriet. Endvidere blev man enig om at lægge Zahle paa Sinde, at han i det hele maatte holde sig i meget nøje Kontakt med sin svenske og sin norske Kollega, og endelig skulde Mohr i en Telefonsamtale med Zahle bede om hans personlige Vurdering, der i nogen Grad manglede i Indberetningen. Man var klar over, at Telefonsamtalen vilde blive aflyttet, men Udenrigsministeren mente dog, at et Forsøg burde gøres.

Udenrigsministeren gik derpaa til Ministermøde, og Kl. 11.30 *ankom de to Gesandter til Ministeriet*. Mohr satte dem ind i Zahles Indberetning, og, tilføjer han, „jeg sagde udtrykkeligt til dem, at det, det drejede sig om, var at faa at vide, hvilken Betydning man i de to Lande tillagde de Meddelelser, der var kommet frem; jeg tror ogsaa, jeg tilføjede, og hvilke Forholdsregler man agtede at træffe i den Anledning.“ (St. 75). Det aftaltes herefter, at de to Gesandter skulde komme igen, naar de havde faaet Besked, og de mente begge, at en saadan kunde foreligge inden det nye Ministermøde, der var berammet til Kl. 14.30, til hvilket Møde Udenrigsministeren havde ytret Ønske om at kunne have Svarene fra Norge og Sverige.

Kl. ca. 20 Minutter over 12 kom Udenrigsministeren tilbage fra det første Ministermøde (Mødet Kl. 11). Udenrigsministeren var ledsaget af Indenrigsministeren, Bertel Dahlgaard, og Undervisningsministeren, Jørgen Jørgensen. Erik Scavenius var ogsaa kommet til Stede. Han læste Zahles Indberetning, men da han havde læst den, sagde han, „at det var noget Vrøvl“ (Mohr, St. 76).

Paa Udenrigsministerens Forespørgsel, om Scavenius ikke kunde tænke sig at tage til Berlin og dør søge det nærmere opklaret, svarede Scavenius ifølge Mohr, at „det syntes han ikke, der var Spor af Anledning til, men han skulde gøre noget

Møde mellem Udenrigsminister Munch og Direktør Mohr om Zahles Indberetning.

*) Naar der i Ministermødeprotokollen for Mødet nævnte Dag Kl. 11 er anført, at man vedtog at søge nærmere Oplysninger fremakaffet gennem Norge og Sverige, er dette saaledes ifølge Mohr en Misforstaaelse, idet dette som oven for bemærket allerede før Ministermødet var aftalt mellem Mohr og Ministeren.

andet: han skulde til Frokost hos *Renthe-Fink* samme Dag, og, sagde han, hvis der er noget om det, saa ved *Renthe-Fink* det, og hvis *Renthe-Fink* ved det, skal jeg nok paa en eller anden Maade faa det ud af ham" (St. 76). Han vilde saa komme tilbage til Ministeriet efter denne Frokost.

Meddelelserne fra den norske og svenske Gesandt.

Kl. ca. 13.25 kom Baron *Hamilton*, den svenske Gesandt, og den norske Gesandt *Esmarch*, som de havde lovet. *Esmarch* lagde for og meddelte ganske kort, at man i Oslo ikke tillagde denne Meddelelse, som man ogsaa havde faaet her „nogen som helst Betydning“*). Han gjorde en Tilføjelse — til privat Orientering —, nemlig en Bemærkning om, at den Embedsmand, han havde talt med i det norske Udenrigsministerium, var kommet med en Udtalelse om, at man i det norske Udenrigsministerium var forbavset over, at en gammel Gesandt som *Scheel* kunde tro paa noget saadant" (St. 78)**). Den svenske Gesandt gav derefter Meddelelser, der ifølge Mohrs mundtlige Forklaring ganske svarede til de i Mohrs Optegnelser angivne (Bet. I, A. 22 og A. Nr. 38).

De to Gesandter forlod Udenrigsministeriet Kl. ca. 13.35—13.50, og Mohr bestilte herefter Kammerherre *Zahle* i Telefonen, samtidig med at han satte sig til at nedskrive Kladden til Referatet af Samtalen med Gesandterne.

Mohrs Telefonsamtale med *Zahle*.

Indholdet af denne Telefonsamtale med *Zahle* har Mohr refereret i sine i Bet. I aftrykte Optegnelser (Bet. I, A. 23) samt i sit Resumé (A. Nr. 38), og han anfører herom følgende:

„Efter Modtagelsen af disse Oplysninger ringede jeg til Kammerherre *Zahle* i Berlin og meddelte, at vi, forinden vi svarede paa det Spørgsmaal, han havde rejst i sin Beretning (om han skulde foretage nogen Henvendelse i det tyske Udenrigsministerium), vilde henstille, at han tog en Samtale med sin svenske Kollega og derefter indberettede paa ny.

Kammerherre *Zahle* svarede, at han havde taget en Samtale med sin svenske Kollega samme Dags Formiddag. Han havde forsøgt at faa en saadan Samtale Dagen i Forvejen, inden han afsendte sin Beretning, men det havde desværre ikke været muligt at træffe ham. Efter denne Samtale havde han netop skrevet en ny Beretning, som vi vilde faa i Løbet af Aftenen. Deri fraraadede han at rette nogen Henvendelse til det tyske Udenrigsministerium.

Jeg spurgte, om dette vilde sige, at han efter Samtalen med sin svenske Kollega ogsaa i øvrigt havde ændret Opfattelse.

Kammerherre *Zahle* svarede, at jeg vel mente med Hensyn til de Konklusioner, der kan drages, det var vanskeligt at sige noget om; der var mange Muligheder. „Man kunde ikke helt se bort fra den Mulighed, at der var noget om det“, f. Eks. Baser paa Østkysten (muligvis Fejlhøring for Vestkysten).

Jeg sagde dertil, at han vel ogsaa havde skrevet noget desangående i den nye Beretning, som vi vilde faa i Løbet af Aftenen, hvad han bekræftede.“

Disse Optegnelser tog imidlertid ifølge Mohr kun det vigtigste med, og han fandt derfor Anledning til mundtlig at give de yderligere Oplysninger, han mente at kunne erindre herom. De to første Stykker var der ifølge Mohr intet at bemærke til, men til den sidste Sætning i andet Stykke, hvori der staar: „Deri fraraadede han at rette nogen Henvendelse til det tyske Udenrigsministerium“, meddeler Mohr, at Mohr her brød

*) Jfr. her Bet. I, Mohrs Optegnelser A. 22.

**) Efter denne Meddelelse, modtaget fra Minister *Esmarch*, maa den af *Kjelson* hævdede Opfattelse (Bet. I, St. 23), at det norske Gesandtskab i Berlin i det hele taget ikke troede paa Meddelelsen, fordi Legationsraaden var nazistisk indstillet (nærmere herom *Kronika* St. 283), og derfor skulde have givet den videre som noget, de ikke troede paa, efter Mohrs Opfattelse være forkert. Ellers kunde den nævnte Embedsmand i det norske Udenrigsministerium ikke have udtalt sig, som han gjorde (Mohr, St. 78).

ind med en Bemærkning og sagde, at vi her var indstillet paa at overlade Afgørelsen til ham, da Betimeligheden bedst kunde bedømmes paa Stedet*). „I Mellemtiden vidste jeg“, fortsætter Mohr, „havde han talt med den svenske Kollega“. Kammerherre Zahle var altsaa frit stillet, og efter denne Bemærkning af Mohr paalagde Mohr ham at holde sig i nær Kontakt med den svenske og norske Kollega. Dertil svarede Zahle, at det „gjorde han virkelig ogsaa altid, der gik i Regelen ikke en Dag, uden at han saa sin svenske Kollega, og det var et ganske mærkeligt Tilfælde, at han netop i denne Situation ikke havde set ham i en 3—4 Dage; det var noget ganske ekseptionelt“ (St. 81).

Naar Mohr dernæst, som der staar i det foran citerede tredje Stykke, spurgte Zahle, „om dette vilde sige, at han efter Samtalen med sin svenske Kollega ogsaa i øvrigt havde ændret Opfattelse“, saa rettede han denne Forespørgsel for at give Zahle „en Chance for paa en ikke alt for paafaldende Maade at sige, hvor meget han selv troede paa Meddelelserne“. Mohr vidste fra Baron Hamilton, at den svenske Gesandt i Berlin ikke troede paa dem**), og det vilde derfor være umaadelig let for Zahle, der jo nu havde haft en Samtale med den svenske Gesandt, at sige: „Jeg har nu samme Opfattelse som min svenske Kollega -- eller noget lignende“ (Mohr St. 81). Spørgsmaalet virkede imidlertid ikke, som Mohr havde tænkt sig; Zahle talte kun om de Konklusioner, der kunde drages (jfr. ovenfor), og at det var vanke- ligt at sige noget om det, „der var mange Muligheder o. s. v.“. „Saa gjorde han en Pause“, fortsætter Mohr, „og saa tænkte jeg: det gaar ikke paa den Maade, nu maa jeg prøve at sætte ham Kniven paa Struben; og saa kom jeg med en Bemærkning („lidt skarpt“, A. 154), som jeg heller ikke har med i Referatet, idet jeg sagde til ham, at vi syntes heroppe, det maatte være muligt for ham at give sin personlige Opfattelse i en kort koncis Sætning“. Mohr havde nærmest tænkt sig noget i Retning af Procent- satser „som fifty-fifty, eller hvad han kunde finde paa“, og Zahles Svar, der kom efter en kort Pause var dette, „at man ikke helt kan se bort fra den Mulighed, at der kan være noget om det o. s. v.“. Dette Svar maatte Mohr betragte som „noget stærkt beroligende“, da det jo maatte betragtes som Svaret paa Mohrs Opfordring til Zahle om at give sin personlige Opfattelse i en kort, koncis Sætning***). — Samtalen sluttede som nævnt med, at Mohr forespurgte Zahle, om man fik noget om det i den nye Beretning. Dette bekræftede Zahle lidt nølende (Mohr, St. 82, 311, Bet. I, A. 23 og A. 154).

Telefonsamtalen med Kammerherre Zahle sluttede Kl. ca. 14.15, og Mohr informerede herefter Udenrigsministeren saavel om Forløbet af denne som om Samtalen med den norske og den svenske Gesandt.

*) Det er saaledes ifølge Mohr ikke rigtigt, naar det i forfællige Bøger, der er skrevet om disse Emner, og i Kjælsens Forklaring over for Kommissionen er anført, at Kammerherre Zahle havde faaet Instruktion om at spørge hos Wolszäcker, men ikke gjorde det. Den nævnte Misforstaaelse skyldes formentlig et i Zahles Indberetning af 8. April anvendt Udtryk, hvorefter han ikke „anser en efter Ordre foretagen Henvendelse som opportun“ (herom Mohr St. 81).

**) Om Opfattelserne i det svenske Gesandtakab i øvrigt, og at Svenskerne dannede maaake stillede sig lidt mere skeptiske (Steenen-Leth, St. 15).

***) I en efter Besættelsen mellem Mohr og Kammerherre Zahle ført Samtale (formentlig den 21. April) har Zahle paa Mohrs Forespørgsel erklæret, at „han ikke helt havde tillagt denne sin Udtalelse samme Vægt, som jeg aabenbart havde. Selv om hans Udtalelse fremkom som Svar paa en Opfordring til at give en personlig Vurdering, havde det ikke været hans Hensigt dermed at give en egentlig Sandsynlighedsberegning, men fortrinsvis at holde alle de forfællige mere eller mindre sandsynlige Muligheder for Øje“ (Mohr, St. 332).

Møder
i Dagens
Løb.

Kl. 14.30 afholdtes paa ny *Ministermøde*, og her meddelte Munch Svarene fra Norge og Sverige (Bet. I, S. 19), og at disse „gik i beroligende Retning“, samt at man før videre foretoges vilde afvente den af Zahle bebudede nye Indberetning (Bet. I, S. 19).

Kl. ca. 15.30 erfarer Mohr gennem Afdelingschef Svenningsen, at *Erik Scavenius* (i Mohrs Fraværelse, der strakte sig over nogle Timer) havde været i Ministeriet og aflagt Rapport om den Samtale, han havde haft med Ranthe-Fink ved fornævnte Frokost. Han havde ifølge Svenningsen sagt, „at det viste sig kun at være det, at der var ikke noget om det“ (St. 83). Denne Besked blev derefter af Mohr og Svenningsen i Forening givet til Udenrigsministeren.

Kl. 17 (eller Kl. 16, jfr. St. 83) afholdtes dernæst i Udenrigsministeriet det Møde, der allerede ved de første Drøftelser om Morgenens var planlagt med *de militære sagkyndige og Forsvarsministeren*. Om dette Møde, hvori foruden Udenrigsministeren og Direktør Mohr deltog Forsvarsministeren, Direktøren for Krigsministeriet v. Ste-mann, og Direktøren for Marineministeriet, Viceadmiral Rechnitzer, henvises til det nedenfor under Afsnit III. B. Søværnet bemærkede S. 45.

Zahles
Indberetning
Nr. XXIII af
5. April.

Den af Zahle bebudede nye Indberetning, *Indberetningen af 5. April* (Indholdet Bet. I, S. 21) ankom om Aftenen. Den blev paa Flyvepladsen afhentet af Schön (St. 110) og bragt til Udenrigsministeren, og lidt efter Kl. 19 tog Mohr ud til Udenrigsministeren for at se, hvad der stod i den. „Udenrigsministeren syntes, at den var beroligende“, udtaler Mohr, „og det gav jeg ham Ret i, men tilføjede, at den ikke var saa beroligende, som jeg havde ventet mig den“ (St. 87). Mohr støttede denne sin Opfattelse paa Indtrykket efter Telefonsamtalen med Zahle. Mohr savnede nemlig Kammerherrens personlige Opfattelse, en nærmere Uddybning af det, som Zahle havde udtrykt i Ordene, „at man ikke *hell* kunde se bort fra, at der kunde være noget om det“, og herom havde Mohr jo i nævnte Telefonsamtale udtrykkeligt sagt: Vi faar vel ogsaa noget om det i den nye Beretning. Trods det, at Zahle efter Samtalen med Mohr havde haft tilstrækkelig Tid til at sætte den af Mohr ønskede Efterakrift til, var dette altsaa ikke sket, og hermed svandt ifølge Mohr (jfr. herom Mohr, St. 87—88 og 311) den Optimisme, han havde nærret i Løbet af Eftermiddagen, først ved Meddelelserne fra Norge og Sverige, saa ved Telefonsamtalen med Zahle og endelig ved Viceadmiral Rechnitzers militære Vurdering (i Mødet Kl. 17, jfr. S. 45).

Efter dette mente Mohr ikke, at man vilde faa mere ud af en ny Telefonsamtale med Zahle. Da Samtalerne blev aflyttet, vidste man aldrig, hvor megen Vægt der skulde lægges paa de enkelte Vendinger. Mohr og Udenrigsministeren overvejede derfor at lade en Udsending med Flyvemaskine tage til Berlin om Formiddagen. Denne kunde da have en Samtale med Gesandten og vende tilbage om Eftermiddagen. Personspørgsmaalet blev dog ikke bragt frem ved denne Lejlighed (St. 88).

Endelig anfører Mohr vedrørende Fredagens Begivenheder, at Udenrigsministeren besluttede at sende Kammerherre Zahle et *Brev tilbage med Schön*, som man havde holdt tilbage. Ministeren vilde skrive dette samme Aften, og Schön skulde tage af Sted med det med første Flyvemaskine Lørdag Formiddag.

Lørdag,
den 6. April.
Dr. Munchs
Brev
til Zahle.

Næste Morgen viste Udenrigsministeren Mohr det Brev, han havde skrevet. Hovedbetragtningen byggede paa det Responsum eller den Vurdering, Rechnitzer havde lagt til Grund ved Mødet den foregaaende Dag*): „at vi her havde vanskeligt ved at se, hvilken militær Interesse Tyakerne kunde have i at foretage noget over for Danmark“ (Mohr St. 89). Brevet findes ikke mere, idet det var blevet brændt den

*) Jfr. herom nedenfor Afsnit III B, S. 46 med Note.

9. April sammen med Gesandtskabets øvrige fortrolige Akter, men ifølge de Notater, Schön efter Hukommelsen senere havde nedskrevet, lød dets første Halvdel saaledes: „Tak for Deres Beretning af 4. ds. Den har usægtelig sat Sindene i Bevægelse herhjemme, men vi er ikke helt klare over, hvilke Konklusioner vi skal drage. Vi ser ikke ret, at det kan være i Tysklands Interesse at udvide Krigen til Norden og bemægtige sig Danmark“ (herom Schön, St. 110 og Steensen-Leth, St. 10*).

Endvidere mente Mohr, at der i Udenrigsministerens Brev stod noget om, at Grunden til, at man havde saa vanskeligt ved at tro paa det, var den, at man ikke kunde tænke sig, at højere tyske Søofficerer, selv om de var imod Regimet, vilde røbe Planer og derved udsætte 20—30 000 tyske Soldater for at gaa til Bunds. Man havde ifølge Mohr ikke Fantasi til dengang at tænke sig den Forklaring, der senere er givet, at Hensigten med Indiskretionerne var den at faa Hitler til at ændre sine Planer (Mohr St. 89 og foran om Canaris-Gruppen, S. 18). Endvidere stod der i Brevet — og dette er oplyst af Schön (St. 110) —, at Direktør Mohr vilde komme til Berlin Mandag den 8. med det Formaal at faa de omtalte „Skibsforhandlinger“ i Gang — det var selvsagt Meningen, at Direktøren skulde se at bringe paa det rene, hvor meget der laa bag Rygterne om Angrebsplaner mod Danmark.

Ud over selve Brevet, hvis Indhold han først blev bekendt med efter sin Tilbagekomst til Berlin, fik Schön ikke nogen Meddelelse, som han skulde bringe videre til Gesandtskabet i Berlin. Han siger herom, at han „spurgte Udenrigsministeren, om der ikke var noget, jeg skulde sige til Kammerherre Zahle, hvortil der imidlertid blot svarede, at det behøvede jeg ikke, da Direktør Mohr nu kom til Berlin“ (Schön, St. 111). „Man kan atter spørge mig“, fortsætter Schön, „hvorfor jeg ikke insisterede paa mere Oplysning, naar der i Beretningen af 4. April stod, at Aggressionen skulde finde Sted i næste Uge, og der saaledes var Mulighed for, at Minister Mohrs Rejse vilde komme for sent; der kunde jo være store Chancer for, at jeg blev den sidste Forbindelse med Berlin“, men hans Svar maatte atter her blive, erklærede han, „at det jo ikke tilkom mig at faa Udenrigsministeren til at fremkomme med Oplysninger, som han ikke selv ønskede at give“. Schön kunde for øvrigt ikke helt se bort fra Muligheden af, at Faren i hvert Fald midlertidigt var drevet over, idet han ikke ud over Zahles Beretning af 5. April, som han havde faaet Lejlighed til at læse hos Svenningsen, da han om Lørdagen sagde Farvel til denne, var blevet gjort bekendt med, hvilke Informationer Udenrigsministeren siden Schöns Afrejse fra Berlin havde faaet enten fra Berlin eller andetsteds fra. Efter sin Tilbagekomst til Berlin aflagde han Referat om sin Rejse til Gesandten.

Zahles Beretning af 5. April var, som Mohr udtrykte sig over for Udenrigsministeren, „nok beroligende, men ikke beroligende nok“ (St. 333**). Resultatet blev da, at Ministeren genoptog sin tidligere Tanke om at sende Scavenius derned. Scavenius vilde imidlertid ikke påtage sig Opgaven (Mohr, St. 333 og Bet. I, S. 22). Munch aftalte da med Mohr, at han skulde tage derned. Prins Axel skulde ogsaa til Berlin af Hensyn til nogle Forhandlinger om Torpederinger, og Mohr fik Lejlighed til at gøre

*) Zahles Svar herpaa foreligger i Zahles Indberetning af 8. April (St. 89), og Brevet bekræftede ifølge Steensen-Leth „vor Frygt for, at Beretningerne ikke blev taget saa alvorligt, som de var ment“ (St. 10).

**) At Indberetningen den 5. fra Gesandtskabets Side var „ment som værende meget skarp og ikke afsvækkende i nogen som helst Retning“, og at „den er absolut Udtryk for en Fastholdelse af den af 4. April“ samt at Kammerherre Zahle „altid holdt meget af at skrive lidt bredt og fremhæve det ene og det andet“, hvilket for udenforstående, der ikke kendte hans Stil, kunde virke afsvækkende (Steensen-Leth, St. 8 og 38). — At det maa bero paa en Erindringsforvridning hos Kjelsen, naar denne mener, at han ligeledes konciperede denne Indberetning, selv om „Gesandten muligvis nok har rettet lidt i Konceptet“ (Steensen-Leth, St. 15, og Bet. I, S. 33).

Prinsen bekendt med Zahles Indberetning. I Mellemtiden gik der imidlertid en Del Tid tabt (bl. a. ved Pasvanakeligheder), saaledes at Rejsen først kunde finde Sted om Mandagen, men da den 8. kom, var Begivenhederne traadt ind i en ny og akut Fase, saaledes at Rejsen ikke blev til noget (Mohr, St. 333 og A. 156)*).

Kjølens Indberetning af 5. April. I den af Marineattachéen, Kjølens, den 5. April fremsendte Indberetning (Bet. I, S. 74), der ud fra militærsagkyndige Betragtninger supplerer Zahles Indberetning af 4. April, findes som et af Punkterne en Bemærkning om, at de tyske Kilders tidligere Advarsler til Holland havde været Meddelelser af stor Betydning og havde vist sig rigtige (jfr. foran S. 18). Denne Tilføjelse havde Kammerherre Zahle undladt at gøre i sin Beretning af 4. April (Mohr, St. 318). Havde Direktør Mohr kendt Kjølens Beretning, vilde dette, efter hvad han hævder, utvivlsomt have bevirket en Reaktion fra hans Side. Han havde dette Spørgsmaal med paa Listen over de Spørgsmaal, han skulde have opklaret i Berlin. Havde han set Marineattachéens Beretning, havde han strøget dette paa Listen (Mohr, St. 318).

Om Grunden til, at nævnte Indberetning ikke er naaet frem til Udenrigsministeren og heller ikke til Udenrigsministeriets Direktør, foreligger der allerede en Del Oplysninger i Bet. I gennem den Undersøgelse, den forrige Kommission foretog for at faa dette klarlagt (Bet. I, S. 220). Af de stenografiske Referater til nærværende Beretning fremgaar, at Direktør Mohr paa den givne Foranledning har anstillet en Række fornyede Undersøgelser. Heraf turde det fremgaa, at Forsendelsen med Kammerherre Zahles Indberetning af 6. April til Udenrigsministeren formentlig ogsaa har indeholdt den Kopi af Kjølens Indberetning af 5. April, som var tiltænkt Udenrigsministeriet. Denne Kopi har formentlig været vedhæftet det Eksempplar af Zahles nævnte Indberetning, der af Udenrigsministeren tilstilledes Kongen, og uden at Udenrigsministeren har læst den, er den da fulgt med til Kongen og først Mandag den 8. April om Eftermiddagen kommet til Udenrigsministeriet, hvor den da sammen med de øvrige af Kabinetsekretæren returnerede Beretninger er blevet journaliseret (Mohr, St. 317).

Om Lørdagens Ministermøde (Kl. 10), hvor Zahles Indberetning blev forelagt, og hvor man opfattede Situationen som afsvækket, og om Munchs og Staunings Samtale med Kongen, henvises til det i Bet. I herom anførte (S. 22).

Zahles Indberetning Nr. XXIV af 6. April. Zahles tredje Indberetning, der er omtalt som *Indberetning vedrørende den indtrufne Situation*, ankom med Ruteflyveren om Aftenen den 6. April (Indholdet Bet. I, S. 22—24). Denne Beretning er, som det allerede fremgaar af den forrige Kommissions Afhøringer, fra flere Sider blevet opfattet som afsvækkende. Herom foreligger der ved de nu stedfundne Afhøringer forskelligt nyt.

Ifølge Mohr bedømte man den nye Indberetning paa lignende Maade som den af 5. April. „Det forekom os“, udtaler Mohr, der havde en Drøftelse med Udenrigsministeren herom samme Aften, „at de Ting, der blev nævnt, i og for sig tydede paa, at der ikke skulde være noget om det“. Kammerherre Zahle var inde paa den samme Betragtning, som Admiral Rechnitzer havde været inde paa: at dansk Territorium ikke egnede sig særlig godt til Baser. Men paa den anden Side kom der stadig disse smaa Sætninger, hvoraf det syntes at fremgaa, at Kammerherre Zahle selv var urolig, og disse smaa Sætninger tillagde vi naturligvis, selv om det var Konklusioner, der ikke rigtig stemte med Præmisserne, alligevel nogen Betydning, fordi vi begge, tror jeg, regnede Kammerherre Zahle for at have megen „flair“, og tilføjer Mohr, „der er nu engang noget om, at Folk paa Stedet kan faa Fornæmmelser, som der

*) Til Meddelelsen om Forsinkelsen af Mohrs Rejse bemærkede Kammerherre Zahle (i Samtalen den 21. April med Mohr), at det vilde have været meget vanskeligt at skaffe nærværdig Klarhed, hvis Mohr allerede var kommet om Lørdagen den 6. — han vilde ikke have misundt nogen den Opgave (Mohr St. 333).

tit er noget Grundlag for". „Beretningen holdt os derfor ligesom de andre i en Slags Tvivl. Det var svært for os at faa hele Beretningen til at stemme overens" (Mohr St. 92)*). Om Dr. Munchs og Direktør Mohrs Reflektioner over, at Kammerherre Zahle efterhaanden syntes at hælde mest til lste svenske Teori (Forberedelse til Modforanstaltninger hvis allierede Aggressioner), medens man herhjemme hidtil havde været mest tilbøjelig til at hælde til 2den svenske Teori (Camouflage for helt andre tyske Planer) ud fra Betragtningen, at utilfredse tyske Officerer næppe vilde gøre sig skyldige i et Forræderi, der udsatte en hel tysk Invasionsstyrke for Undergang (Mohrs Resumé A. 156). — Om de militære sagkyndiges Opfattelse — bygget paa Zahles Indberetninger — af hvorvidt der var Fare paa Færde og en Udtalelse af Dr. Munch om Generalernes Opfattelse (Mohrs Resumé A. 157).

Fra de til Gesandtakabet knyttede Personer foreligger en Del Udtalelser om Opfattelsen af Zahles Indberetning set fra deres Side. *Schøn* vilde hævde, at naar man kendte Zahles Skrivemaade, kunde han ikke se, at den Opfattelse, at Beretningen skulde være afsvækkende, var begrundet (St. 112). Der var kun Tale om en Kommentaren, ikke om en Tilbagekaldelse af, hvad der stod i Beretningen af 4. April (St. 112), og det var ikke hans Indtryk, da han den 6. om Aftenen vendte tilbage til Berlin og talte med Kammerherren, at denne ansaa Faren for drevet over. — *Steensen-Leth* indrømmede, at Zahle den nævnte Lørdag „svingede lidt i den Opfattelse, at det var saa sikkert, at de gik løs paa os: om det ikke kunde være, at denne Aktion alligevel ikke blev til noget, at den blev afblæst eller rettet andetsteds hen" (St. 38). En saadan Tvivl rejste sig hos Zahle Lørdag Morgen, men det gik over igen i Løbet af Dagen. *Steensen-Leth* vil forklare den som en psykisk Reaktion efter flere Dages Spænding og Opakræmthed, navnlig for en ældre og fysisk ret svag Mand. Han havde iagttaget samme Reaktion hos den norske Minister, som han havde besøgt samme Formiddag og fundet i samme optimistiske Stemning (St. 8). Hvad i øvrigt angaar Affattelsen af Beretningen forklarer *Steensen-Leth*, at Zahle havde akrevet den i Haanden, da *Steensen-Leth* vendte hjem fra den norske Minister lidt over Middag. *Steensen-Leth* „argumenterede ret ivrigt imod den", udtaler han, og Kammerherren bad ham derefter om sammen med *Kjølse* se den igennem og lade den skrive. Der blev herefter foretaget nogle Rettelser, saaledes at et Par Udtryk, som kunde virke afsvækkende, blev strøget (St. 15), og i den Form, den fik, kunde den ikke efter *Steensen-Leths* Opfattelse virke saadan (St. 8). *Kronika* forklarer bl. a., at han ikke mindes Svingninger i Bedømmelsen af Situationen hos *Kjølse*, *Steensen-Leth* eller hos sig selv, men „Kammerherre Zahle var den eneste, der i visse Momenter anlagde en mere reserveret og noget mere fornigtig Bedømmelse af Situationen end vi andre" (St. 279).

Svingninger
hos Kammer-
herre Zahle
i Løbet af
Lørdagen.

Forholdene i og omkring det danske Gesandtakab i Berlin i de Dage, da Zahles Indberetninger af 4., 5. og 6. April fremsendtes derfra, blev, som det fremgaar af Bet. I, under Afhøringen af *Kjølse* gjort til Genstand for Undersøgelse af den forrige Kommission. Man havde her særlig Opmærksomheden henvendt paa det nære Samarbejde, Marineattachéen, *Kjølse*, og Legationssekretæren, *Steensen-Leth*, havde ind-

*) Kammerherre Zahle har senere — i Samtalen med Mohr den 31. April 1940 — ikke taget Afstand fra den over for ham af Mohr fremsatte Betragtning, at man herhjemme i Dage 5.—6. April havde „haft lidt svært ved at blive klog paa hans Opfattelse, der efter vor Mening havde svinget noget frem og tilbage". „Det lidet han sagde", fortæller Mohr, „tog i alt Fald jeg — med Rette eller med Urette — som en Indrømmelse". Det havde, udtalte Zahle i de Dage, „været ganske overordentligt vanskeligt for ikke at sige umuligt at naa til noget Resultat med Hensyn til, hvad man skulde tro eller ikke tro". (St. 331).

Gesandt-
skabets Sam-
arbejde med
Journalister-
ne Jacob
Kronika og
Helge Knud-
sen.

ledet med de to danske Journalister *Jacob Kronika* og *Helge Knudsen*, som man opfordrede til gennem Artikler til deres respektive Blade at understrege Situationens Alvor for derved at forstærke Indtrykket hjemme af de officielle Indberetninger fra Gesandtakabet.

Da Bet. I, hvad disse Forhold angaar alene byggede paa Kjelsens Meddelelser, fandt nærværende Kommission det paakrævet at gaa videre med disse Undersøgelser, og om den Virksomhed, der fra Kjelsens og Steensen-Leths Side er udfoldet sideløbende med Zahles Indberetninger de nævnte Dage, foreligger nu en Del nye Oplysninger.

Det var den 5. April*), at Steensen-Leth bad Kjelsen tilkalde de to Journalister til Gesandtakabet, dels for at de skulde skaffe nye Informationer, dels for at de kunde slaas Alarm — „forstærke Indtrykket af Kammerherrens Indberetninger hjemme og vække Uro“ (Steensen-Leth, St. 9), eller som Kjelsen udtrykker det, „man maatte anvende alle til Raadighed staaende Midler for at faa København underrettet om de øksakte Forhold“ (Bet. I, St. 20).

Om dette Møde i Gesandtakabet skriver Helge Knudsen, at Udgangspunktet for den dør førte Samtale var et Telegram i „*Daily Telegraph*“, optaget i „*National-tidende*“. Heri var offentliggjort en Efterretning om, at en tysk Transportflaade var samlet i Stettin**). Telegrammet var ifølge Helge Knudsen „saa meget mere alarmende, som det netop fremkom i „*Telegraph*“. Kjelsen viste os Artiklen, udtaler Helge Knudsen, „og underrettede os om dens Troværdighed“, og man fik samtidig at vide, at Legationen havde forbløffende vel hjemlede Efterretninger om forestaaende tyske Angreb, som efter al Sandsynlighed vilde medomfatte Danmark.

Om hvad Jacob Kronika og Helge Knudsen som Journalister kunde og burde gøre, aftales ifølge Helge Knudsen (A. Nr. 4) følgende:

„at vi skulde sondere vore tyske Forbindelser, hvilket for mit Vedkommende skete uden Resultat. Bagefter meddelte min bedste Kilde mig allerede den 9. April, at han havde vidst Beaked, men ikke havde anset det for forsvarligt at orientere mig paa Forhaand. Endvidere skulde vi i vore Telegrammer hjem saa stærkt som muligt gøre opmærksom paa, at Situationen var overhængende: Hitler var paa Tærskelen til sit næste store Skridt, der placerede Norden direkte i Farezonen. Telegrammerne kunde imidlertid kun blive en Æggedans. Vi maatte ikke røbe vor Viden om det forestaaende Angreb, men kun bruge den som Baggrund for vore Telegrammer. Legationens Repræsentanter fandt det heller ikke forsvarligt, at vi omtalte den over for Kolleger, saa de udnyttede den. Dernæst skulde vi tage Hensyn til Danmarks officielle Neutralitetspolitik og de Forpligtelser i denne Henseende, vore Blade respekterede. Det var Legationens Ønske, vi indtog en fuldkommen korrekt Holdning over for Tyakland, saa vi paa ingen Maade bidrog til nogen Provokation, der kunde give Hitler noget Paaskud. Det primære Synspunkt var stadig, at Regeringen hjemme var fyldigt underrettet.

Under disse Vilkaar maatte Opgaven være saa kraftigt som muligt at fremhæve flest muligt tyske Udtalelser om de nordiske Neutralitetsproblemer for derved at understrege, at Faren var akut. Det Synspunkt blev specielt pointeret, at prøvede vi at alarmere Offentligheden, vilde Politikerne blive opmærksomme og følgelig forhøre sig hos Statsministeren og Udenrigsministeren, hvorved Legationens Indberetninger uvilkaarligt vilde opnaa foreget Publicitet og Betydning. Efter denne Samtale har jeg inden for disse snævre Grænser søgt saa fyldigt som muligt i hvert eneste Nummer af baade Morgen- og Aftenavisen at fremhæve den eksisterende Krise og Tyaklands foruroligende Kommentarer til den, som de kom til Orde baade i

*) Der foreligger modstridende Opfattelser om, hvorvidt det var om Morgenen eller om Eftermiddagen, idet Steensen-Leth mener, det var om Morgenen (St. 9), medens Helge Knudsen skriver, det var om Eftermiddagen (A. 17).

**) Jfr. A. Nr. 44, hvor det paagældende Nummer af „*Dagens Nyheder*“ er optrykt i Facsimile.

Pressen og i officielle Udtalelser, idet mest muligt blev lagt ind i disse tyske Udtalelser. Bl. a. gav jeg „Daily Telegraph“'s Meddelelse og søgte at indhente tyske Kommentarer til den.“

Den Virksomhed, de to Journalister herefter udfoldede, gav sig Udslag i Artikler i „Nationaltidende“ for den 5., 7. og 8. April af Kronika og Artikler i „Berlingske Tidende“ af Helge Knudsen bl. a. i Numrene for den 6. og 8. April*).

Den Reaktion, man vilde opnaa herhjemme var efter samstemmende Beretninger af Kjelsen (Bet. I, S. 44), Steensen-Leth og Kronika (St. 13, 18, 21, 288) en *Mobilisering*. Hvorvidt Kammerherre Zahle var enig med det øvrige Gesandtakabspersonale i, hvad der burde gøres herhjemme, men at han var af den Opfattelse, at det ikke tilkom ham at give Regeringen Raad (Steensen-Leth, St. 34), og at Benyttelsen af de to danske Bladkorrespondenter laa uden for Kammerherrens Linie og var foretaget paa Steensen-Leths og Kjelsens Ansvar, erkendes af Steensen-Leth (St. 66). Der forelaa for saa vidt en Divergens i Gesandtakabet mellem Gesandten og det øvrige Personale, en Divergens som Udenrigsministeren, da han alene havde Zahles officielle Indberetninger at holde sig til, ikke kendte (St. 34). — Om hvorvidt man fra Gesandtakabet havde gjort, hvad man kunde for at alarmere de danske Myndigheder, og om man ikke fra Gesandtakabspersonalets Side, naar man ansaa Situationen for saa alvorlig, som man mente den var, burde have sat alle Hensyn til Side og sendt en Mand hjem med større Myndighed til at sige klar Besked, herom St. 41. Under de indgaaende Afhøringer er man endvidere til Belysning af Karakteren af hele den Informationsvirksomhed, der af Kjelsen og Steensen-Leth i Forbindelse med de to Bladkorrespondenter uofficielt og sideløbende med Framsendelsen af Zahles Indberetninger, udfoldedes, bl. a. kommet ind paa Kjelsens Rejse til Vestfronten, Søens Overbringelse af Indberetningen af 4. April m. v., hvorom henvises til det i det foregaaende bemærkede og til de stenografiske Referater.

Søndagen den 7. April tilbragte Direktør Mohr for største Delen hos Udenrigsministeren, hvor man drøftede Mohrs planlagte Rejse (St. 92, Bet. I, S. 24 og A. 157). Søndag,
den 7. April. Det var paa denne Dag, man modtog *Chiffertelegrammet af 7. April*, indtelefoneret til den vagthavende i Ministeriet af Steensen-Leth og med Indhold: Erfaret Transportflaade forladt Stettin 4. April, Kurs Vest. Bestemmelse ubekendt, men forventes naaet 11. April. Dette Telegram fik Mohr ikke Kendskab til om Aftenen, idet Udenrigsministeren ikke opnaaede telefoniak Forbindelse med ham (St. 93 og A. 157).

I Bet. I (S. 24—25) oplyses nærmere om Meddelelsesgrundlaget for Telegrammet (Kjelsen St. 21) og om Dr. Munchs Opfattelse, at Nordnorge eventuelt var Maalet, ligesom det her fremgaar, at Munch gennem Forsvarsministeren forsøgte at faa Klarhed over de Efterretninger, Militæret maatte have i Relation til det i Telegrammet oplyste.

Hvad angaar det Spørgsmaal, om Transportflaaden havde Narvik, den nordlige Vestkyst eller eventuelt Holland som Maal, foreligger Udtalelser af Steensen-Leth, hvorefter man i Gesandtakabet nærmest opfattede det saaledes, at Tyakerne for bedre at kunne ramme England først vilde tage Skandinavien og derefter Holland, Belgien og Nordfrankrig, en Opfattelse, der bl. a. hævdedes af den hollandske Militærattaché, som ifølge Steensen-Leth altid var særdeles vel underrettet (St. 16 og foran

*) Disse Artikler er alle i Facsimile optrykt som Bilag til Betænkningen. (A. Nr. 44). (Om at Kronikas Avisartikler omhandler „Norden“, men ikke nævner Danmarks Navn, Kronika, St. 275).

S. 18)*). — Om at Meddelelsen om Transportflaadens Afgang ifølge Redaktør Helge Knudsen „fælttes som en overvældende Bekræftelse paa Tilforladeligheden i Legationens Advarsler hjem“, og at dette gav sig Udslag i Telegrammer til Morgen- og Aftenavisen om Mandagen, hvori han understregede Udsigten til tysk omgaaende Aktion (A. Nr. 4).

Mandag,
den 8. April.

Mandagen den 8. April indløb, efterhaanden som Dagen skred frem, en Række yderligere militære Efterretninger af urovækkende Karakter, og Situationens Alvor understregedes ved de paagaende Henvendelser, der af den tyske Gesandt v. Renthe-Fink foretoges over for Udenrigsministeriet.

Der foreligger nu for Kommissionen udførligt mundtligt Referat fra Direktør Mohr om Dagens Begivenheder, saaledes som de tog sig ud for Udenrigsministeriet, og sammenholdt med det i Bet. I anførte, herunder navnlig Dr. Munchs Beretning, kan om Dagens Forhandlinger og Beslutninger herefter oplyses:

Allerede Kl. ca. halv otte om Morgenen blev Direktør Mohr ringet op af *Renthe-Fink*, der fortalte om den engelske Mineudlægning ved Norge. Renthe-Fink ansaa Situationen for alvorlig, og han gik nu ud fra, at Mohr ikke vilde rejse til Berlin (Mohr havde af Hensyn til Pasvisum fortalt ham om den planlagte Rejse). Mohr svarede hertil, at han var mest stæmt for at gennemføre Rejsen, men at han ikke kunde afgøre dette, før han havde talt med Udenrigsministeren.

Kl. 10 afholdtes det *første Ministermøde*, og paa dette blev der af Udenrigsministeren givet Meddelelse om de Allieredes Mineudlægning paa norsk Sæterritorium, ligesom Forsvarsministeren gav Underretning om visse tyske Skibsbewægelser (herom Bet. I, S. 25).

Telefonmed-
delelse om
„Aktion i
Løbet af to
Timer“.

Kl. 10.30 afholdtes som anført i Bet. I (S. 77) hos Forsvarsministeren et Møde med de ledende militære, hvor disse paa Grundlag af de indløbne Efterretninger om de tyske Søstridskræfters Bewægelser og Meddelelsen om, at en tysk Motorkolonne var paa Vej fra Rendsborg mod Flensborg, stillede Forslag om Indkaldelser og Alarmberedskab. Paa dette Møde oplyste Ministeren og Chefen for Søværnskommandoen, at man fra Udenrigsministeriet havde modtaget Meddelelse om, at en dansk Journalist i Berlin havde bebudet „*Aktion i Løbet af to Timer*“. Denne Meddelelse er — oplyses det nu — ikke meddelt Udenrigsministeriet, men Ministeriet har enten gennem vedkommende Avisredaktion eller ved Aflytning fra Telefonsalakabet faaet Kendskab hertil (Mohr, St. 93 og Svenningesen, St. 370, der henholder sig til Mohrs Forklaring og mener at have givet Meddelelsen videre til Krigs- og Marineministeriet). — Redaktør Kronika mener nu med Støtte af Udtalelser af sin daværende Kollega paa „Nationaltidende“, Telegramredaktør Wilh. Petersen, at være Ophavsmand til denne Telefonmeddelelse (A. Nr. 3 og Helge Knudsen A. Nr. 4).

Kl. 11.15 var der *Møde hos Kongen*. Paa dette Møde vedtoges, at de tjenstgørende Styrker skulde sættes i højeste Alarmberedskab, og at der skulde genindkaldes uddannet Mandskab til „Niels Juel“ (Bet. I, S. 25).

Kl. 14 var der *igen Ministermøde*, hvor der bl. a. blev givet Meddelelse om Mødet hos Kongen og de der trafte Beslutninger (Bet. I, S. 25).

Meddelelser-
ne fra Norge
og Sverige.

Kl. ca. 15 begyndte den sædvanlige Gesandtmodtagelse i Udenrigsministeriet. Det var tidligere ordnet saaledes, at de nordiske Gesandter kom til Møde hos Udenrigsministeren før de andre Gesandter. Dette var ogsaa Tilfældet denne Dag. Hverken den norske eller den svenske Gesandt havde imidlertid noget at tilføje til de Meddelelser, de den 5. havde skaffet fra deres respektive Regeringer. De var dog selv bekymrede paa Grund af Mineudlægningen (Mohr, St. 319 og Munch, Bet. I, S. 26).

*) At en Gesandtakabet Mandag Morgen tilgaaet Meddelelse om visse lagttagelser, foretaget fra Store-Bæltfærgen, ikke berettigede til den Opfattelse, at nævnte Flaade skulde være gaaet gennem Store Bælt, og at Angrebet derfor gjaldt Danmark, erkendes af Søhøj (St. 120, 126, 130, 131, 132, 134—137, 140).

Den Omstændighed, at de to Gesandter ikke havde nye Oplyninger at give, kom — ifølge Mohr — som en Overraskelse. Allerede om Fredagen havde Mohr bedt dem takke deres respektive Regeringer for de Meddelelser, de havde bragt os, og han havde samtidig bedt dem sige til deres Regeringer, at det danske Udenrigsministerium vilde være meget interesseret i at faa noget mere at vide, hvis man fik nye Oplyninger, eller hvis man anlagde en ny Vurdering. Det virkede derfor paafaldende, at de intet havde hørt fra deres Regeringer siden, ligesaa lidt som de havde sat sig i Forbindelse med deres Udenrigsministerier, hvad der dog efter Mohrs Opfattelse havde været god Grund til, efter at Minendlægningerne havde fundet Sted (Mohr, St. 94).

I Bilagene til nærværende Beretning er optaget i Facsimile en Artikel i det svenske Blad „Dagens Nyheter“ for 9. April 1946 indeholdende et Interview med den tidligere svensk Udenrigsminister Günther*), der her beretter om sine Oplevelser som svensk Udenrigsminister den 9. April 1940 om Morgen. I Samtalens Løb kommer den fhv. Udenrigsminister ind paa de svenske Advarsler til Nabolandene, og efter at have givet Udtryk for den Uro, han følte den 8. April, udtaler han, at denne Dag stod det ganske klart i Stockholm, at alt samlede sig omkring et Lynangreb paa Danmark og Norge. I Interviewet kommer man derefter ind paa de svenske Gesandtskabers Meddelelser til de danske Myndigheder, og Journalisten foreholder ham her den af Dr. Munch til den parlamentariske Kommission afgivne Forklaring, hvorefter Danskerne den 5. April havde erfare, at det svenske Udenrigsdepartement havde modtaget Rapporter om Troppekonzentrationer, men at man ikke fæstede Lid til dem — det var en gammel Historie, skulde Stockholm have sagt. Og saa sent som den 8. havde den svenske Minister i København erklæret, at han ikke havde nogen Beaked om en Ændring i Opfattelsen i Hjemlandet, den Opfattelse, hvorom han allerede havde underrettet Danskerne den 5. April. Endelig havde Munch — ifølge Journalisten — for Kommissionen erklæret ikke at have noget Kendskab til, at det danske Marineministerium ogsaa den 5. via den svenske Legation havde faaet en kategorisk Advarsel.

Interview
med fhv.
svensk Uden-
rigsminister
Günther.

Minister Günthers Svar derpaa var ifølge Interviewet:

„— Litet besynnerligt, det måste jag säga, kommenterar hr. Günther. Att vår Köpenhamnsminister icke för varje timme hållits à jour med vad vi visste kan vara förklarligt i den brådaka som då rådde, det hänger också samman med att alla de tre nordiska länderna i stort hade samma informationer att bygga sin uppfattning på. I Berlin delgav Richert danskarna och norrmännen vad han fått veta, och mina samtal med Munch och Koht bestod ju i utbyte av informationer. Man borde ju förövrigt i Köpenhamn, varifrån flottörörelserna och truppkonzentrationerna bäst kunde följas, ha varit bättre informerad än vi. I varje fall stannar icke vad Munch anför från min mun, inte heller vet jag vad han talar om när det gäller en „speciell källa“ som vi svenskar enligt hans uppfattning skall ha haft och som strax före den 9. skulle velat reducera uppgifterna om truppsammandrängningar“.

Da det efter den svenske Ministers Udtalelser her kunde synes, som om han for sit Vedkommende vilde hævde, at man i Sverige den 8. April havde Informationer, der gik ud paa, at nu var det umiddelbart forestående, og at han stod uforstaaende over for, at man her i Danmark kan have opfattet svenske Meddelelser som heroligende, forelagde man den nævnte Bladartikel for Dr. Munch, der imidlertid ikke fandt Anledning til at knytte nogen Bemærkning hertil, men henholdt sig til, hvad han allerede i den forrige Kommissionsbetsænkning havde oplyst om Mohrs Samtaler med de to herværende Gesandter, der formentlig havde afgivet deres Beaked efter Bemyndigelse fra højest Sted i Udenrigsministeriet i Stockholm og i Oslo og til hvis Meddelelser, der var ganske uomtvistelige, man maatte holde sig (Munch, St. 347).

Foranlediget ved fornævnte Interview med den tidligere svenske Udenrigsminister søgte man ud fra den almindelige Interesse, der kunde knytte sig hertil, gennem Udenrigsministeriet oplyst, hvorvidt der ud over den officielle svenske Hvidbog findes svensk Materiale til Belysning af svenske ledende Personligheders Bedømmelse af Danmarks Stilling i Dagene omkring den 9. April 1940. Udenrigsmini-

Uddrag af
den svenske
Hvidbog.

*) Artiklen er refereret i „Berlingske Aftenavis“ for 9. April 1946.

steriet anmodede herefter den danske Gesandt i Stockholm om at søge de saaledes udbedte Oplysninger tilvejebragt, men Gesandten indberettede, at der ud over nævnte Hvidbog ikke fandtes tilgængeligt Materiale af den omhandlede Art. Kommissionen har derefter indskrænket sig til at aftrykke som Bilag (A. Nr. 6) Uddrag af Hvidbogen (dennes S. 20—21 og 22—25) omhandlende det Afsnit, hvori der findes en Redegørelse for det tyake Angreb paa Danmark den 9. April 1940 og de til Sverige fra Tyakland rettede Noter m. v. nævnte og følgende Dage. Den svenske Hvidbog, der er en Redegørelse, afgivet af Udenrigsminister Günther, har Titlen „Sveriges förhållande til Danmark och Norge under krigsåren, Redogørelser afgivna till den svenska utrikesnämnden av ministern för utrikes ärendena 1941—45“.

Renthe-Fink
hos Uden-
rigsminister
Munch.

Kl. 15.30 blev den tyske Gesandt v. *Renthe-Fink* modtaget af Udenrigsminister Munch, der i Bet. I (S. 26) gør nærmere Rede for Samtalen. *Renthe-Fink* havde her i Forbindelse med en Udtalelse om, at det jo kunde tænkes, at Følgerne af Mineudlægningen ved Norge paa en eller anden Maade kunde berøre Danmark tilføjet, „at han haabede, vi i saa Fald vilde vise Forstaaelse“. *Renthe-Fink* havde over for Munch stærkt understreget, at hans Bekymringer var rent personlige; han havde hverken Instruks eller anden Meddelelse. „Jeg svarede“, — fortsætter Munch — „at jeg umulig kunde sige noget om vor Holdning over for mulige Begivenheder, hvis Karakter jeg ikke kendte og om hvilke han heller ikke kunde forklare noget. Jeg kunde ikke tænke mig, at der kunde være nogen Grund til nogen Art af Neutralitetskrænkelser; skulde en saadan paa en eller anden Maade ske, da vidste han jo som alle, at de militære Styrker havde Ordre til at modsætte sig Neutralitetskrænkelser; der havde i nogen Tid været Tale om nogle Øvelsesindkaldelser, Spørgsmaal om at iværksætte dem vilde maaake nu melde sig“. Hertil svarede *Renthe-Fink* ifølge Munch, „at Indkaldelser i denne Situation vilde være det ulykkeligste, der kunde ske; et saadant Skridt kunde i Berlin blive opfattet forkert med Hensyn til Danmarks Stilling til Konflikten om Norge“. Munch lovede ham herefter at ville meddele Statsministeren hans Udtalelser og sagde til ham, at hvis han ønskede det, kunde han sikkert den følgende Dag faa Lejlighed til selv at fremsføre sin Opfattelse for denne.

Renthe-Fink
hos Uden-
rigsministe-
riets Direktør,
Mohr.

Efter at have været hos Udenrigsministeren aflagde *Renthe-Fink* som sædvanlig Besøg hos Direktør Mohr. Dette skete ved 16-Tiden. Her refererede *Renthe-Fink* sin Samtale med Udenrigsministeren og fortalte — ifølge Mohr —, at han i Anledning af Ministerens Meddelelse om paatænkte Indkaldelser over for denne havde fremholdt, at „noget saadant paa nærværende Tidspunkt vilde være Vanvid, det kunde kun misforstaas fra tyak Side“, og „som Ven af Danmark vilde han raade os til ikke at lægge os fast paa en alt for rigoristisk Linie“. Hvad angaar Spørgsmaalet om at „vise Forstaaelse“, havde Udenrigsministeren ifølge *Renthe-Fink* svaret, „at det manglede bare“.

Senere paa Dagen konfererede Mohr med Udenrigsministeren om *Renthe-Fink*s Udtalelser, og det viste sig da, udtaler Mohr, „at *Renthe-Fink* ikke over for denne (Ministeren) havde fremsørt Bemærkningen, om Danmark vilde vise Forstaaelse o. s. v., som et direkte Spørgsmaal, men kun havde udtalt det som noget, han haabede“ (Mohr St. 319—320 og A. 158 og stemmende hermed Munch, Bet. I, S. 26). Paa Udenrigsministeren havde *Renthe-Fink* i øvrigt ifølge Mohr gjort Indtryk af at være yderst nervøs, men han syntes, da han derefter havde talt med Mohr, at være faldet temmelig til Ro og at være tilfreds med Udsigten til en Samtale med Statsministeren næste Dag (Mohr St. 319).

Da Munch maatte gaa ud fra, at denne Samtale med Statsministeren vilde finde Sted næste Dag, ansaa han det for rimeligt straks at underrette Statsministeren om de fremkomne Udtalelser, og han gik ifølge sin Beretning (Bet. I, S. 26) umiddel-

bart efter Samtalen over i Statsministeriet og gengav Ranthe-Finks Udtalelser for ham (Bet. I, S. 26).

Kl. 16.30 afholdtes paa ny *Ministermøde* og i dette Møde, hvori Udenrigsministeren paa Grund af Gesandtmødtagelserne ikke kunde deltage, blev der af Statsministeren givet Meddelelse om den Samtale, Udenrigsministeren havde haft med Ranthe-Fink (Bet. I, S. 26).

Samme Dags Aften ved 19.30-Tiden ringede Ranthe-Fink paa ny til Mohr og sagde, at han stadig ventede Svar paa det Par Spørgsmaal, han havde stillet Udenrigsministeren om Eftermiddagen! Han anmodede Mohr om at hjælpe ham hermed. Dette var for Mohr noget ganske nyt, da Ranthe-Fink ikke om Eftermiddagen havde betroet Mohr noget herom, og Ranthe-Fink meddelte ikke Mohr, hvilke Spørgsmaal det drejede sig om. Mohr ringede derefter til Dr. Munch, der imidlertid ikke mente at have lovet Ranthe-Fink Svar paa andet end Beaked om Tidspunktet for Samtalen med Statsministeren næste Dag. Dette telefoneredes derefter af Mohr til Ranthe-Fink, der nu meddelte, at det drejede sig om de samme to Spørgsmaal, han havde nævnt i Samtalen med Mohr om Eftermiddagen, nemlig Spørgsmaalet om „Forstaaelse“, samt Spørgsmaalet om Indkaldelserne. Heroverfor sagde Mohr, at det første Spørgsmaal jo var blevet afvist af Udenrigsministeren, og om det andet Spørgsmaal skulde Ranthe-Fink jo have en Samtale med Statsministeren. Dertil sagde Ranthe-Fink, at det var meget vigtigt, at han over for det tyske Udenrigsministerium kunde afgive en beroligende Erklæring i Løbet af Aftenen — helst i Løbet af en Times Tid eller to. „Tiden gik med Syvmileakridt“ (Mohr, St. 97 og 321). Hertil svarede Mohr, at dette burde Ranthe-Fink have betænkt om Eftermiddagen, idet det nu vilde være vanakeligt for Mohr de første Par Timer at faa Forbindelse med Udenrigsminister Munch, der skulde til et Møde. Over dette blev Ranthe-Fink ifølge Mohr „meget altereret“, og han udbrød „temmelig ude af sig selv“, at Mohr paatog sig et stort Ansvar ved at nægte at formidle hans Henvendelse (Mohr, St. 97 og 321). Mohr ringede herefter igen til Munch, der bad Mohr komme ind til Rigsdagen, hvor Munch skulde til Partiformandsmødet, der begyndte Kl. 20.

Ranthe-Fink
telefonerer
paa ny.

Ranthe-Finks Optræden havde ifølge Mohr gjort denne urolig. „Det var jo“, udtaler Mohr, „ren og skær Usandhed, at han havde gaaet og ventet paa disse Svar hele Eftermiddagen. Der havde ikke været noget at vente paa. Det var et Paaaskud for at faa Sagen i Gang igen“. (Mohr, St. 98). Hertil kom, at Ranthe-Fink, da han sidst talte i Telefonen, havde været langt mere nervøs end om Morgenen og Eftermiddagen. Muligheden af, at han i Mellemtiden fra Berlin havde modtaget en eller anden Meddelelse, som havde foruroliget ham, kunde ifølge Mohr ikke lades ude af Betragtning.

Paa Vejen ind til Rigsdagen traf Mohr Dr. Krüger fra det tyske Gesandtskab, og Mohr forsøgte gennem ham at faa nærmere Kendskab til Situationen og Grundene til Ranthe-Finks Uro, dog uden Held, idet Krüger ikke syntes at have nogen Viden om konkrete Begivenheder, der kunde forklare Ranthe-Finks Optræden (St. 97 og 322).

Som det fremgaar af Bilagene (A. Nr. 7), har Kommissionen anmodet om, at der ved den Politiafhøring, der her i Landet fandt Sted af den daværende tyske Gesandt v. Ranthe-Fink, stilledes Ranthe-Fink forskellige nærmere angivne Spørgsmaal vedrørende hans Deltagelse i Begivenhederne omkring den 9. April. En af Politinspektør Henry Kudsk foretaget Rapportafhøring herover er tilgaaet Kommissionen og er aftrykt som Bilag. Grunden til at Kommissionen ønskede disse Spørgsmaal stillet var ikke den, at man mente, at der gennem de foretagne Afhøringer eller i det for Kommissionen foreliggende skriftlige Materiale, der er tilvejebragt fra danske

Politi-
afhøring af
Ranthe-Fink.

Myndigheder eller Enkeltpersoner, forelaa noget, man ønskede korrigeret fra tysk Side, men udelukkende den, at man ønskede en Klarlæggelse af Modstanderens Motiver og af den Fremgangsaade, man fra tysk Side anvendte.

De Spørgsmaal, Renthe-Fink ved Politiafhøringen ønskedes afhørt om, var følgende:

- 1) Hvornaar han fik Kendskab til Overfaldet paa Danmark.
- 2) Hvorvidt Renthe-Finks Advarsel den 8. April 1940 over for Udenrigsminister Munch mod danske Indkaldelser var individuelle Raad eller skyldtes Diktat fra højeste Sted.
- 3) Hvilken Forklaring findes der paa, at Renthe-Fink over for Direktør Mohr Mandag Aften den 8. April 1940 forlanger Svar paa Spørgsmaal, der efter hans Formening er stillet, men som ikke fra dansk Side er opfattet som krævende Svar.

Idet der i øvrigt henvises til Rapportens udførligere Indhold, skal her kun af den i Rapporten foretagne Rekapitulation af Renthe-Finks Forklaring anføres:

ad 1) Det staar fast, at han indtil den 8. April om Aftenen Kl. 23 ikke har vidst noget om den paatænkte Besættelse af Danmark. Han modtog først Instruksør Kl. 23, og først Kl. 4.15 om Morgenen maatte han underrette den danske Udenrigsminister.

ad 2) Henvendelserne til Dr. Munch om at undlade Indkaldelser skyldtes Renthe-Finks personlige Bedømmelse af Situationen. v. Renthe-Fink mener — udtales det videre — at kunne erindre, at han ved Samtalen med Udenrigsminister Munch var noget forbavset over dennes Holdning, men „nu“ fortsættes det, „er v. Renthe-Fink klar over, at Udenrigsminister Munch i forfærdelige Sager var bedre og tidligere underrettet end han selv“.

ad 3) v. Renthe-Fink indrømmer, at han den 8. April om Eftermiddagen ikke har stillet egentlige Spørgsmaal til Udenrigsminister Munch, og tilføjer, at han uden Instruktioner ikke kunde stille Spørgsmaal. Han havde imidlertid haabet, at Udenrigsministeren vilde have reageret paa hans Udtalelser, uden at der var stillet ham direkte Spørgsmaal. Da Udenrigsministeren imidlertid ikke reagerede, henvendte v. Renthe-Fink sig om Aftenen til Direktør Mohr og lod, som om han saavnede Svar paa nøjagtigt stillede Spørgsmaal. Kl. 23 om Aftenen, efter at have modtaget Instruktionerne fra Tykland, kunde han ikke foretage sig yderligere. Han havde haabet i Løbet af Aftenen at blive nøje orienteret angaaende eventuelle Indkaldelser for at kunne sende telegrafisk Indberetning desangaaende til Berlin. I Telegrammet af 8. April (herom A. 7) havde han ikke nævnt noget om Indkaldelser eller forbeholdt sig at indberette.

Parti-
formands-
mandsmødet
i Rigsdagen.

Kl. 20 fandt *Partiformandsmødet* Sted i Rigsdagen (om dette nærmere Bet. I, S. 93). Kl. 20.30 ankom Mohr til Rigsdagen, hvor han opøgte Udenrigsministeren under Mødet. I selve Mødelokalet aflagde han Beretning til Ministeren om Telefonsamtalen med Renthe-Fink, og han henvendte sig kun til Ministeren, ikke til Parti-formændene, hvorfor det beroede paa et Tilfælde, hvem af disse der fulgte Mohrs Fremstilling, men Dr. Krøge stillede et Par Spørgsmaal, som han besvarede (Mohr, St. 322 samt 99 og 312). Udenrigsministeren bad derefter Mohr vente, til Mødet var færdigt, og Klokken lidt før 21.30 blev han af Udenrigsministeren kaldt ind til den i Bet. I (S. 27) omtalte Konference, i hvilken ogsaa deltog Statsministeren, Forsvarsministeren og Finansministeren. Her formulerede Udenrigsministeren og fik tiltraadt „en beroligende Udtalelse til Renthe-Fink“.

Udtalelsen, der er optrykt paa Tyak i Bet. I (S. 28), var ifølge Dr. Munchs Affattelse følgende:

Meddelelsen
til Renthe-
Flak.

„Vi gør Regning paa, at det i Overensstemmelse med den Politik, Danmark hidtil har ført, og som det glæder sig ved at have fundet Forstaaelse for i Tyakland, vedblivende vil kunne blive uberørt af Krigsbegivenhederne. Skulde vanakelige Spørgsmaal opstaa, vil vi fremdeles tilstræbe at løse disse i samme vanakelige Aand, i hvilken Spørgsmaal Tyakland og Danmark imellem hidtil er blevet løst“.

Mohr fik Paalæg om at telefonere dette til Renthe-Fink, og hvis denne skulde stille Spørgsmaal om Indkaldelserne, skulde Mohr prøve at „nøjes med“ at fortælle om de allerede foretagne Indkaldelser til Marinen (Mohr, St. 323).

Der afholdtes herefter Dagens sidste Ministermøde, hvori Udenrigsministeren deltog (Bet. I, S. 28), medens Direktør Mohr gik over i Udenrigsministeriet og telefonerede til Renthe-Fink, „der nu syntes at være faldet lidt til Ro“ (Mohr, St. 323).

Om Samtalen med Renthe-Fink oplyser Mohr, at da denne spurgte, hvorledes det gik med Indkaldelserne, fortalte Mohr ham om Indkaldelserne til Marinen, som Renthe-Fink i øvrigt allerede syntes at kende, men han var ifølge Mohr misfornøjet med, at Mohr ikke vidste, hvorvidt der var truffet Bestemmelse om andre Indkaldelser, som Udenrigsministeren havde omtalt om Eftermiddagen. Det var i øvrigt Mohrs Indtryk — udtaler han —, at Renthe-Fink frygtede et tysk militært Overgreb mod Danmark, og at han vilde bestræbe sig for at faa det drejet hen til en Forhandling. Hans Frygt kunde ifølge Mohr være baseret paa en Meddelelse fra Berlin, men den kunde ogsaa skyldes den Meddelelse, der nu forelæa om Sænkning af tyske Troppetransportakibe i Oslo Fjord, og som Renthe-Fink mulig kendte. (Underretning herom havde Mohr faaet af Journalister i Rigsdagen, medens han under Partiformandsmødet ventede ude paa Gangen, St. 322*).

Efter Samtalen med Renthe-Fink havde Mohr en Samtale med Udenrigsministeriets Pressebureau (i Hustelefonen) og fik her den Oplysning, at Meddelelsen om Sænkningen af det tyske Troppetransportakib vilde komme i Radioen Kl. 22.00 (A. Nr. 40). Samtalen blev afbrudt af en Samtale fra den norske Gesandt, over for hvem han paa Anmodning verificerede Oplysningerne om de nævnte Skibssænkninger. Da Mohr Kl. ca. 22.30 vendte tilbage til sit Værelse, fik han Meddelelse om, at der var kommet et Brev fra Berlin til Udenrigsministeren, og at det var lagt ind paa hans Bord. Brevet var Kammerherre Zahles Indberetning af 8. April (Indholdet Bet. I, S. 28).

Zahles
Indberetning
Nr. XXV af
8. April.

Kl. ca. 22.45 kom Udenrigsministeren tilbage til Udenrigsministeriet, og Mohr og han diskuterede Sænkningen af de tyske Troppetransportakibe, ligesom Mohr gav Ministeren Referat af Samtalen med Renthe-Fink og om dennes Formaninger vedrørende Indkaldelserne (Mohr, St. 103 og 325). Før Udenrigsministeren læste Zahles Brev igennem, spurgte han Mohr, om der deri var noget af Interesse for Bedømmelse af Situationen, og dertil sagde jeg — udtaler Mohr — „at det syntes jeg egentlig ikke, der var“ (St. 103 og 325). „Der var en Efterakrift“ — fortsatte Mohr — „om at den svenske Gesandt nu havde skiftet Tro og troede paa Meddelelsernes Rigtighed, men dette turde vel under de nuværende Omstændigheder være en Selvfølge“ (Mohr, St. 325). Herefter tog Ministeren og Mohr hjem, og paa Hjemturen drøftede man Situationen, men man kom ikke ind paa Zahles Beretning, som man ansaa mindre vigtig end Renthe-Finks Reaktionen og først og fremmest vel mindre vigtig end Torpederingerne ved Norges Kyst (Mohr St. 104).

I den forrige Kommissions Betænkning var den Omstændighed, at Udenrigsministeren først modtog Zahles nævnte Indberetning, efter at alle Dagens Møder var sluttet, Genstand for nærmere Omtale, og Ministeren afgav for Kommissionen Forklaring herom (Bet. I, S. 31 og St. 659—660). Direktør Mohr har herom givet en Del nye Oplysninger, hvoraf det fremgaar, at man ikke ventede nogen Indberetning fra Zahle denne Aften. Det var Praxis, at man fra Gesandtakabet telefonerede, naar

*) At Mohrs Opfattelse af Tidspunktet for Modtagelsen af denne Efterretning er i Modstrid med det herom i Søværnskommandoens Generalrapport og af Rechnitzer opgivne herom (St. 324 og A. 160).

der kom en hastende Beretning, og man sendte saa fra Ministeriet en Mand ud paa Flyvepladsen for at hente den. Saa kunde man have den Kl. 19.30, ellers varede det et Par Timer mere.

Dr. Munch havde selv om Aftenen forespurgt Mohr, om der ventedes Brev. Dette kunde Mohr ikke svare paa, og Munch ringede derfor selv til Administrationskontoret, men fik det Svar, at der ikke kom nogen Beretning den Aften (St. 102). Der havde derfor ikke været noget Bud paa Flyvepladsen (Mohr, St. 331).

Brevet var da, som det under Afhøringen blev fastslaaet, bragt ind „af en tilfældig Funktionær fra Flyvevæsenet“ og havde trods dets Vigtighed ligget „nogle Timer paa et Kontor“, og Mohr erkendte, at Gesandtakabet i Berlin „den eneste Gang i vor Praksis“ havde glemt at advisere et Brev (Mohr, St. 331).

Foranlediget ved det med Mohr herom førte Replikskifte rettede Kommissionen følgende Forespørgsel til *A/S Det Danske Luftfartsselskab*:

„I Anledning af, at det for Kommissionen er oplyst, at der med Rutemaskinen, der ankom fra Berlin til København sent om Eftermiddagen den 8. April 1940, angives at være ankommet Kurerpost fra det kgl. Gesandtakab i Berlin til Udenrigsministeriet, og da denne Post ved Luftfartsselskabets Foranstaltning skal være bragt videre til Ministeriet, ønskes oplyst det nærmere vedrørende dennes Ekspedition, herunder navnlig paa hvilket Tidspunkt og til hvem den blev overgivet i Udenrigsministeriet.“

Om det negative Svar herpaa henvises til Bilag (A. Nr. 5).

Hvad endelig angaar Direktør Mohrs Opringning til Dr. Munch Morgenen den 9. April, efter at Renthe-Fink telefonisk (Kl. 4) havde anmodet Mohr om at ringe til Udenrigsministeren, for at Renthe-Fink kunde blive modtaget af denne Kl. 4.20, henvises til Bet. I, S. 32, idet Mohr ikke hertil og til Morgenens senere Begivenheder, hvori han deltog, har ment at kunne give yderligere Oplysninger af Interesse (St. 104), ligesom der heller ikke fra anden Side for Kommissionen er kommet til at foreligge noget saadant.

Angaaende
den dansk-
tyske Ikke-
Angrebspagt.

Angaaende Tilblivelsen af den dansk-tyske Ikke-Angrebspagt af 1939 foreligger en Del nye Oplysninger. I Skrivelse af 26. Juni 1946 anmodede Kommissionen Justitsministeriet om, at Politiet i Forbindelse med den paatænkte Afhøring af den fhv. tyske Minister i Danmark, *Renthe-Fink*, ud over de herfra tidligere stillede Spørgsmaal vedrørende den 9. April 1940 (jfr. foran Side 34) stillede ham Spørgsmaal til Belysning af hans forskellige Demarcher og Forhandlinger med den danske Udenrigsminister i Dagene efter den 9. April 1940. Under denne Afhøring kom *Renthe-Fink* ind paa en Forklaring om de nærmere Omstændigheder i Forbindelse med nævnte Ikke-Angrebspagt, og han meddeler herom følgende (A. Nr. 1):

„Om den dansk-tyske Ikke-Angrebspagt fra 1939 forklarer Kpt., at Spørgsmaalet om Danmarks Afsluttelse af Ikke-Angrebspagter var paa Tale allerede i 1938. Saa vidt Kpt. har forstaaet, var det Staunings Hensigt dengang at søge afsluttet en Ikke-Angrebspagt med England og derefter en lignende med Tyskland. Kpt.s Kendskab til denne hidrører fra Meissner, og Kpt. tror, at Stauning gik frem paa den Maade, at han gjorde den daværende Landesgruppenleiter der N.S.D.A.P. i Danmark Haupt bekendt med sine Planer, for at Haupt kunde føle sig for paa kompetent Sted i Berlin. Haupt har saa henvendt sig til Dienststelle Ribbentrop, hvor Meissner dengang var ansat og behandlede Sager vedrørende danske Anliggender. Aftalen blev, at Meissner skulde være i London, medens Stauning dør — i Forbindelse med Udvidelsen af den danske Klub — forhandlede om en dansk-engelsk Ikke-Angrebspagt. Saaframt Stauning opnaaede et positivt Resultat, skulde Meissner søge at forberede Afslutningen af en dansk-tysk Ikke-Angrebspagt. Forhandlingerne i London faldt negativt ud, og der kom saaledes heller ingen dansk-tysk Aftale i Stand.

Senere i 1938 henvendte Stauning sig til Kpt. for at søge at foranledige, at der afsluttedes en dansk-tysk Ikke-Angrebspagt. Denne kom dog først i Stand i 1939.“

Paa den saaledes givne Foranledning afsejede Kommissionen *Dr. Munch* en Udtalelse herom, og i Skrivelse af 22. Oktober 1946 modtog man følgende Redegørelse fra *Dr. Munch* (A. Nr. 2. A.):

„Det var i Begyndelsen af April 1937, at Staunings Besøg i London fandt Sted. Der forelaa ingen danske Planer om Ikke-Angrebspagt, hverken med England eller med Tyskland. Stauning havde under sit Besøg i London sammen med Grov Ahlefeldt en politisk Samtale med Udenrigsminister Eden. Der var ikke her Tale om Ikke-Angrebstraktat mellem Danmark og England eller Danmark og Tyskland. Grov Ahlefeldt sendte en udførlig Beretning om Samtalen til Udenrigsministeriet, hvor denne forefindes, og Stauning gjorde efter sin Hjemkomst Rede for Samtalen i det udenrigspolitiske Nævn. Jeg har ikke paa noget Tidspunkt hørt noget om, at Stauning skulde have henvendt sig til Hr. Haupt og senere til Hr. von Renthe-Fink med Planer om Ikke-Angrebspagt. Jeg kan ikke tænke mig, at Stauning skulde have foretaget saadanne Henvendelser uden at have talt med mig derom.

Jeg ser da ikke, hvilket Udgangspunkt der skulde kunne være for de Udtalelser, Hr. von Renthe-Fink nu har fremført om noget saadant.

Der fremkom i Forbindelse med Staunings Besøg i London forskellige urigtige Bladrygter om Englands Stilling til en dansk-tysk Ikke-Angrebstraktat og om særlige Løfter af Stauning med Hensyn til at lade vor Landbrugseksport gaa til England under en Krig. Disse Rygter fremkaldte Forespørgsel fra Hr. von Renthe-Fink, og de blev over for ham dementerede baade af Stauning og mig, ligesom jeg havde Lejlighed til at demtere dem ved et af de sædvanlige Møder i Udenrigsministeriet med udenlandske Bladkorrespondenter.

Der forelaa da intet dansk Initiativ med Hensyn til nogen Ikke-Angrebstraktat. Det tyske Forslag i 1939 om en saadan var et Led i en Kæde af Henvendelser til en Række Stater. Baggrunden derfor var denne: Roosevelt opfordrede den 15. April 1939 Hitler og Mussolini til at give Forsikring om, at de i en Periode af 10 Aar ikke vilde angribe eller foretage Invasion i et Antal nærmere angivne Stater, hvoriblandt Danmark. Tyskland svarede den 22. April med at spørge en Række Stater, om de følte sig truede af det, og om de havde tilskyndet Roosevelt til hans Henvendelse. De nordiske Lande, der fik dette Spørgsmaal, svarede benægtende. Den 23. April opfordrede Tyskland derpaa de 4 nordiske Lande til at slutte Ikke-Angrebspagt med det.“

Kommissionen forelagde endvidere Politirapporten over Renthe-Fink for Udenrigsministeriet, som med Skrivelse af 25. Oktober fremsendte en af Udenrigsministeriets daværende Direktør, *O. C. Mohr*, herom afgiven Udtalelse. I denne (A. Nr. 2. B.), hvortil henvises, erklærer Direktør Mohr først, at det, saa vidt ham bekendt, er urigtigt, „at Spørgsmaalet om Ikke-Angrebspagt skulde være drøftet med Tyskerne, forinden vi i Slutningen af April 1939 fik den tyske Opfordring igennem Gesandten i Berlin“. Dernæst gør Direktør Mohr nærmere Rede for Statsminister Staunings Englands-Rejse og en af Stauning over for en Journalist fremsat Udtalelse vedrørende dansk Forsendelse af Levnedsmidler i Tilfælde af en ny Krig, en Udtalelse, der foranledigede flere Henvendelser fra Renthe-Fink, hvilket resulterede i en Samtale mellem ham og Stauning, i hvilken Samtale ogsaa deltog Udenrigsministeren og Direktør Mohr (om denne nærmere A. 10).

I Ikke-Angrebstraktaten blev indføjet en Klausul, hvorefter det under en Krig skulde være tilladt Danmark at fortsætte den normale Handel med de krigsførende Parter, uden at dette skulde anses for en unneutral Handling. „Saaledes blev“, ifølge Mohr, „de 2 Spørgsmaal „Ikke-Angrebspagt“ og „Opretholdelse af den normale Handel til begge Sider“ knædet sammen, og det var paa Grundlag af denne i Ikke-Angrebspagten med Tyskland indføjede Klausul, at det lykkedes os at opretholde vor Samhandel med England indtil 9. April 1940. Dette skete ikke uden store Vanskeligheder, idet Tyskland ret hurtigt efter Krigens Begyndelse bl. a. vilde hævde, at Forudsætningen for Klausulen om Opretholdelse af den normale Handel med de krigsførende Parter var, at dette blev anerkendt fra begge Sider som et mere almindeligt Princip for en Flerhed af neutrale Lande og ikke for Danmark alene. Vi hævdede herimod, at Tyskland hverken ved Traktatens Afsluttelse eller ved Forhandlinger ved Krigsudbruddet havde givet nogetsomhelst Udtryk for en saadan Forudsætning, der vilde gøre den paagældende Klausul i Ikke-Angrebspagten ganske illusorisk. Sluttelig

anerkendte Tyskland vort Synspunkt som Grundlag for en „faktisk modus vivendi“, der kunde opsiges med relativt kort Varsel. Den handelspolitiske Klausul, vi havde faaet indføjet i Ikke-Angrebstraktaten med Tyskland, blev for os saaledes den praktiske Nytte af Pagten, som vi iøvrigt ikke tillagde megen Værdi eller stode meget paa.“

Endelig udtaler Direktør Mohr:

„Der maa være noget forkert i Renthe-Fink's Forklaring om, at Spørgsmaalet om en Ikke-Angrebspagt har været paa Tale i Tilknytning til Staunings London-Besøg, og at Stauning har henvendt sig til Renthe-Fink for at foranledige, at der afsluttedes en saadan Pagt.

For det første er det — med mit Kendskab til Renthe-Fink — psykologisk utænkeligt, at han ikke til nogen i Udenrigsministeriet skulde have ladet falde en Bemærkning eller Antydning desangaaende. Og det er vel ogsaa psykologisk utænkeligt, at Stauning ikke skulde have underrettet Udenrigsministeren, der i saa Fald sikkert vilde have talt med mig om det. Endelig er Tanken om en dansk-engelsk Ikke-Angrebspagt helt fantastisk, og hvorfor skulde en dansk-tyesk Ikke-Angrebspagt forudsætte en tilsvarende dansk-engelsk?“

Om Mohrs Opfattelse, at der kan være to Forklaringer paa Renthe-Finks Udtalelser (A. 12).

III. Krigs- og Marineministeriet, April 1940.

A. Hæren.

Hvad angaar Afanit IV, A. Hæren, i den forrige Kommissionsbetænkning, har nærværende Kommission ikke ment, at de af den foregaaende Kommission foretagne tildels dybtgaaende Undersøgelser vedrørende Begivenhederne ved Generalkommandoen og de forskellige Hørafdelinger i April 1940 vil kunne suppleres væsentlig ved fornyede Undersøgelser. Der har derfor ingen Afhøring fundet Sted vedrørende disse Forhold; kun vedrørende enkelte Spørgsmaal har man fundet det hensigtsmæssigt at søge nye Oplysninger fremkaffet.

I en Skrivelse af 8. August d. A. anmodede man saaledes Krigsministeriet om en Redegørelse for Grunden til, at de i 1939 og 1940 fra de øverste militære Chefer over for Krigsministeriet foreslaaede Foranstaltninger om Etablering af Vejspærringer, Mineringer m. v. i Sønderjylland ikke blev iværksat.

Herom var der for saa vidt allerede tilgaaet den forrige Kommission Oplysninger, men man ønskede paa ny at aføiske Ministeriet Svar herpaa ud fra den Opfattelse, at Spørgsmaalet ikke var tilstrækkelig oplyst gennem den Udtalelse, der da forelaa.

Krigsministeriet fremsendte herefter (A. Nr. 37):

- 1) Generalkommandoens Skrivelse til Krigsministeriet af 21. December 1939 om Bemyndigelse til at igangsætte visse Feltarbejder til Styrkelse af Neutralitetsforsvaret og
- 2) Generalkommandoens Skrivelse af 13. Januar 1940 om Bemyndigelse til at udføre Vejspærringer og henlægge Sprængningsammunition paa Jernbanestationer.

Disse Skrivelser blev i sin Tid af Krigsministeriets daværende Direktør, Generalmajor J. D. v. Stemmann, med Henblik paa Instrukser af Direktøren vedrørende Sagernes Behandling afleveret til Forsvarsministeren. Fra denne er de paagældende Skrivelser, efter at de ifølge Udtalelser af Direktøren af denne har været bragt i Erindring hos Ministeren den 7. Marts 1940, modtaget tilbage den 18. April, paa hvilket Tidspunkt — som det hedder — Indstillingerne maatte betragtes som bortfaldet.

Vejspærringer, Mineringer m. v. ved Grænsen.

Tidligere Indstillinger vedrørende disse Spørgsmaal var fremsat den 24. Marts 1934 („General Witha Forslag“) og den 13. Juni 1938, og disse gik ud paa Udførelse af visse permanente Forstærkningsarbejder ved Grænsen, Oprettelse af en Grænsævnskommando, Kanon- og Maskingeværstandpladser ved Grænsen, og hertil sluttede sig et Forslag af 16. September 1938 med Indstilling om Paabegyndelse af Spærreanlæggenes Udførelse.

Om Aarsagen til, at de nævnte af Generalkommandoen foreslaaede Foranstaltninger ikke blev iværksat henviser Ministeriet til de af den daværende Direktør for Krigsministeriet J. D. v. Stemann, og den tidligere Forsvarsminister, Alsing Andersen, afgivne Forklaringer (Bet. I, S. 89—90, St. 101—102 og 625—627), idet Ministeriet erklærede intet at kunne oplyse herudover.

Paa den ved Spørgsmaalet om Etablering af saadanne Forstærkningsarbejder givne Foranledning har Ministeriet, som det fremgaar af Bilagene (A. 37) yderligere meddelt en Række Oplysninger om de i Sønderjylland i 1932 og 1937 i Forbindelse med de da gennemførte Hærlove foretagne Troppeplaceringer, tilsigtende at holde Mandskab til Raadighed i Sønderjylland.

Et andet Spørgsmaal, der blev rejst i Kommissionen, var Spørgsmaalet om, hvorvidt og i bekræftende Fald af hvem der var udstedt Ordre til, at de ved Grænsen den 9. April 1940 opmarcherede danske Styrker end ikke i Selvforsvar maatte grave sig ned paa Stedet, idet der for enkelte af Kommissionens Medlemmer var forebragt saadanne Forlydender. Man forelagde herefter Krigsministeriet Spørgsmaalet, og Ministeriet fremsendte en Generalkommandoens herom afsøket Forklaring, hvori udtaltes, at en saadan Ordre hverken er udstedt af Generalkommandoen eller af Jydske Division, og næppe heller af nogen anden Myndighed under Jydske Division, og at „det maa anses for udelukket, at nogen af de Chefer, der den 9. April om Morgen med deres Mandskab stod over for Fjenden, skulde have forbudt Styrkerne i Selvforsvar at grave sig ned“. At der flere Steder etableredes Vejspærringer, fremgik af Generalkommandoens Beretning om Begivenhederne ved Hæren den 6.—9. April 1940 (Bet. I, A. 12), men der havde altsaa ikke foreligget Forbud mod at grave sig ned, efter at Kampene var begyndt, hvorimod de af Ministeriet givne Direktiver i Dagene før 9. April 1940 — ifølge Generalkommandoen — udelukkede at foretage Feltarbejder i Løbet af de sidste Dage før 9. April 1940 (jfr. det foran om de af Generalkommandoen foreslaaede Forstærkningsarbejder bemærkede).

Var der givet Ordre med Forbud mod, at Tropperne gravede sig ned, den 9/4?

At den daværende Udenrigsminister, Dr. Munch, ikke har givet nogen Ordre, søgt at øve nogen Indflydelse paa eller deltaget i nogen Diskussion den 8. April om Aftenen, hvorvidt Værnet skulde tages i Brug, idet han regnede med, at de danske Soldater følgende deres Direktiver vilde gøre Modstand, herom St. 343—344.

I de Meddelelser, der den 8. April 1940 om Eftermiddagen forelaa vedrørende Overskridelsen af den danske Grænse af den tyske Motorkolonne, foreligger der visse Uoverensstemmelser. I Generalkommandoens Beretning (Bet. I, S. 42 og S. 40) hedder det, at „enkelte Soldater havde raabt til forbipasserende, at de skulde over Grænsen Kl. 16.00“, medens der ifølge Rigspolitichefens Rapport (Bet. I, A. S. 122) led Rygter om, at de tyske Tropper vilde være ved Grænsen Kl. 16. Man anmodede derfor Krigsministeriet om Oplysning om, hvorledes den Efterretning led, som den militære Efterretningstjeneste modtog den 8. April om Eftermiddagen med Hensyn til det Tidspunkt, da det ifølge Meddelelsen antoges, at den tyske Motorkolonne skulde overskride den danske Grænse.

Meddelelsens om Overskridelse af Grænsen.

Af det Svar, man gennem Ministeriet modtog fra Generalstabens Efterretningssektion (A. Nr. 35), fremgik, at Meldingen modtoges i Proviantgaarden pr.

Telefon fra Sektionens Observatør, Oberstløjtnant (daværende Ritmester) H. Ch. Lunding, indtelefoneret fra Krusaa eller Aabenraa. Den havde omtrent følgende Ordlyd: „Soldater i Kolonnen har til civile sagt, at de skulde overskride Grænsen Kl. 16.00“, og tilføjes det: „Saavidt Sektionen erindrer, er Meddelelsen modtaget mellem Kl. 14.00 og 15.00 den 8. April 1940“.

I Skrivelse af 29. Oktober anmodede Kommissionen Oberstløjtnant Lunding om nærmere Oplysning vedrørende de af ham afgivne Meldinger, og man modtog følgende Svar (A. Nr. 36):

I Anledning af ovenciterede Skrivelse skal jeg meddele, at jeg — efter i flere Dage at have haft Kendskab til den tyske Styrkes Bevægelser og løbende havde indsendt Meldinger derom — den 8. April 1940 Kl. ca. 7.30 paa Grand Hotel i Aabenraa fik Melding om, at Vejen Neumünster—Randsborg var fyldt med motoriserede Tropper paa March mod Nord. Meldingen telefoneredes straks til Generalstabens Efterretningssektion, København, omgaaende og i omtrent ovenciterede Ordlyd. Den blev afgivet som „foreløbig“ Melding.

Jeg kørte omgaaende til Grænsen og vistnok imellem Kl. 9 og 10 bekræftede jeg Meldingen telefonisk til samme Sted.

Vistnok mellem Kl. 11 og 12 meldte jeg omtrent følgende:

„Kolonnens Tête staar syd for Slesvig. Køen tror, at Tøten har overakredet Grænsen, og mener de selv skal over Grænsen Kl. 4, jeg er ikke vidende om, om det er Kl. 16 eller Kl. 4.“

Kl. ca. 14 meldte jeg omtrent følgende: „Kolonnens Tête staar mellem Slesvig og Flensborg. Kolonnen er en Division paa Motorvogne. Der er ca. 2 400 Køretøjer. Artilleriet er svagt og motorbaaret. Artilleriet marcherer midt i Kolonnen. Hastene er sat paa Motorvogne. Skensmæssigt er (?) pCt. af Mandskabet under 30 Aar. (Jeg kan ikke huske Procenten). Kolonnen har ikke udskilt Sikringsdele og synes ikke formeret til Kamp. Der marcheres ikke med Luftkringsafstande. Jeg formoder ikke at Kolonnen overskrider Grænsen Kl. 16.“

Ca. Kl. 17 meldte jeg omtrent følgende: „Kolonnens Tête naaet Flensborg. En mindre Rytterstyrke har været i Flensborg, men har forladt Byen igen. Indkvartering snævert omkring Marchvejen synes at forberedes.“

Ca. Kl. 19—20 meldte jeg omtrent følgende: „Indkvartering snævert omkring Marchvejen er foretaget, Flensborg besat, 90 Motorkøretøjer med Mandskab middagsforplejer ved Flensborg Havn.

Poster udstillet 300 m Syd for det tyske Toldsted ved Krusaa.

Paa de vestslesvigske Veje er alt roligt.“ Ca. Kl. 24 meldte jeg omtrent følgende: „En tysk Politimand fra Krusaa Toldsted er kørt til Flensborg, idet han har udtalt, at han skal hente Uniform til i Morgen tidlig. Situationen uforandret.“

Derefter indsendtes forakkelige Meldinger om det af mig Nord for Grænsen indrettede Alarmeringssystem, egne Tropper m. v.

Ca. Kl. 3 meldte jeg Motoralarm langs hele Grænsen fra Jyndeved til Vesterhavet. Mod Øst synes alt roligt.

Kl. 4,12—4,15 meldte jeg, at Fjenden havde overakredet Grænsen saavel ad de østlige som vestlige Veje, om Kamp i Tønder og forestaaende Kamp Syd for Søgaard.

De følgende Kampmeldinger til Generalstabens og Jydsk Division er formentlig uden Interesse i denne Forbindelse.

Tidspunkter og Ordlyd for ovenciterede Meldinger er efter Hukommelsen, men afviger formentlig kun uvæsentlig fra det virkelig skete.

Endelig bemærkes, at paa Forespørgsel til Krigsministeriet om de originale Meddelelser (evt. Noteringer), der er tilgaaet den militære Efterretningstjeneste i Løbet af 8.—9. April, endnu maatte forefindes, oplyste Efterretningssektionen, at saadanne ikke findes, idet alt Efterretningsmateriale i Sektionen blev brændt straks om Morgen den 9. April ved Meldingen om, at Tyskerne havde besat Citadellet.

B. Søværnet.

Efter at den under 15. Juni 1945 nedsatte Kommission havde afgivet sin Betænkning, modtoges forskellige Skrivelser indeholdende Bemærkninger og Berigtigelser til nævnte Betænkningss Afsnit om Søværnet. Materiale.

Ved Skrivelse af 17. Oktober 1945 (A. Nr. 12) fremsendte *Ministeriet for Handel, Industri og Søfart* saaledes Afakrift af Skrivelse fra Statens Isbrydnings- og Ismel- dingstjeneste (vedrørende den i Bet. I, S. 84 omtalte Isbryder „Isbjørn“, jfr. herom nærmere nærværende Beretning S. 47).

Ved Skrivelse af samme Dato, jfr. ogsaa Skrivelse af 22. Oktober 1945 (A. Nr. 9), gav *Kommandørkaptajn P. C. Pontoppidan* Oplysninger om et i Bet. I, S. 72, om- talt Møde i Udenrigsministeriet den 5. April 1940. Om dette Møde se nedenfor S. 45.

Fra *Marineministeriet* modtog Kommissionen ved Skrivelse af 31. Oktober 1945 (A. Nr. 10) forskellige Meddelelser fra Orlogakaptajn K. H. Paulsen, omhand- lende foruden det allerede omtalte Møde i Udenrigsministeriet den 5. April 1940 og den ligeledes nævnte Isbryder „Isbjørn“, Spørgsmaalet om det var en Tilfældighed, at den Kajplads, det tyske Skib benyttede om Morgen den 9. April 1940, var ledig. Dette Spørgsmaal er udførligt behandlet nedenfor S. 55 ff.

Endvidere har *Viceadmiral Rechner* i Skrivelse af 20. December 1945 (A. Nr. 11) fremdraget en Del i Bet. I omtalte Forhold, nemlig: 1) Søværnets Beredskab, 2) Isbryderen „Isbjørn“, 3) Regeringsbe slutningen af 8. April 1940 og 4) Møde i Udenrigsministeriet den 5. April 1940.

De nævnte Spørgsmaal giver Viceadmiralen Anledning til udførlige Kommen- tarer, hvorom nærmere henvises til Skrivelsen, der er optrykt som Bilag. I senere Skrivelse af 31. December 1945 (A. Nr. 14) om Udtrykket „Alarmberedskab“ tager Viceadmiralen Afstand fra „at Forskelligheden mellem Søværnets og Hærens Ter- minologi paa Beredskabsområdet paa nogen Maade skulde begrunde, at Søværnet den 8. April ikke fik Forholdsordre om Overgang til forhøjet Beredskab“.

Til Generalsrapport for Sikringsstyrken 1939—40 afgivet af Søværnskomman- doen Juni 1940 (optrykt i Uddrag, Bet. I, A. 131), er der af *Marinestaben* ved Skrivelse af 5. Januar 1946 (A. Nr. 15) fremsendt en „Fodnote“, hvori der paa Grundlag af en Rapport fra Kystløjtnant II, Schat-Holm, gives en ny Forklaring paa, hvorfor den Kanon paa Middelgrundsfort, der skulde anvendes til Varselskud, ikke virkede.

Endelig har *fhv. Forsvarsminister Alsing Andersen* i Skrivelse af 16. Januar 1946 (A. Nr. 13) knyttet Bemærkninger til to Spørgsmaal, stillet ham under Afhørin- gen i den 1ste Kommission, nemlig: 1) angaaende en Meddelelse fra den svenske Forsvarstab og 2) vedrørende Generalsrapporten for Sikringsstyrken.

Med det her nævnte Materiale som Udgangspunkt fandt Kommissionen sig foranlediget til en nærmere Underøgelse af forskellige Forhold vedrørende Søværnet og herunder navnlig Kystdefensionen med særligt Henblik paa Forholdene paa Middelgrundsfort om Morgen den 9. April 1940. Til Belysning af disse Spørgsmaal har Kommissionen foretaget *Afhøring* af:

Chefen for Kystdefensionen, Kommandør *Paul Ipsen*,
Sekretær, fhv. Kaptajnløjtnant i Søværnet *Frits Gordon Francis Langhorn*,
Kystløjtnant II *Helge Schat-Holm*,
Inspekter, fhv. Kystløjtnant *Carl Johan Will Kromann*,
Malersvend, tidligere menig Artillerimekaniker, *Willy Skjønneemand*,
Artillerimekaniker, Kvartermester af 1ste Grad, *Henry Carl Vilhelm Emil Haagensen*,

Artillerimekaniker, Underkvartermester *Christian Østergaard Krantz*,
Orlogskaptajn *Aage Gottlieb Topsøe-Jensen* og
Skibsfører ved D. S. B. *Jørgen Jørgensen*.

Idet der i øvrigt vedrørende en Række Enkeltspørgsmaal henvises til Aktstykkerne og de udførlige stenografiske Referater, redegøres i det følgende for en Del Hovedspørgsmaal dels paa Grundlag af det allerede nævnte Materiale, dels paa Grundlag af yderligere af Kommissionen fremakaffet Materiale.

Neutralitets-
krænkelser
af fremmede
Luftfartøjer.

Under flere af de mundtlige Afhøringer er Spørgsmaal vedrørende de ved Krigena Udbrud gældende Neutralitetsbestemmelser blevet fremdraget. Herunder er specielt Spørgsmaalet om fremmede Luftfartøjer blevet berørt.

I Kommissionens Møde den 4. April omtalte fhv. Kaptajnløjtnant *Langhorn* fremmede Luftfartøjers Passage hen over Københavns Red og forespurgtes i denne Forbindelse, om han kendte Neutralitetsreglernes § 8, hvorefter saadan Overflyvning var forbudt. Som Svar bemærkede Hr. *Langhorn* følgende:

„... Bestemmelsen for Luftfartøjers Vedkommende var jo ... Ja, den var svækket. Den var blevet svækket derved, at der var tilstillet, saavidt jeg husker, den danske Regering en Note fra Tyskland om, at de ikke vilde havde det Skyderi derude; de vilde kort sagt have Lov at flyve, hvor de vilde; de kunde have Skibe liggende i Løen, og dem vilde de inspicere, om de trængte til Assistance, og paa disse Inspektioner kunde det ikke undgaaes, at de kom ind over Omraader, hvor der normalt blev afgivet Varselskud“. (St. 169).

Forespurgt, om der var givet ham og andre Søofficerer Underretning herom, udtalte Hr. *Langhorn*: „Ja, det var almindeligt kendt paa Fortet“ og paa det fortsatte Spørgsmaal: „Der var altsaa givet Dem Bekend om, at de skulde se bort fra den klare Bestemmelse, der fandtes i Neutralitetsreglernes § 8?“, svarer Hr. *Langhorn*: „Ja.“

Foranlediget af disse Udtalelser forespurgte Kommissionen i Skrivelse af 10. April 1946 *Udenrigsministeriet*, hvorvidt dette havde Kendskab til en saadan Note. I Skrivelsen af 29. April 1946 meddelte *Udenrigsministeriet*, „at en Note af det omhandlede Indhold hverken er modtaget af *Udenrigsministeriet* fra det herværende tyske Gesandtakab eller af det kongelige Gesandtakab i Berlin fra det tyske *Udenrigsministerium*.“ (A. 101).

Kystløjtnant *Schat-Holm* synes heller ikke at kende en saadan Note. Han udtaler: „Nej. Den staaende Regel derude var, at saa snart der observeredes fjendtlige Luftfartøjer, skulde der skydes Varselskud med det samme“ (St. 188), jfr. i samme Retning *Topsøe-Jensen* (St. 299).

Den af Hr. *Langhorn* fremsatte Paastand blev endelig i Kommissionens Møde den 26. April 1946 forelagt Kommandør *Paul Ipsen*, der udtalte: „Hvor han har det fra, ved jeg ikke, men mig bekendt har der ikke været noget saadant. Noget andet er, at hele dette Spørgsmaal om Overflyvning af vore Gennemsejlingsfarvande — det tror jeg, Kommissionen er fuldstændig bekendt med — har været et ganske overordentlig vanakeligt folkeretligt Spørgsmaal“. Kommandøren gav i Forbindelse hermed nærmere Udtryk for de praktiske Vanakeligheder, der kunde være forbundet med Haandhævelse, hvor det drejede sig om de nævnte Farvande (St. 202—204).

Mine-
udlægnings-

Paa Foranledning af en under den første Afhøring af Kommandør *Ipsen* fremkommen Udtalelse (St. 52) om, at „det var af de Dispositioner, der hidtil var

truffet fra Søværnskommandoens Side, til Overmaal klart — bl. a. af Mineudlægningerne i Store Bælt og Bevogtningen heraf —, at man tilstræbte en saa imødekommende og dog neutral Holdning over for Tyskland som muligt, og at man lagde yderste Vægt paa, at der ikke blev foretaget nogen provokerende Handling", rettedes der senere i Kommissionen Forespørgsel til ham om, hvad han sigtede til hermed (St. 197). Kommandøren oplyste da, at der havde været ført visse Forhandlinger mellem den tyske Marineattaché og det danske Marineministerium, bl. a. ogsaa om Mineudlægningerne i Drogden, som Tyskerne var interesseret i. „Det maa dog siges at være en meget venkabelig neutral Holdning“, konkluderer Kommandør Ipsen.

Man drog herefter i Kommissionen en Sammenligning (St. 198) med den Holdning, der fra dansk Side var indtaget i 1915 over for et Ønske fra tysk Side om Udvildelse af det danske Minefelt i Øresund og Køge Bugt, saaledes at det vilde komme i Forbindelse med det udvidede tyske Minefelt i den sydlige Del af Øresund, noget man fra dansk Side afviste under Henviisning til, at det vilde involvere en uacceptabel Samvirken af en neutral Stat i Krigsforetagender fra en krigsførende Magts Side.

En skriftlig Forespørgsel fra Kommissionen til Admiral Rechnitzer om, hvilke Overvejelser man i den danske Marineledelse gjorde sig, da der fra tysk Side i 1939 blev rejst et tilsvarende Krav som i 1915, besvares derhen (A. 134), at hverken Admiralen eller hans tidligere Medarbejdere i Søværnskommandoen har mindste Kendskab til et saadant Krav i 1939; derimod meddeler Admiral Rechnitzer, støttet paa sine Dagbogsoptegnelser, at den tyske Marineattaché den 12. Februar 1940 har aflagt ham et Besøg og derunder er fremkommet med en Udtalelse vedrørende en Spæringsforanstaltning i den sydlige Del af Drogden, men absolut ikke i Køge Bugt, en Udtalelse, som han ikke har opfattet som et Krav, og Henvendelsen kunde godt være kommet ad diplomatisk Vej, hvis man fra dansk Side maatte ønske det (A. 135). Kommissionens Spørgsmaal til Rechnitzer om, i hvilket Omfang Regeringen modtog Orientering om disse Mineudlægninger, og om den politiske Betydning heraf besvares saaledes (anf. Sted): „Henstillingen om Drogden maa efter mit Skøn være blevet betragtet som fuldt ud paa Linie med de Foranstaltninger, der, til Forebyggelse af neutralitetsstridig Passage paa dansk Sæterritorium af krigsførende Magters Skibe, blev iværksatte i Bælterne m. m., og den har under Hensyn hertil ikke givet Foranledning til Overvejelser om den politiske Betydning af den eventuelle Mineudlægning i Drogden, for saa vidt Søværnskommandoen angaar, og formentlig heller ikke inden for Regeringen“.

Et andet Problem var Mineudlægningerne i Bælterne (jfr. Bet. I, S. 68). I Store Bælt. Søværnskommandoens Generalrapport af Juni 1943 oplyses det, at den tyske Marineledelse ved en Henvendelse fra den tyske herværende Marineattaché den 16. November 1939 til den danske Søværnskommando fremsatte Ønske om en Udlæggelse af Miner i dansk territorielt Farvand i Bælternes sydlige Del mod neutralitetsstridig Optræden af neddykkede U-Baade. Tyskerne ønskede, at de danske Minespæringer i Bælternes sydlige Del skulde nedlægges i direkte Tilslutning til de tyske Minespæringer. De tyske Ønsker blev samme Dag meddelt Udenrigsministeriet og Regeringen, og da man skønnede, at en principiel Imødekommenhed over for de fremsatte Ønsker var uomgængelig nødvendig for ikke at fremkalde en meget alvorlig Krænkelser af Landets Neutralitet, optog Søværnskommandoen videre Forhandlinger med den tyske Marineattaché og tog her Sigte paa at opnaa tysk Tilslutning til, at de danske Spæringer i Bælternes sydlige Del blev placeret saa nordligt, at der kom en klar Adskillelse mellem disse og de tyske Spæringer. Resultatet af Forhandlingerne blev, at man fra tysk Side frafaldt det først fremsatte Ønske om Udlægning i direkte Tilslutning

til de tyske Spærringer og accepterede en dansk Mineudlægning i dansk territorielt Farvand — med Gennemsejlingsaabning for saavel Dag- som Natsejlads saa vidt muligt i internationalt Farvand (jfr. A. 138).

I „Efterretninger for Sefarende“ fremkom der den 20. November 1939 en Meddelelse om de Minespærringer, som anlagdes i samme Maaned i den sydlige Del af Store Bælt, og der omtales her „et internationalt Sæterritorium“ det paagældende Sted. Da der inden for Kommissionen var nogen Tvivl om, hvorvidt der overhovedet eksisterede noget internationalt Søomraade der (St. 198), idet det danske Sæterritorium formentes at naa fra Kyst til Kyst (Langeland—Lolland), rettede man Forspørgsel til Marineministeriet i saa Henseende (A. Nr. 34), ligesom man tilskrev fhv. Udenrigsminister, Dr. Munch (A. Nr. 32) og fhv. Forsvarsminister Alsing Andersen (A. Nr. 33) og udbad sig Oplysninger om, med hvilken Begrundelse Regeringen gik ind paa at lægge Minespærringer i den sydlige Del af Store Bælt i November 1939 i Stedet for at lægge Spærringerne samme Sted som i 1914 (Linien Nyborg—Sprogø—Korsør), skønt „Bundforholdene (i den sydlige Del) ikke var gunstige set fra et mine-teknisk Synspunkt“.

Marineministeriets Redegørelse af 7. September 1945 (A. 143) er ledsaget af et Søkort (A. Nr. 43) over Store Bælts sydlige Del, hvorpaa efter Kommissionens Ønske er indtegnet saavel de danske Minespærringer 1914—18 og 1939 som det tyske Minefelt 1939, ligesom der i Søkortet er indlagt 3-Sømilegrænsen i det paagældende Farvandsafsnit. Skrivelsens Indhold er i Overensstemmelse med den foran omtalte Fremstilling i Generalrapporten, idet den fastslaar, at det tyske Krav ikke blev imødekommet fra dansk Side, men at man efter Forhandling kom til en Ordning, hvorefter „der opnaaedes en klar Adskillelse mellem tyske og danske Minespærringer, hvor sidstnævnte kunde udlægges i dansk territorielt Farvand med en Gennemsejlingsaabning i Store Bælt, hvor godt Halvdelen laa uden for 3-Sømilegrænsen. — Dette sidste er Aarsag til, at der i Bekendtgørelsen af 20. November 1939 anføres, at der paa internationalt Søomraade etableres et 400 m bredt Gennemsejlingsløb“.

Fhv. Udenrigsminister Dr. Munch og fhv. Forsvarsminister Alsing Andersen oplyser begge, at et Hovedmoment for Regeringen, stillet over for det tyske Krav i November 1939, var, at man følte Forpligtelse til at søge Neutralitetsreglernes Bestemmelser med Hensyn til neddykkede Undervandsbaade overholdt og derfor mente at maatte gaa til den omhandlede Mineudlægning, saa meget mere som man ikke kunde være i Tvivl om, at man fra tysk Side i givet Fald vilde foretage Foranstaltninger paa dansk Sæterritorium, i hvilket Tilfælde man vilde være ude i en Konflikt (Munch, A. 140, Alsing Andersen, A. 141).

Det danske Standpunkt formuleredes gennem Forhandlinger med Kongen, det samlede Ministerium og det udenrigspolitiske Nævn.

Om Grunden til, at Spærringerne udlagdes sydlig i Bælterne, siger Dr. Munch, at Opgaven var at hindre Passage af Undervandsbaade i neddykket Stand i Strid med vore Neutralitetsregler, og at Udlægning paa disse Steder ansaas for det rette til Løsning af denne Opgave. Alsing Andersen konkluderer i Overensstemmelse hermed, og slutter: „Marineministeriet fik derpaa den Opgave at finde Steder, der var teknisk egnede til Udlægning af Kabelminer, idet man samtidig tog de ovenanførte politiske Hensyn i Betragtning“. — Spærringernes Udlægning og Beliggenhed meddeles de engelske og franske Repræsentanter her og offentliggjordes. Der fremkom, ifølge Dr. Munch, ingen Kritik*).

*) At Udenrigsministeriets Direktør O. C. Mohr ikke havde noget Kendskab til de ovenomtalte Forhandlinger i November 1939, idet han i samme Maaned rejste til England, se herom St. 334.

I Søværnskommandoens Generalrapport omtales (Bet. I, A. 137, Noten) et Møde i Udenrigsministeriet den 5. April Kl. 13.30, hvor Kammerherre Zahles Indberetning af 4. April blev læst op, og hvor bl. a. Forsvarsministeren og Chefen for Søværnskommandoen, Admiral Rechnitzer, skulde have været til Stede. Trods indgaaende Afhøringer i den førte Kommission (Bet. I, S. 35 og 72) lykkedes det ikke at skaffe Klarhed over dette Møde, idet hverken Forsvarsministeren eller de militære Direkterer erindrer at have deltaget deri.

Mødet i Udenrigsministeriet med de ledende militære den 5. April Em.

Det har nu vist sig, bl. a. ved Oplysninger afgivet af Udenrigsministeriets daværende Direktør, O. C. Mohr, at Mødet ikke som i Generalrapporten anført afholdtes Kl. 13.30, men Kl. 17 (eller Kl. 16). (Mohr, St. 83). Dette meddeler nu ogsaa Kommanderkaptajn Pontoppidan (A. 37), hvis Dagbogoptegnelser ligger til Grund for det i Generalrapporten herom oplyste (Bet. I, St. 506, jfr. ogsaa Orlogskaptajn K. H. Paulsen, nærværende Beretning, A. 39). Ifølge Pontoppidan kan Begivenhederne nu resumeres som følger:

Tidspunktet for Mødet.

„Admiralen er allerede om Formiddagen den 5. April 1940 blevet tilsagt til Møde hos Udenrigsministeren Kl. 13½ a. D.; dette var bekendt i Marineministeriet.

Kl. ca. 12 giver Forsvarsministeren mundtlig Admiralen Meddelelse om Indholdet af Kammerherre Zahles Indberetning af 4. April (indløbet den 4. April Kl. ca. 19).

Det til Kl. 13½ fastsatte Møde hos Udenrigsministeren afsiges i sidste Øjeblik (formentlig ved direkte Meddelelse til Admiralen, da ingen andre har haft Kendskab til denne Ændring).

Admiralen gaar til Møde i Handelsministeriet (Isbrydningsraadet) Kl. 13½; i Marineministeriet mener man — jfr. det ovenfor anførte —, at han er i Udenrigsministeriet.

Ved Forsvarsministerens Tilbagekomst fra et Møde, formentlig i Udenrigsministeriet, faar han Meddelelse om Depechen fra den svenske Forsvarstabs; Ministeren udtaler, at han har hørt noget om det, men om denne Udtalelse refererer til Kammerherre Zahles Indberetning, som han har hørt oplæse i et Ministermøde a. D. Kl. 11, eller til Meddelelser, der er fremkommet i et senere Ministermøde, faar staa han.

Da Admiralen kommer tilbage fra sit Møde i Handelsministeriet — efter de seneste Oplysninger skulde dette være mellem Kl. 15 og 16 —, faar han Meddelelse om den svenske Depeche og dens Indhold. Samtidig gøres han opmærksom paa, at Forsvarsministeren allerede er blevet gjort bekendt med denne.

Det er blevet oplyst, at der Kl. 17 fandt et Møde Sted hos Udenrigsministeren; om Admiralen har deltaget i dette, vides ikke.“

Hvad dette sidste angaar, besvares det af Minister Mohr, der under Afhøringen oplyser: „Til dette Møde. . . kom Viceadmiral Rechnitzer*) og General Stemann samtidig, men Forsvarsministeren var ikke kommet. Udenrigsministeren sagde, at man kunde godt begynde, for det var meget tvivlsomt, om Forsvarsministeren kom. Min Erindring er nu, at han kom ca. 10 Minutter senere.“ (St. 83).

Mødedeltagere.

Om Mødets nærmere Forløb oplyste Generalrapporten for Søværnet, at „Indberetningen af 4. April blev oplæst, saaledes at Chefen for Søværnskommandoen herved fik Kendskab til Indholdet af denne Indberetning i sin Helhed.“ (Bet. I, A. 137). Først gennem Minister Mohr faar man et fyldigere Referat af Mødet. „Det begyndte“, oplyser Ministeren, „paa den Maade, at Udenrigsministeren refererede Kammerherre Zahles Indberetning; han læste den ikke op, han refererede den frit, og da han var færdig, sagde han, at nu kunde de Herrer maaske læse den og saa give

Mødets Forløb.

*) Se om Mødet Viceadmiralen i førnævnte Aktstykke (A. 49), hvor han skriver: „Det kan herefter fastslås, at der ikke har været nogen separat Sammenkomst mellem Dr. Münch og mig.“

deres Vurdering af den. Han gav den først til Admiral *Rechnitzer*, der læste den meget hurtigt; jeg vil antage, han kun var en 2—3 Minutter om det. Admiralen gav den saa videre til General *Stemann*, der til Gengæld læste den uhyre langsomt, . . .” (St. 83).

Udenrigsministeren gav derefter Ordet til Viceadmiral *Rechnitzer*.

„Viceadmiralen holdt saa et lille Foredrag. Det var ikke saa forfærdeligt langt, men meget kategoriisk i sine Udtryk. Det gik ud paa, at det ikke vilde være udelukket, at Tyskland kunde se sin Interesse i og vel ogsaa nok have Mulighed for at skubbe sin sømilitære Front frem — det var det Udtryk, han brugte — til en Linie fra Kap Lindesnes vestover; . . . og under de Omstændigheder vilde det være ret sandsynligt, at de vilde sikre sig Støttesteder i det sydlige Norge; selv i saa Fald mente han imidlertid ikke, at Tyskland vilde have nogen som helst Interesse i at foretage sig noget over for Danmark.” (St. 84*).

Efter at General *Stemann* paa Forespørgsæl havde udtalt, at han intet havde at tilføje, var „det næste der skete . . ., at Udenrigsministeren nævnte de Svar, vi havde faaet gennem den norske og den svenske Gesandt” (Mohr St. 85, Bet. I, 20 med Henvisninger og ovenfor under Afsnit II, Udenrigsministeriet). Disse drøftedes. „Det var imidlertid kun en ganske kort Diskussion, og det næste vi talte om, var det, som Svenskerne kaldte de to Muligheder” (jfr. herom Bet. I, A. 22).

„Dernæst gjorde Udenrigsministeren Rede for min (Mohrs) Samtale med Kammerherre *Zahle*” (jfr. Bet. I, A. 23) . . . ” jeg tror ikke, han sagde andet, end at vi at dømme efter min Telefonsamtale kunde forvente at modtage en beroligende Erklæring i Løbet af Aftenen.” (St. 86 og foran S. 22—24).

Kyst-
defensionen.

Som Indledning til en nærmere Undersøgelse af Begivenhederne paa Middelgrundsfortet den 9. April 1940 foretog Kommissionen den 6. Marts 1946 — og senere paa ny den 26. April — Afhøring af den daværende Chef for Kystdefensionen, Kommandør Paul Ipsen.

Kommandør Ipsen, der, som han omtaler (St. 77), først blev Chef for Kystdefensionen den 1. Marts 1940, altsaa kun 1 Maaned før de heromhandlede Begivenheder fandt Sted, redegjorde under Afhøringen dels for Kystdefensionens Forhold i Almindelighed, dels specielt for Forholdene paa Middelgrundsfort.

Om *Kystdefensionens Tilstand* i 1932 ved dennes Overtagelse fra Hæren beretter Kommandør Ipsen:

„Hele Kystdefensionen, som vi overtog fra Hæren i 1932, var allerede paa det Tidspunkt overordentligt stærkt forældet. Der havde været megen Tale om helt at nedlægge den, men saa blev man enig om lige akkurat at opretholde den med meget smaa Midler, vi begyndte med et Budget paa 672 000 Kr., det var minimalt, hvad der overhovedet kunde ofres paa den Institution. Det var ganske overordentlig slet. Vi maatte bygge hele Personellet ude ved Kystdefensionen — Hr. Westermann var ogsaa med — op paa Reservepersonel; vi havde overhovedet ikke noget Liniepersonel undtagen nogle ganske faa Officerer til Ledelsen, hele Resten maatte vi bygge op fra Grunden af paa Reservepersonel, saa baade Materiel og Personel var daarligt.” (St. 218).

*) Som det fremgaar af Mohrs Forklaring, blev *Rechnitzers* Vurdering lagt til Grund ved Udenrigsministeriets Bedømmelse af Situationen (se ovenfor under Afsnit II, Udenrigsministeriet, S. 20, jfr. herved Udtalelsen af Mohr (St. 318) om, at saafremt Udenrigsministeriet havde kendt Marineattaché *Kjelleens* Indberetning af 5. April 1940, „havde vi utvivlsomt foranlediget, at Admiralen var blevet opfordret til at kommentere Marineattachéens Teori, der saa afgjort stred mod den Vurdering, Admiralen selv kort forinden havde givet os.”

Om Kystdefensionens *Krigsberedskab* udtaler Kommandøren:

„Af Kystdefensionens 10 Værker var ingen krigsbemandede. Kun Middelgrundsfort, Flakfort og Dragerfort samt Borgstedbatteriet i Grønsund henlaa med den strengt nødvendige Besætning til Vagt- og Sikringstjeneste. De 5 Værker, Kongelundsfort (Amager), Møsedebatteri (Køge Bugt), Haarballebatteri (Grønsund), Masnedsfort og Lynæsbatteri (Isfjorden) laa ubemandede, der var kun en Fortmester og et Par værnepligtige. Lynetten, der er uarmet, laa bemandet som Kommandostation. — Hele denne Krigsberedskabsbemanning var nøje beordret af Søværnskommandoen, det samme gjaldt det tildelte Skibsmateriel og Ordningen af Tjenesten paa Søen“ (St. 49).

Endvidere giver Kommandøren Oplysning om, hvilket *Skibsmateriel* der var stillet til Raadighed til Bevogtning af Sundet og Farvandet ved København. Herom henvises til det stenografiske Referat (St. 50, 199), jfr. ogsaa Bet. I, S. 83—84 med Henvisninger.

Et specielt Spørgemaal vedrørende Skibsmateriellet var fremdraget i den forrige Kommission. Som omtalt i Bet. I, S. 84 forespurgte man Viceadmiral Rechnitzer „om Grunden til, at Isbryderen „Isbjørn“, som baado kunde klare Isituationen og var bevæbnet med en Kanon og som var under Kommando af en Orlogskaptajn, blev beordret ind til Holmen for at stryge Kommando Mandag den 8. Kl. 16.00“. Dette Spørgemaal foreligger nu fuldt belyst: „Det drejer sig ikke om den store, kraftige Isbryder „Isbjørn“, men den lille Isbryder „Tyr“. „Isbjørn“ var ikke stillet til Raadighed for Marineministeriet. (Orlogskaptajn Poulsen A. 41) — (jfr. ogsaa A. 45 og A. 51) og „Aarsagen til, at Skibet strøg Kommando den 8. April 1940, skyldtes . . . udelukkende de personelle Forhold, der gjorde sig gældende som Følge af den paaregnede Udrustning af „Niels Juel“. (Rechnitzer A. 46).

Under sin Forklaring for Kommissionen berørte Kaptajnløjtnant Langhorn, der var Interimschef paa Middelgrundsfortet den 9. April 1940, ogsaa *Minespærringerne ved København*, idet han herom udtalte, „at det var en meget simpel Sag at sejle ind i Københavns Havn. Enhver Sømand, der havde været der een Gang, kunde sejle derind igen, idet Fyrlinien ind gennem Kronløbet var tændt, og den var samtidig Gennemsejlingsmærke i Minespærringen.“ (St. 161). Denne Udtalelse blev i et senere Møde forelagt Kommandør Ipsen, jfr. herom St. 216—17. Om at Minespærringen ved København ikke kunde armeres fra Middelgrunden, men var underlagt et særligt Organ under Kystdefensionen, se Langhorn St. 162 og hertil Ipsen St. 217, jfr. ogsaa Ipsen St. 218.

Om *hvilke Meddelelser*, der var givet Kystdefensionen om den foreliggende Situation udtaler Ipsen: „I det hele snakker jeg meget stærkt at fremhæve, at jeg i Tiden inden den 9. April overhovedet ikke havde modtaget nogen Information eller Instruktion fra Søværnskommandoen om Situationen“ (St. 47), hvilken Udtalelse nærmere uddybes St. 48, jfr. ogsaa St. 51, St. 68, 208—09. I samme Retning Langhorn St. 158, 174—76. Topsøe-Jensen syntes personlig, „Situationen var spændt“ (St. 300, 305), men udtaler sig i øvrigt paa lignende Maade (St. 301 m. v.).

Om *Bemanningen* paa Middelgrundsfort var der i Generalrapport for Søværnet (Bet. I, A. 147) givet detaljerede Oplysninger. Spørgemalet har ogsaa været fremdraget i nærværende Kommission. Idet der herom i øvrigt henvises til de stenografiske Referater (Ipsen St. 49, 54, 57, 58—59. Langhorn St. 147 ff. Topsøe-Jensen St. 296—97, 304) bemærkes vedrørende *Landlov for Officererne* paa Middelgrundsfort, at Topsøe-Jensen, forinden han forlod Fortet, kaldte Officererne sammen. „Og saa

sagde jeg: Under disse Forhold maa al Landlov paa Middelgrundsfort suspenderes, alle maa blive om Bord" (St. 297). Topsøe-Jensen forklarer videre, at denne Ordre senere, efter at han var fratraadt, blev annulleret (St. 298, 308), og udtaler i øvrigt: „Jeg vil ikke tro, at Kaptajnløjtnant Langhorn af egen Drift har ophævet den af mig udstedte Ordre" (St. 309). (Se herom nærmere Langhorn, St. 157, jfr. ogsaa St. 151).

I Bet. I (S. 83) omtales, at Chefen for Middelgrundsfort, *Orlogskaptajn Topsøe-Jensen*, der mobiliseringsmæssigt hørte under „Niels Juel", den 8. April var blevet frakommanderet Fortet. Under Afhøringen for nærværende Kommission gav Orlogskaptajn Topsøe-Jensen nærmere Oplysninger om dette, der ogsaa var blevet berørt af Ipsen (St. 48 og 49). Der henvises herom til de stenografiske Referater (St. 296 ff), idet dog her bemærkes, at det fremgaar, at saavel Chefen for Kystdefensionen, Kommandør Paul Ipsen, (St. 48 og 49) som Orlogskaptajn Topsøe-Jensen (St. 297, 306—07) gjorde Indsigelse mod, at Orlogskaptajnen blev frakommanderet paa det paagældende Tidspunkt.

Kommandør Ipsen afslutter sin almindelige Redegørelse med følgende *Be-
tragtninger over Begivenhedernes Udvikling ved Kystdefensionen* den 9. April 1940 (St. 54 f.):

„At det hele forløb, som det gjorde, skyldes efter min Mening en Række Und-
ladelser og sammenstødende Omstændigheder.

1. At der ikke var givet Chefen for Kystdefensionen ringeste Kendskab til Situationens Alvor, tværtimod blev der fra Søværnskommandoen kun givet beroligende Meddelelser.
2. At der ikke var givet forøjet Beredkabsordre fra Søværnskommandoen.
3. At Værkerne meget langt fra var krigsbemandede, saaledes at der kun raadedes over en Brøkdel af det Personel, der burde være.
4. At der var Ordre til at skifte værnepligtige Besætninger den 9. om Morgenen, hvilket gav Anledning til forekkelig Desorganisation, da Omskiftningen var under Forberedelse. Dette har muligvis ogsaa svækket bl. andre Chefen for Middelgrundsfortets Indtryk af Situationens Alvor.
5. At en erfaren og dygtig Chef paa Middelgrundsfortet blev frakommanderet paa korteste Varsel saa sent som den 8. April.
6. At Isforhold hindrede det til Raadighed værende Fartøjsmateriel i at optræde.
7. At det Fartøjsmateriel, der var tildelt, var af saa ringe og uegnet Kvalitet.
8. At Kanonen svigtede, og at andre Kanoner ikke blev besat.
9. At der ikke fandtes et indre Havnesforsvar, f. Eks. paa Trekroner, der i en Aarrække ved Lov var nedlagt som Fort."

Begiven-
hederne paa
Middel-
grundsfortet.

Til nærmere Belysning af Begivenhederne paa Middelgrundsfort om Morgenen den 9. April 1940 foreligger dels de Forklaringer, der er indeholdt i Generalrapport for Sikringsstyrken 1939—40 (Bet. I, A. 150—51), dels den hertil knyttede Fodnote, der er udarbejdet paa Grundlag af en Rapport fra Kystløjtnant II Schat-Holm. Endvidere foreligger mundtlige Forklaringer afgivet for Kommissionen af Chefen for Kystdefensionen Kommandør Paul Ipsen, Orlogskaptajn Topsøe-Jensen, Interimchefen paa Middelgrundsfort Kaptajnløjtnant Gordon Langhorn, Kystløjtnant Schat-Holm, Kystløjtnant Kromann, menig Artillerimekaniker Willy Skjønnemand, Artillerimekaniker, Kvartermester af 1ste Grad Haagensen og Artillerimekaniker, Underkvartermester Krantz. Endelig har Kommissionen modtaget de som Bilag (A. Nr. 18 og 39) trykte Politirapporter, hvortil foruden de fem sidstnævnte Personer endvidere Menig Thorkild Rydell og Underkanonér Sigersted Petersen har udtalt sig.

Trods de talrige Afhøringer, hvoraf som nævnt de afsluttende er foretaget af Politiet, er det ikke lykkedes at skaffe fuldstændig Klarhed over Hændelsernes faktiske Forløb, hvilket maa antages at bero dels paa det lange Tidsrum, der er forløbet siden da, dels derpaa, at det ikke har været muligt at fremskaffe forekkelige Journaler, ført paa Middelgrund og Lynetten, idet disse, der i den foreliggende Sag vilde have været af meget stor Værdi, maa antages at være tilintetgjort ved den tykke Besættelse af Kystdefensionens Værker den 29. August 1943 (jfr. A. Nr. 16 og 17).

Paa Grundlag af det saaledes foreliggende Materiale gøres i det følgende kort Rede for Begivenhederne, idet der i øvrigt henvises til Aktstykkerne og de stenografiske Referater.

Den 9. April om Morgenen har Kystløjtnant II Schat-Holm Vagt fra Kl. 0—4. Han befinder sig før Vagtskiftet Kl. 4.00 i et mindre Vagtskur Nord for Fyrtaarnet. En Menig melder, at nogle Skibe nærmer sig nordfra uden Lodelanterne. Skibet belyses med Projektor, og der hejses Stopsignal. Samtidig belyser Skibet sit Flag, et tysk Orlogsfalg. Mens dette foregaar, kommer Løjtnant Kromann til Stede for at aflæse. (Schat-Holm St. 184 og A. 59—60, Kromann St. 223—224, 246—247 og A. 61 samt Rydell A. 63). Dette sker paa et Tidspunkt, der af Rydell angives som „mellem Kl. 3.30 og 4.00“, af Schat-Holm som ca. 10 Minutter i 4 og af Kromann som ca. 3.55.

Det tyske
Skib
observeres.

Umiddelbart efter at Kromann er kommet til Stede, afgiver han *telefonisk Melding* til Marineministeriets Efterretningstation, til Lynetten og til Interimchefen for Fortet, Kaptajnløjtnant Langhorn (Kromann, St. 224, Schat-Holm, St. 186). Meldingen til Lynetten staar i Søværnsrapporten (Bet. I, A. 150) anført som afgivet Kl. 4.03, saaledes ogsaa Kromann (St. 247), men afvigende Schat-Holm, der mener, at „Klokken har været et Sted mellem 10 og 5 Minutter i 4.“ (St. 186). Dette Spørgsmaal har været særligt fremdraget for om muligt herved at faa en Forklaring paa det store Interval mellem Meldingens Afgivelse fra Middelgrundsfort (Kl. 4.03) og dens Viderebefordring fra Lynetten (Kl. 4.17, jfr. Bet. I, A. 144), men en saadan Forklaring er det ikke lykkedes at fremskaffe. Kommandør Ipsen mener (St. 63, jfr. ogsaa St. 58 og 65), at det maa „bero paa en eller anden Fejltagelse i Journalføringen, da det med Sikkerhed er fastslaaet, at der af Lynetten øjeblikkelig er blevet videresendt Melding til Efterretningstationen.“ (Jfr. i øvrigt Langhorn St. 179 og hertil Ipsen St. 221). — I Skrivelse af 9. April 1946 udbad Kommissionen sig herefter bl. a. tilstillet de originale Telefonjournaler fra Middelgrundsfortet og Lynetten, men modtog ved Marineministeriets Skrivelse af 27. April 1946 (A. Nr. 16) Meddelelse om, at disse Journaler ikke havde kunnet fremskaffes.

Telefon-
meldinger.

Medans Løjtnant Kromann afgiver Telefonmeldinger, varetager Løjtnant Schat-Holm Tjenesten ved Fyrtaarnet. Han giver Vagten ved den skudklare Kanon Ordre til Affyring af Varselskud. (St. 185).

Ordre til
Varselskud.

I Søværnsrapporten (Bet. I, A. 151) staar anført, at det drejer sig om en 75 mm A. L. K. Under Afhøringen udtalte Schat-Holm: „... det er en Luftværnskanon; den kan ikke skyde ned paa et Skib.“ (St. 192). Det maa imidlertid anses for fastslaaet, at dette er urigtigt, og at den paagældende Kanon kunde bruges baade som horisontal Kanon og som Antiluftkanon. (Kromann St. 230 og Skjønnemand St. 236, jfr. ogsaa Ipsen St. 213).

Det maa ligeledes anses for fastslaaet, at den paagældende Kanon var *placeret paa Fortets østlige Side*. I Kommissionens Møde den 6. Marts fremlagde Kommandør Ipsen ganske vist et Kort, hvorefter Kanonen skulde være anbragt paa Vestsiden, men senere fremsendte Kommandøren et nyt Kort, ifølge hvilket den omtalte Kanon var anbragt paa Østsiden (jfr. Ipsen St. 210). Saaledes ogsaa Kromann (St. 228)

og Skjønnemand (St. 238 og 241). Kun Schat-Holm har en anden Opfattelse, idet han mener, Kanonen var anbragt paa Toppen ved Fyrtaarnet (St. 194 og A. 59).

Ved Kanonen befandt sig — oplyser Sigersted Petersen — et Vagthold under Ledelse af „en Kadet, vistnok ved Navn Larsen¹⁾“. Mandskabet var „i Færd med at lade Kanonen²⁾“, men dette vilde ikke lykkes“. Under dette kommer det Vagthold, der skal afløse og have Vagten fra Kl. 4 til 6, til Stede. Dette bestaar af 3 Menige samt en Underkanonér, Sigersted Petersen (Sigersted Petersen A. 162³⁾). Da Varselskuddet ikke falder, kommer Løjtnant Schat-Holm løbende til Kanonen (Schat-Holm St. 185 og A. 60, Rydell A. 63, Sigersted Petersen A. 162⁴⁾).

Kanonen
svigter.

Saa vel Skjønnemand som Sigersted Petersen beretter, at det — ved en Fejltagelse — er forsøgt at skyde med en skarp Patron i Kanonen⁵⁾, men at dette ikke vilde lykkes.

Schat-Holm (A. 60) og Skjønnemand (St. 231, 241 og A. 64) er enige om, at det derefter blev forsøgt at lade Kanonen med en løs Patron, men at Kilen ikke kunde komme helt paa Plads. Sigersted Petersen derimod mener bestemt ikke, at det blev forsøgt med løs Patron (A. 162). Hans Forklaring om, at man, da man lader med den skarpe Patron, har glemt at fjerne Sikringshætten — hvormed denne er forsynet i Modsætning til de løse Patroner —, og at denne Forglemmelse er Aarsagen til at Skuddet ikke falder, stemmer for saa vidt med Schat-Holms og Skjønnemands Forklaring om, at Kilen ikke kunde lukkes helt, hvorved dog maa bemærkes, at begge disse hævder, at det — i hvert Fald ved sidste Forsøg — drejer sig om en løs Patron.

Derefter vender Schat-Holm tilbage til sin Post ved Fyrtaarnet⁶⁾ og kommer efter sin Opfattelse ikke senere til Kanonen (A. 60) — se dog nedenfor om, at dette sidste bestrides.

Skjønnemand udtaler (St. 231, 242 og A. 64), at han, da Kanonen ikke virker, sender Bud efter Artillerimekanikeren, Krantz⁷⁾.

Kl. godt 5.21 modtages, jfr. Generalrapporten for Søværnet, Bet. I, A. 152, Ordre fra Kystdefensionen om at sætte Fortet i Alarmberedskab. Der purres ud, og herefter besættes forskelligt Skyts, Bet. I, A. 152, Langhorn St. 167, se ogsaa Skjønnemand St. 245.

„Den første, der kom op paa Toppen — ud over det vagthavende Mandskab —, var Kaptajnlojtnant Langhorn⁸⁾“, oplyser Sigersted Petersen (A. 163). Men dette sker først efter Purringen (Langhorn St. 166), altsaa mindst 1 Time efter at det var

1) Det er ikke lykkedes at finde nogen Kadet af dette Navn.

2) Ifølge Sigersted Petersen (A. 162) er det det Vagthold, der var ved at blive afløst Kl. 4.00, men dette stemmer ikke med Skjønnemands Forklaring om, at det var han, der ladede Kanonen, idet han efter sine Udtalelser kom til for at afløse Kl. 4.00 og ifølge Sigersted Petersen gik Holdet op samlet.

3) Anderledes Skjønnemand, der siger, at han alene Mand gik op for at afløse Kl. 4.00 (A. 64, St. 230). Da Krantz og Haagen sen kommer til Stede paa et senere Tidspunkt, er der efter deres Formening i alt Fald flere Personer til Stede.

4) Skjønnemand mener først ikke, det var Schat-Holm (St. 233, 243), men tør senere „ikke sige, hvorvidt det egentlig var Løjtnant Schat-Holm“ (A. 64).

5) Schat-Holm kender ikke til, at det har været forsøgt med skarp Patron, men oplyser, at da han kom til Stede, stod Kanonen med en skarp Patron i Haanden. (A. 60).

6) Sigersted Petersen mener, at dette sker inden man har konstateret den af ham anførte Aarsag til, at Kanonen ikke virkede.

7) Sigersted Petersen har derimod ikke hørt, at der har været Tale om at hente Artillerimekaniker.

8) Skjønnemand hævder, at der overhovedet ikke har været Officerer ved Kanonen den Morgen eller Formiddag (St. 243).

mislykkedes at afgive Varselskuddet (se i øvrigt om Chefens Forhold nærmere nedenfor).

Ligeledes efter Purringen ankommer Artillerimekaniker, Underkvartermester Krantz*). Han konstaterer, at Kanonen er i Orden (St. 261, 269, 270 og A. 62), men faar Besked om, at han ikke maa skyde**).

Krantz mener dog, at det er „sandsynligt, at der har været en Grat, men den havde paa ingen Maade nogen Indflydelse paa Kanonens Funktion“ (A. 62, jfr. St. 269, 270). „Graten var“, siger Krantz, „fråkommet ved at Omstilleren fra automatisk til Haandkraft ikke havde staaet rigtigt“ (A. 62).

Krantz „erindrer tydeligt, at han efter at have konstateret, at Kanonen var i Orden, og inden Haagensen var kommet til Stede ved Kanonen, var gaaet ned for at hente Værktøj til Brug ved Fjernelse af Graten . . .“ (A. 62, jfr. derimod en tidligere Udtalelse af Krantz St. 264).

Paa Vejen ned møder Krantz sin nærmest overordnede, Artillerimekaniker, Kvartermester af 1ste Grad, Haagensen. Denne faar af Krantz at vide, „at der var en Grat i Koblingsakiven, som dog ikke generede“ (Haagensen A. 61).

Haagensen kommer derefter op til Stedet, hvor Kanonen er placeret.

Heroppe spørger Haagensen, ifølge Politirapporten, „hvorfor der ikke blev akndt med Kanonen, men fik første Gang ikke noget Svar, hvorfor han gentog Spørgsmaalet. Befalingsmanden svarede: „Vi kender ikke Betjeningen af Kanonen“. Det var paa det Tidspunkt, „Rugard“ sejlede forbi. Komparententen gik derefter til Kanonen, som han uden at lade foretog Aabning af Kilen med og isvrigt undersøgte, og der var da ikke noget i Vejen for, at Kanonen kunde funktionere. Kilen kunde lukke helt til. Komparenten bemærkede godt, at der var en Grat paa Koblingsakiven, som Komparenten selv kort efter fjernede med en Fil, som Krantz kom med, det er i alt Fald, som Komparenten husker det nu, men han vil stadig hævde, at Graten havde ingen Betydning for Kanonens Anvendelse den Dag, men man har tidligere været ude for, at en saadan Grat, men af større Dimensioner, har bevirket, at Kanonen ikke har kunnet benyttes“. (Haagensen i Politirapporten, A. 62):

Om hvem der var, eller kom, til Stede ved Kanonen, foreligger der en Række tilsyneladende indbyrdes modstridende Forklaringer. Sigersted Petersen mener, som nævnt, ikke at de to Artillerimekanikere har været til Stede, medens han var der. (A. 163). Krantz og Haagensen forklarer begge selv, at de har været ved Kanonen, og dette beretter ogsaa Skjønnemand. Skjønnemand siger selv, at han stod ved Kanonen***), men Haagensen (St. 256) mener bestemt ikke, han har set Skjønnemand, og Krantz (St. 267) erindrer det ikke. Haagensen (St. 255), Krantz (St. 261, 263 og A. 62) (se Sigersted Petersen A. 162) er enige om, at Løjtnant Schat-Holm var til Stede, hvilket er uforeneligt med dennes egen Udtalelse om, at han ikke senere var ved Kanonen (A. 60). — Om hvem der i øvrigt var til Stede Haagensen (St. 253 A. 61), Krantz (St. 261 A. 62), Skjønnemand (St. 247, A. 64), Sigersted Petersen (A. 162).

Med Hensyn til Tidspunktet for Interimschefens og de to Artillerimekanikeres Tilstedekomst ved Kanonen synes der ligeledes at herske nogen Usikkerhed. Sigersted Petersen, der som nævnt ikke mener at have set Artillerimekanikerne, oplyser,

*) Anderledes Sigersted Petersen, der ikke mener, at Artillerimekanikeren har været til Stede ved Kanonen, medens han var der, men som derimod mener, at Kystløjtnant Munck kom til Stede lidt efter Interimschefen. (A. 163).

**) Saadan Ordre blev, ifølge Sigersted Petersen, afgivet af Chefen, Kaptajn løjtnant Langhorn (A. 163).

***) Efter eget Opgivende endog i Tiden Kl. 4 Morgen til 12 Middag (St. 246).

at han havde Vagt i Tiden Kl. 4.00—6.00, men oplyser endvidere, at han, medens han stod deroppe, hørte, at der blev skudt fra Flakfortet, hvilket ifølge Generalrapporten (Bet. I, A. 152) skete Kl. 6.12. Han husker endvidere, at Kaptajnlejtnant Langhorn „var kommet til Stede og havde givet Ordre til at der ikke maatte skydes“^{*)}, før der blev skudt fra Flakfort. (A. 162—63).

Langhorn mener selv, at han var til Stede kort efter, at Fortet var sat i Alarmberedskab (St. 166), hvilket efter Generalrapporten skete Kl. 5.21.

Krantz forklarer (A. 62), at han kommer til Kanonen kort efter Purringen, men har tidligere (St. 261, 263, 264, 271) angivet, at det var ved 6-Tiden (saaledes ogsaa Skjønne- mand A. 64, jfr. St. 231), hvilket synes at stemme med hans Udtalelser (St. 271) om, at han efter at være blevet purret først havde været ude at se Flyve-maskinerne^{**)}.

Haagensen, der som nævnt kom op senere end Krantz (saaledes ogsaa Skjønne- mand St. 242) mener selv, at han var ved Kanonen Kl. ca. 5, idet han i øvrigt oplyser, dels at det var medens „Rugard“ passerede (St. 252, 253), dels at der Kl. 5.30 blev afgivet Varselsskud fra Flakfortet, og at der ligeledes Kl. 5.30 sprang 3 Miner (St. 254); men de nævnte Varselsskud faldt som ovenfor refereret først Kl. 6.12, og de tre Miner sprang ifølge Generalrapporten henholdsvis Kl. 5.45, 5.50 og 6.35^{***)}.

Forskellige
Forklaringer
om, hvorfor
Kanonen
svigtede.

Om Aarsagen til, at Varselsskuddet ikke faldt, er fremkommet en Række indbyrdes afvigende Forklaringer.

I *Generalrapporten* oplystes at „Grunden hertil var, at Patronen paa Grund af Fedt i Kammeret ikke kunde indføres helt, saaledes at Kilen ikke kunde lukkes“ (Bet. I, A. 151). Denne Formodning støttes af Krantz (St. 262) og Topsøe-Jensen, der mener, „at det skyldtes Vaseline og Smørelse i Kanonen i Forbindelse med det haarde Frostvejr“ (St. 310), men imødegaa af Haagensen: „Det er bevisligt noget Vrøvl, for en Kanon, der er skudklar, kan ikke staa med Fedt i.“ (St. 256).

I den fra Marineministeriet senere fremsendt *Fodnote* (A. Nr. 16) til det paagældende Afsnit gives paa Grundlag af en Rapport fra Kystlejtant II Schat-Holm en ny Forklaring. Det hedder heri: „Grunden til at Kanonen ikke virkede, fik jeg senere fortalt af en af Vagterne. Paa Grund af Mandskabets Ukendskab til Kanonen havde de aabnet Kilen, medens Kanonen var indstillet paa Haandbetjening, derefter blev Haandtaget for automatisk Skydning drejet og Kilen smækket i; harved har Noten med temmelig stor Kraft tøret mod Bundstykket; det har antagelig været forsøgt nogle Gange, indtil man har opdaget, at Noten ramte Bundstykket; derefter er Noten blevet drejet tilbage, men Kilen kunde ikke smække i, da Materialet var blevet stukket.“ (Jfr. herom Ipsen (St. 56—57, 216 og 219), Langhorn (St. 173) og Schat-Holm (St. 191)).

Under den mundtlige Forklaring for Kommissionen udtaler Schat-Holm sig i Overensstemmelse hermed: „De har altsaa gjort det, som jeg har beskrevet i Rapporten, drejet Kilen, saadan at Bundstykket ikke kunde lukkes“ og han føjer til: „det var umuligt at faa Patronen ind“. (St. 185). Hvad angaar dette sidste, har han

*) Ordre herom blev ifølge Generalrapporten (Bet. I, A. 152) givet Middelgrundsfart Kl. 6.00.

**) Disse observeredes ifølge Generalrapporten, Bet. I, A. 162, fra Middelgrunden Kl. 5.55.

***) Nogen større Overensstemmelse mellem de forskellige Vidnesbyrd med Hensyn til hvem, der kom til Stede, og om Tidspunktet herfor, vilde maaske foreligge, saafremt det antoges, at Interimschefen er kommet efter Kl. 6.00 (paa hvilket Tidspunkt Ordren om Ikke-Skydning er modtaget paa Middelgrunden), at Sigurd Petersen er blevet paa sin Post indtil Kl. ca. 6.12 (da han hører Skuddet fra Flakfortet), og derefter er gaaet umiddelbart før Krantz, som har iagttaget Flyve-maskinerne (der observeredes fra Middelgrunden Kl. 6.56), er ankommet, og at Haagensen (der kommer efter Krantz) først derefter er kommet til Stede.

dog senere afgivet en noget afvigende Forklaring: „Den løse Patron gik let ind — tilsyneladende paa sin Plads —, Kilen kunde glide ind, men kunde ikke lukkes helt i, saaledes at Kanonen ikke kunde affyres“ (A. 60).

Denne af Schat-Holm fremsatte Formodning, hvorefter Materialet paa Grund af Mandskabets Ukendskab til Kanonen var blevet stukket, deles først af Haagensen (St. 252, 257, 259), men modsiges af Krantz's Forklaring (St. 261, 262, 268, 270 og A. 62) og Haagensens (A. 61, A. 62), hvorefter der vel har været en Grat, men denne „havde paa ingen Maade nogen Indflydelse paa Kanonens Funktion“ (Krantz A. 62).

En tredje Forklaring faar Kommissionen endelig af *Willy Skjønne*, der (St. 230) beretter: „Jeg tog en Granat med det samme, smækkede den i Magasinet og lukkede og vilde saa trække i Aftrækkeren. Nu kan jeg sige, at jeg har gjort en Fejl den Morgen, idet jeg blev perpleks og tog en skarp Granat i Stedet for en løs, som vi bruger til Varselskud, og det maa have siddet inde i mig — det har jeg spekuleret over siden —, at det var en skarp Granat, hvorfor jeg sigtede direkte paa Skibet; det var ikke saa forfærdelig langt fra os; men da jeg trak i Aftrækkeren, virkede Kanonen ikke. Jeg tog saa Granaten ud og lagde en anden ind, som heller ikke vilde virke, men der kom saa i Mellemtiden en anden menig farende og sagde: det er galt, det er en skarp Granat. Vi stoppede saa en løs ind, men den virkede heller ikke. Saa sendte vi Bud til Matheleven, Artillerimekaniker Krantz, og han kom op siden, og vi fik undersøgt Kanonen, og da lå der inde i Kanonen, der hvor Kraven alutter til, et Par Tændstikker. Dem fik vi ud, og saa sagde han: det er noget Pjæt, der er nogen, der har leget med Kanonen, den virker jo godt nok.“

Der fremkom ved dette Vidnesbyrd et helt nyt Moment. Som flere Gange nævnt i de stenografiske Referater var der paa Fortet en 1ste Artilleriofficer, der havde Ansvaret for Skytset. Denne, Kystløjtnant Erik Nielsen, var Nazist og har senere — efter 29. August 1943 — taget Livet af sig (St. 149, 172, 192, 235, 244, 249, 252, 299 og 303). Der havde allerede tidligere (St. 172) været fremsat den Formodning, at der maa ske forelæs Sabotage, men først efter de nu fremkomne Oplysninger syntes der at være et muligt Grundlag for, at Formodningen kunde være rigtig. Forespurgt, om det kan tænkes at bero paa Sabotage, siger Skjønne: „Jeg siger, at hvis Tændstikkerne er lagt ind med Vilje, kan man saa ikke kalde det for en Slags Sabotage?“ (St. 235).

Kommissionen aflagde herefter ledsaget af Kommandør Ipsen den 26. April 1946 Besøg paa Middelgrundsfortet for ved Selvsyn at undersøge Forholdene paa Stedet. Herunder afgaves Forklaring af Kystløjtnant Kromann og menig Artillerimekaniker Skjønne (jfr. de stenografiske Referater). Kystløjtnant Schat-Holm, der ligeledes var tilsagt, var paa dette Tidspunkt bortrejst.

Den følgende Dag foretog Kommissionen dernæst Afhøring af de to Artillerimekanikere, der var tjenstgørende paa Fortet den 9. April 1940: Artillerimekaniker, Kvartermester af 1ste Grad, Henry Haagensen og Artillerimekaniker, Underkvartermester, Krantz.

Da de herved fremkomne Forklaringer dels ikke var indbyrdes overensstemmende, dels hver for sig ikke harmonerede med de Forklaringer andre tidligere havde afgivet, besluttede Kommissionen at anmode Justitsministeriet om at lade disse Forhold grundigt undersøge ved Politiets Hjælp. Kommissionen modtog herefter ved Skrivelse af 14. Juni 1946 den som Bilag (A. Nr. 18) optrykte Politirapport, hvilken senere suppleredes med en ligeledes optrykt Rapport (A. Nr. 39).

Hverken Krantz (A. 62) eller Haagensen (A. 62) har tidligere hørt noget om, at der skulde være anbragt Tændstikker i Kanonen, og Haagensen føjer til, at „det

vil være meget vanskeligt, hvis man vil anbringe Tændstikker paa det Sted, hvor Patronens Krave skal støde an. Dette Sted er ikke som tidligere forstaaet et forsenket Kraveleje, men derimod en ophøjet Kant, der teknisk betegnet kaldes „Kærnerørets Bagende har en Afsats, som danner Anlæg for Patronens Krave“ (A. 62).

Hvad angaar Muligheden for Sabotage, bemærker han, „at han ikke kan tænke sig noget saadant, idet det kunde have været gjort sikrere ved f. Eks. at fjerne Dele af Kilen, der kan skilles ad med Haanden uden Anvendelse af Værktøj“ (A. 62, saaledes ogsaa Krantz, St. 270, jfr. Topsøe-Jensen St. 299).

Under Politiets Afhøring af Skjønneemand oplyser denne, at Krantz bad ham „tage noget Tvist fra en Pudsekasse, der stod under Kanonen — denne Kasse er uden Laag. — Komparenten tog derefter en Tot Tvist, hvormed han tørrede i Kilelejet“ (A. 64).

Først efter at have tørret med den, tidligere benyttede, fedtede Tvist bemærker Skjønneemand Tændstikkerne. Om disse siger han, „at han, efter at han havde tørret i Kilelejet, saa, at i alt Fald en Tændstik stod lodret op fra Kilelejets Bund og hvilende ind mod Underkanten af Afsatsen, som danner Anlæg for Patronens Krave“, men han „er klar over, at Tændstikkerne ikke har hindret Patronen i at komme ind paa sin Plads, de Gange han selv ladede Kanonen omkring Kl. 4, idet han saa ikke vilde have hørt den bestemte Metalklang, naar Hylstret stöder mod Afsatsen“ (A. 65), jfr. herom ogsaa Haagensens Udtalelse (A. 62).

Skjønneemand forklarer endvidere, at han først paa Tidspunktet omkring Kapitulationen har faaet den Tanke, at det skyldtes Tændstikkerne, at Kanonen ikke kunde virke.

Forespurgt herom tør han endvidere ikke udelukke Muligheden af, at Tændstikkerne har ligget i Tvisten og med denne er ført op i Kilelejet.

Haagensen omtaler en ny Teori fremsat over for ham af Krantz, en Formodning om at de ladede Projektiler ved at vælte skulde have faaet en Skævhed i Forhold til Hylstret, saaledes at Kilen ikke kunde lukkes (St. 256, 257). Denne Forklaring, der modsiges af Schat-Holms Beretning om, at Kilen heller ikke kunde lukkes helt i, da han „putter“ en løs Patron i (A. 60), deles ikke af Haagensen (St. 257).

En helt ny Forklaring faar Kommissionen endelig gennem Politiets Afhøring af Underkanoner *Sigersted Petersen*: „Kmp. gik straks hen til Kanonen og tog paa Projektilet, hvorefter han straks konstaterede, at det var et skarpt Projektil, og at Aarsagen til, at Kanonen ikke kunde virke, var den, at „Sikringshætten“ ikke var fjernet.

Kmp. siger, at det kun er de skarpe Skud, der er forsynet med „Sikringshætte“, og dette var Grunden til, at han straks kunde føle, at det var et skarpt Skud, der var i Kanonen. „Sikringshætten“ er en Plads, der dækker Hylsterets Bagende, og den er med fire Flige — der bøjes omkring Hylsterendens Kant — Kraven — fastgjort til Hylstret, men kan let fjernes med en Haand. Naar denne „Sikringshætte“ ikke er fjernet, er det umuligt at lade Kanonen paa rigtig Maade, og det var det, der skete den 9. April 1940.

Kmp. forklarer, at straks efter at han kom til Kanonen, kom en Løjtnant løbende over og spurgte, hvorfor der ikke blev skudt. Kadetten var som forklaret ikke klar over Aarsagen, og Løjtnanten var igen gaaet sin Vej, forinden Kmp. opdagede Aarsagen dertil.

Det skarpe Projektil blev derefter stillet til Side, og det er Kmp.s absolutte Overbevisning, at der derefter ikke blev forsøgt Ladning med et andet Projektil, heller ikke med løse Projektiler, i alt Fald i det Tidrum — Kl. 4 til 6 — da han

var ved Kanonen. Han har ikke i dette Tidrum hørt noget om, at Kanonen ikke virkede som den skulde, af andre Aarsager . . ." (A. 163).

I Generalrapport fra Søværnet fandtes intet til Belysning af Interimschefen, Kaptajnlejtant Langhorns Optræden om Morgen den 9. April 1940.

Interims-
chefens
Optræden.

Den tidligere nævnte Fodnote (A. 55), der er udarbejdet paa Grundlag af Rapport fra Schat-Holm, oplyser imidlertid, at Chefen paa Spørgsmaalet, om der maa skydes, svarer: „Nej, der maa ikke skydes“, medens „han burde have svaret: Ja, der skal skydes skarpt Varselskud“ (Ipsen St. 197*), jfr. herom Schat-Holm (St. 187, A. 60). Langhorn kan hverken bekræfte eller afkræfte dette (St. 165, og St. 167 ff). Om Chefens Svar paa Meldingen om, at det var mislykkedes at affyre Varselskud, se Kromann (St. 225).

Endvidere oplyser Fodnoten, „at Fortets Interimschef ikke viste sig paa Fortets Dæk under de tyske Skibes Indpassage til København“, jfr. herom Ipsen (St. 53), Schat-Holm (St. 188 og 190), Kromann (St. 228) og navnlig Topsøe-Jensen (St. 303)**. Om at den paagældende nu er afskediget herom Ipsen St. 205—06. Langhorns Forklaring gaar ud paa, at han bliver i sit Lukaf for at telefonere og afvente Ordre (St. 165 ff og 179); paa Spørgsmaalet, om han var fuldt paaklædt, svarer han (St. 180): „Nej, det var jeg ikke“. Schat-Holm hævder (St. 188 og 190), at „der var lukket og slukket i hans Lukaf“, hvilket dog næppe er foreneligt med Kromanns Udtalelse (St. 228), at de Meldinger, der indløb fra Lynetten direkte til ham, gik videre til og blev modtaget af Chefen (Langhorn), jfr. endvidere Udtalelserne af Kromann om, hvornaar han mener, Schat-Holm gaar ned (St. 250), og af Haagen sen (St. 253) og Sigersted Petersen (A. 163) om, hvornaar Langhorn efter deres For- mening kommer til Stede.

Som omtalt i Bet. I, S. 87, gik det ene af de to tyske Skibe, der Kl. ca. 4 om Morgen den 9. April 1940 passerede Middelgrundsfortet, Kl. 4.20 til Kaj ved Lange- liniemolen, „hvor der tilfældigvis netop var fri Kajplads mellem en dansk Isbryder og nogle oplagte Fragtdampere paa et saadant Sted, at det tyske Skib sat fra Middel- grundsfortet maakeredes af Trekroner“. Man var i den første Kommission opmærk- som paa det ejendommelige i, at der netop paa dette Sted var Kajplads ledig, navnlig under Hensyn til fremkomne Oplysninger om, at nogle tomme tyske Kuldampere skulde have ligget ved Langelinie den 8. April, men var afgaaet derfra Kl. 22, saaledes at den Plads blev ledig (Bet. I, St. 349—351).

Den ledige
Kajplads ved
Langelinie.

Efter at Marineministeriet havde haft Lejlighed til at gøre sig bekendt med Bet. I, fandt Ministeriet Foranledning til med Skrivelse af 31. Oktober 1945 (A. Nr. 10) at fremsende til Kommissionen Orlogskaptajn Paulsens Referat (Bilag 4 til nævnte Aktstykke) fra det Møde, han den 10. December 1940 havde hos Havnedirek- tøren for Københavns Havn, og hvorunder Spørgsmaalet havde været drøftet. Paa Grundlag af de fra Havnedirektøren og Havnekaptajnen fremkomne Oplysninger mente man dengang at kunne drage den Slutning, som nedfældedes i Generalrap- porten og gik ud paa, at det „maa derfor betegnes som en Tilfældighed, at den af Havneværnet frigjorte Kajlængde netop var saaledes beliggende, at Trekroner dækkede Middelgrundsfortet“ (A. 43). Ligeledes mente man at kunne fastslaa, at der ikke havde foreligget nogen Bestilling paa Plads langs Langeliniekajen i det paagældende Tidrum.

Under-
søgelsen
1940.

Kommissionen var imidlertid af den Opfattelse, at en nærmere Undersøgelse

Var 2 tyske
Skibe afsjælet
8. April om
Aftenen?

* Schat-Holm er dog „indforstået med, at denne Ordre ikke gjaldt Varselskud“ (A. 60).

** Se ogsaa foran S. 50.

af Forholdet maatte anses for paakrøvet, og man rettede derfor gennem Tolddepartementet Spørgemaal til de udklarerende Toldmyndigheder i Københavns Havn (A. Nr. 19), til Havnekaptajn Thøgersen (A. Nr. 20) samt til Orlogakaptajn E. J. Saabye (A. Nr. 21), der havde Stabsvagt paa det over for Langeliniekajen liggende Fort Lynetten den 8. April om Aftenen, for at søge opklaret, om der havde fundet saadanne tyske Skibsbevægelser Sted inden for Havneområdet, at disse kunde have haft Relation til en Frigerelse af nævnte Kaj. En Formodning om, at 2 tyske Skibe den 8. April skulde være afsejlet fra Sydhavnen, derefter have lagt til ved Langeliniemolen og igen være sejlet derfra saa betida, at Pladsen blev ledig for Besættelsestroppernes Formaal, har imidlertid ikke kunnet bekræftes (jfr. Bilagene til de nævnte Aktstykker).

„Storebjørn“
og
„Godthaab“.

Da det af de fra Havnekaptajnen fremkomne Oplysninger (A. 73) fremgik, at Statsisbryderen „Storebjørn“ var ankommet til Langelinie den 9. April Kl. 0.40, foretog Kommissionen en Afhøring af dennes daværende Fører, Skibsfører ved D. S. B. Jørgen Jørgensen (St. 335—342, jfr. A. Nr. 22), som forklarede, at det havde været Meningen, at „Storebjørn“ skulde have ligget midt for Kajen, tæt agten for Grønlandskibet „Godthaab“, men at dette Fartøj — ifølge en Udtalelse til ham af den om Bord paa „Storebjørn“ tagne Lods, Palm —, siden denne Kl. ca. 14 den 8. April (A. 76) var sejlet ud af Havnen, var blevet halet helt op til Kajens Sydende. Da „Storebjørn“ i Henhold til Lodsordren fortøjede agten for „Godthaab“, fremkom der derfor et langt Stykke fri Kajplads.

Andre Skibe.

Efter at have modtaget denne Oplysning telegraferede Kommissionen til Kaptajn N. P. Christensen og Styrmand P. Rasmussen, der begge dengang havde gjort Tjeneste paa „Godthaab“, men som paa nuværende Tidspunkt var i Grønland (A. 80). Fra begge de paagældende modtoges benægtende Svar paa Spørgemalet om, hvorvidt en Forhaling, som den af Lods Palm omtalte, havde fundet Sted, men Styrmand Rasmussen tilføjede i sit Telegram, at „2 Dampere, den ene vistnok S/S „Vega“ forhaalede tidligere“, og, fortsætter han: „Paa Forespørgsel oplyste Styrmanden: for at skaffe Plads for Skibe, der kommer“.

Efter at have rettet en resultatløs Forespørgsel til et Rederi vedrørende et Skib „Vega“, der viste sig at have ligget oplagt i Svendborg paa nævnte Tidspunkt (A. 81—82), mente Kommissionen at de Detailundersøgelser, der herefter maatte foretages, og som efter det hidtil oplyste maatte anses for stærkt paakrævede, burde overlades til Politiet, og ved Københavns Opdagelsespoliti blev derefter optaget den som A. Nr. 25 (A. 84—94) optrykte Rapport.

Politi-
under-
søgelsen.

Ved Politiets Undersøgelse blev det fastslaaet, at det Skib, der havde ligget fortøjet ved Molen Nord for den omhandlede Kajplads var det Rederiet „Orion“ tilhørende S/S „Venus“. Rederiet havde i Dagene lige før den 9. April 1940 tre af sine Skibe, „Orion“, „Astra“ og „Venus“ liggende ved Langelinie (se Illustrationerne). De laa uden paa hinanden, saaledes at de kun optog een Kajplads, og „Venus“ laa oprindelig yderst, men kom, efterhaanden som de to andre Skibe afsejlede, til at ligge direkte ind til Kajen. Der var — ifølge Forklaringer til Politirapporten afgivet af „Venus“'s daværende Kaptajn, Lorents Lorentsen, og Styrmand, Schou — ikke Tale om nogen Forhaling hverken Syd eller Nord paa, men kun om Skibets vinkelrette Indrykning mod Molen (A. 85 og 87).

„Godthaab“'s
Placering.

Med Hensyn til „Godthaab“'s Placering har Lods Palm til Politirapporten afgivet en Forklaring (A. 85), der stemmer med den af ham til Kommissionen indsendte skriftlige Redegørelse (A. 79), og han vil saaledes vedblivende hævde som sin bedste Overbevisning, at „Godthaab“ var blevet forhalet.

Baadsmænd Chresten Sørensen, der havde været om Bord paa „Godthaab“ i Aprildagene 1940 forklarer (A. 86), at han om Bord i „Godthaab“ ankom til Langeliniemolen den 8. April 1940 ved ca. 6 -7-Tiden. Skibet kom fra Taarbæk Bøje, hvor det havde været den 7. April, og lagde til ved Langeliniemolens Sydende. Det lagde ind paa en Plads ud for ca. den nordlige Halvdel af Skur 5, og her forblev Skibet indtil den 10. April 1940 uden Forhaling af nogen Art.

En anden af „Godthaab“'s daværende Besætning, Hovmester Kaj Emil Hartung, husker (A. 88), at Skibet sejlede lige til Kaj ved Isbjørnen paa Langeliniekajens sydligste Del, hvor det hele Tiden havde ligget under Isperioden, og han erindrer, at Skibet laa lidt til højre, naar man kommer ad Vejen fra Byen og ud paa Molen. Han er sikker paa, at den laa helt henne ved „Knækket“, og han saa, at der var et stort Stykke ledig Kajplads Nord for dem, han vil mene Kajplads nok til to Skibe, før man naaede til næste Skib, derimod mener han afgjort ikke, at der var Kajplads sydligere for „Godthaab“.

Om den Oprydning blandt Skibene langs Langeliniekajen, som omtales i Orlogskaptajn Paulsens ovennævnte Referat (A. 43), forklarer Baadsmænd Chresten Sørensen til Politirapporten (A. 86), at der den 8. April Kl. ca. 13 paabegyndtes en Omplacering af de andre Skibe ved Langeliniemolen, en Flytning, hvorom Havnekaptajn Thøgersen, ligeledes til Rapporten, siger (A. 85), at den skete efter hans Ordre og paa en saadan Maade, at Skibene blev trukket sammen mod Nord for at give bedre Plads. Ordren var ikke tidsbestemt; den skulde udføres, naar Isen brød op. Havnefoged Rose har forklaret i Overensstemmelse hermed (A. 87) og udtalt, at Omplaceringen af Skibene skete efter gældende Praxis, og at der ikke stod andre bag; det er alt udført efter hans eget Initiativ, og han tilføjer, at der ikke er flyttet Skibe ved Langelinie paa det Tidspunkt, uden at han har været med.

Om-
placering af
Skibe.

Om de tyske Troppers Landsætning paa Langeliniekajen, og de Spørgsmaal der har rejst sig i Forbindelse hermed, se ovenfor S. 13 (jfr. A. 88).

Land-
sætningen.

IV. Statens civile Luftværn April 1940.

Den af fhv. Indenrigsminister Bertel Dahlgaard til Kommissionen under 2. Maj 1946 afgivne skriftlige Redegørelse vedrørende det civile Luftværn (A. Nr. 28) indeholder bl. a. en Oversigt over Luftværnets Opbygning i Tiden forud for 1940 med en Omtale af den Lovgivning, der ligger til Grund for dens Organisation.

Luftværns-
lovgivningen.

Det fremgaar af denne Oversigt, hvortil med Hensyn til Enkeltheder i det hele henvises (A. 104 ff.), at den første Lov om Foranstaltninger til Beskyttelse af den civile Befolkning mod Følgerne af Luftangreb (udarbejdet paa Grundlag af en af den 2. November 1933 nedsat sagkyndig Kommission den 6. April 1935 afgiven Betænkning) er Loven af 11. Maj 1935, i Henhold til hvilken Indenrigsministeriet den 4. Juli s. A. bestemte, at saadanne Foranstaltninger skulde træffes for Storkøbenhavn's Vedkommende.

1935-Loven.

Medens det civile Luftværn, for saa vidt angaar den Side af dens Virksomhed, der maatte hvile paa en Udbygning af de lokale Institutioner (Brandvæsen o. s. v.), maatte opbygges af de kommunale Myndigheder efter Retningslinier givet af Staten, var der visse Spørgsmaal af generel Karakter, som overlodes andre Institutioner. Krigsministeriet fik saaledes allerede den 12. Oktober 1935 af Indenrigsministeriet overdraget Tilrettelæggelsen af Observationstjenesten, Meldingstjenesten (herunder

Lokale og
generelle
Foranstalt-
ninger.

dog ikke Sirenevarslingen af den civile Befolkning) samt Mærklægningen, og Krigsministeriet henlagde herefter disse Opgaver til Generalkommandoen.

I Januar 1936 blev der indgaaet en Overenkomst mellem Indenrigsministeriet og *Dansk Luftværnsforening* angaaende Foreningens Arbejde, se herom A. 105.

Den 30. Juni s. A. bestemte Ministeriet, at der vilde være at træffe Foranstaltninger til Beskyttelse af den civile Befolkning i Aalborg, Nørresundby, Randers, Aarhus, Horsens, Vejle, Kolding, Odense og Rønne (de saakaldte A-Byer, jfr. om dette Begreb straks nedenfor), og det paalagdes Byraadene i disse Byer at forelægge Ministeriet samlede Planer for Forberedelse og Iværksættelse af de paagældende Foranstaltninger i Overensstemmelse med de i Kommissionsbetænkningen angivne Retningslinier.

1938-Loven. Den endnu gældende Hovedlov for Civilbefolkningens Beskyttelse mod Luftangreb vedtoges som Lov Nr. 180 af 29. April 1938. I Henhold til dennes Bestemmelser organiseredes nu *Statens civile Luftværn*, for hvilket daværende Politinspektør *Arthur Dahl* den 1. Maj s. A. udnævntes til Leder.

Statens civile
Luftværn.

Af karakteristiske Træk i Luftværnets Opbygning i den derefter følgende Tid og til 9. April 1940 skal paa Grundlag af fhv. Indenrigsminister *Bertel Dahlgaard*s Fromstilling nævnes følgende.

Luftværns-
omraaernes
Beskyttelses-
planer.

Der var foretaget en Inddeling af Landets Byer efter deres Betydning i luftbeskyttelsesmæssig Henseende i A-, B- eller C-Byer (henholdsvis 9, 12 og 21 Byer). Disse skulde udarbejde samlede Planer for Luftbeskyttelsen, og endvidere maatte et stort Antal Kommuner planlægge en Specialordning. Det blev af Luftværnet fastsat, hvilke Luftværnsomraader de enkelte Beskyttelsesplaner skulde omfatte, og det blev paabudt Kommunalbestyrelserne at nedsætte mellemkommunale Udvalg og i Samarbejde med disse udarbejde Luftbeskyttelsesplaner. Planlægningsarbejdet, for hvilket der udarbejdedes og udsendtes Anvisninger og Direktiver af det civile Luftværn, paahvilede de respektive Kommunalbestyrelser i Samarbejde med Politiet og de kommunale Udvalg. Planerne, der skulde godkendes af Indenrigsministeriet, kunde udarbejdes som Delplaner (A. 108).

Generelle
Foranstalt-
ninger.

Samtidig fortsattes Arbejdet i Luftværnet med de generelle Foranstaltninger, saaledes udsendtes der i Efteraaret 1938 et Oplysningshefte til samtlige Husstande (Oplag 1 200 000 Eksemplarer), der udarbejdedes en Evakueringsplan for København, og den ved 1938-Loven hjemlede Uddannelse af CB-Mandskab organiseredes, idet CB-Aargangene 1936, 1937 og 1938 blev indkaldt til Møde omkring 1. September 1939, i alt godt 19 000 Mand, som uddannedes i de følgende Maaneder, og hvoraf naar den 10. April 1940 kunde indkalde 6 000 Mand til Politi- og Vagttjeneste.

1939-Loven.

I Efteraaret 1939 vedtoges supplerende Love, der gav Indenrigsministeren meget omfattende Bemyndigelser, og som bl. a. omhandlede Borgernes Pligt til at stille Ejendom til Raadighed for Luftværnsmyndighederne og Husvagtordningen, der fastnedes ved en Bekendtgørelse af 27. Oktober 1939.

Luftværns-
chefer.

Den 26. August 1939 udnævnte Indenrigsministeriet Luftværnsomraaernes Politimestre til Luftværnschefer, og Dagen efter blev 4 Politikommissærer i Provinsen, der var fortrolige med Luftværnsproblemerne, stillet til Raadighed for Luftværnsomraaderne med Hensyn til Meddelelse af tekniske Oplysninger, og *Politikommissær Holten* blev stillet til Raadighed som direkte Udsending for Luftværnet med den Opgave ved personlig Henvendelse at formidle Forbindelsen mellem Luftværnet og Byerne og at bistaa disse.

Standard-
planer.

For at yde Byerne Bistand ved Gennemførelsen af Luftværnsplanerne foretog Repræsentanter for Luftværnet i Januar—Marts 1940 en Række Inspektionsrejser

til Provinsbyerne, hvor administrative og tekniske Spørgsmaal blev gennemgaaet paa Møder med Byernes Luftværnschefer og Tjenestegrenschefer. Som et Led i dette Arbejde udarbejdede Luftværnet en udførlig samlet *Standardplan for en gennemsnitlig Provinsby*. Dette Værk, der med Kortskitser, Instruktioner m. v. fyldte 2 Bind, blev trykt og udsendt som Vejledning til samtlige Luftværnschefer, ligesom det dannede Grundlaget for Instruktionen paa Statens Luftværnsskole af Politimestre, Chefinstruktører, Instruktører m. fl.

Ved Loven af 30. Marts 1940 gaves der Indenrigsministeren yderligere Beføjelser med Hensyn til Fremskaffelse af Lokaler til Tilflugtsrum og Anskaffelse af Husvagtudstyr samt med Hensyn til Luftværnschefernes Pligter og Beføjelser. Ministeriet fik saaledes Bemyndigelse til at paalægge Grundejerne uden Vederlag at stille Lokaler i deres Ejendomme til Raadighed som Tilflugtsrum og efter nærmere Ordre at holde disse Rum ryddeliggjorte. Allerede i Henhold til 1938-Lovens § 10 var der i øvrigt med Hensyn til Indretningen af Beskyttelsesrum rettet Anmodning til samtlige Amtmænd, Københavns Magistrat, Frederiksberg Kommunalbestyrelse, Kommunalbestyrelserne i Københavns Amtsaadakreds og i samtlige A-Byer om, at der inden Opførelsen eller Ombygning af offentlige Bygninger sendtes Indberetning til Indenrigsministeriet, som derefter traf Bestemmelse om, i hvilket Omfang særlige Beskyttelsesrum burde indrettes.

Som Grundlag for Kommunernes Udarbejdelse af Planerne vedrørende de forskellige Grene af Civilbeskyttelsen var der tilsendt de luftværnspligtige Byer 13 Instruktionspjecer, udgivet af Statens civile Luftværn, indeholdende Retningslinier for Planlægningen, jfr. om deres Indhold A. 111. Efter disse Retningslinier var der af Kommunerne udarbejdet og af Statens civile Luftværn godkendt Planer, som udførligt opregnes i fhv. Indenrigsminister Bertel Dahlgaards Redegørelse (A. 111 --115).

Af Materiel var der anskaffet betydelige Mængder (A. 116), dels ved Kommunernes Foranstaltning, dels gennem Centralindkøb af Statens civile Luftværn.

Med Hensyn til Luftmeldetjenesten og Mærklægningen oplyser Bertel Dahlgaard (A. 116 og 117):

„Allerede i Civilbeskyttelseskommissionens Betænkning var det fastslaaet (se Betænkningen Side 49—50), at Vagtjenesten med det Formaal tidligst muligt at blive opmærksom paa fremmede Flyvere, der nærmer sig dansk Territorium, naturligt paahviler de militære Myndigheder, der af Hensyn til egne Operationer alligevel maa holde sig underrettet om en eventuel Modstanders Bevægelser, og Kommissionen udtaler derfor, at Afgørelsen af, om Varling skal finde Sted eller ej, maa ligge hos den militære Myndighed, til hvem Observationspostmeldingerne indgaar, og som derfor har et Førstehaandskendskab til den foreliggende Fare.

Ligeledes udtaler Kommissionen, at Mærklægningen bør ledes af de Myndigheder, der leder Luftmeldetjenesten, altsaa de militære Myndigheder.

I Overensstemmelse hermed overdrog Indenrigsministeriet, som tidligere nævnt, ved Skrivelse af 12. Oktober 1935 i Medfør af Lov af 11. Maj 1935 til Krigsministeriet at foretage Tilrettelæggelsen af Observationstjenesten, Meldetjenesten — herunder dog ikke selve Varlingen af den civile Befolkning — samt Mærklægningen, og Hæren traadte derefter i direkte Forbindelse med de kommunale Myndigheder og med Politiet om den nærmere Tilrettelæggelse af denne Tjeneste. Der blev saaledes ved Samarbejde mellem Politimestrene og Kommandanten i København, hvem Mærklægningsopgaver senere af de militære Myndigheder blev overdraget, udarbejdet særlige Mærklægningsplaner, der godkendtes af de militære Myndigheder.“

„Det civile Luftværns Opgave med Hensyn til Meldetjenesten og Mærklægningen bestod altsaa alene i at yde sin Bistand paa de Omraader, hvor Systemet

greb ind i den almindelige Luftbeskyttelse. Herom var af Indenrigsministeriet den 31. August 1939 udstedt en Bekendtgørelse indeholdende de fornødne Paalæg i Tilfælde af Mørklægning, herunder Paabud til Befolkningen om at anskaffe det nødvendige Mørklægningsmateriale."

Luftværns-
øvelser.

Om den praktiske Indøvning af Systemet oplyser Bertel Dahlgaard, at der den 27.—28. November 1937 af Myndighederne afholdtes en stor Mørklægningsøvelse paa Christianshavn i København. I Dagene 7.—10. November 1938 afholdtes en omfattende Mørklægningsøvelse i Roskilde med Mørklægning af Roskilde By og omliggende Landkommuner i 3 Nætter, og hvorunder der indhøstesdes Erfaringer med Hensyn til Mørklægningens praktiske Gennemførelse, dens Effektivitet over for angribende Maakiner, private Virksomheders Drift under Mørklægningen, Mørklægningsmateriellets Anvendelighed o. s. v. I Februar 1940 havde Indenrigsministeren søgt og faaet den samlede Regerings Tilslutning til efter Aftale med Krigsministeriet i Løbet af Foraaret at lade afholde en omfattende Mørklægningsøvelse for hele det storkøbenhavnske Luftbeskyttelsesomraade. Ved Bekendtgørelse af 12. Marts 1940 fastsaattes Øvelsen til Dagene 18.—20. April, idet det samtidig bestemtes, at der i Forbindelse med Mørklægningsøvelsen skulde foretages Øvelser inden for andre af det civile Luftværns Tjenesteomraader.

Luftværns-
Effektivitet.

Frh. Indenrigsminister Bertel Dahlgaard mener i Slutningen af sin Rødegørelse (A. 117—118) at kunne fastslaa, at selv om det er vanskeligt at give en konkret Angivelse af det danske Luftværns Effektivitet omkring den 9. April 1940, kan Forholdet karakteriseres saaledes, „at Organiseringen af Civilbeskyttelsen her i Landet var ført saa langt frem, at Luftværnet med rimeligt Varsel kunde træde i Funktion og øve en betydningsfuld Indsats inden for de Rammer, som Tidens Erfaringer med Hensyn til Luftkrig paa dette Tidspunkt opstillede“, og at den danske Ordning ved Krigens Begyndelse „betegnede en Effektivitetegrad, der laa over Middel i Sammenligning med andre Stater“.

Spørgsmaal
til Arthur
Dahl og S. A.
Andersen.

Til Supplerings af Bertel Dahlgaards skriftlige Fremstilling rettedes der ved Skrivelser af 20. Juni 1945 fra Kommissionen en Række ligelydende *Spørgsmaal til Vicespolitichef Arthur Dahl* (A. Nr. 30) og *Oberslojtnant S. A. Andersen* (A. Nr. 29); (denne sidste havde indtil 15. September 1939 været Sekretær i Dansk Luftværnsforening, havde derefter Ansættelse i Statens civile Luftværn som Luftværnsinspektør indtil 9. April 1940, hvorefter han blev Chef for Vestre Luftværnskommando i Aarhus). Den 12. September foretog man en mundtlig Afhøring af Hr. Bertel Dahlgaard (St. 351—368).

Underret-
ning om
Situationen.

Det første af Kommissionens skriftlige Spørgsmaal til Arthur Dahl og S. A. Andersen: „Blev Statens civile Luftværn eller Dansk Luftværnsforening den 8. April 1940 eller i Dagene forud herfor af Regeringen eller højere administrative Myndigheder underrettet om den faretruende Situation, der bestod for Landet?“ besvares benægtende, dog bemærker S. A. Andersen, at han i sin Egenskab af Luftværnsinspektør stadig blev holdt underrettet om Situationens Udvikling og var klar over dens Farlighed.

Hvorfor
der ikke blev
truffet For-
anstaltninger
8. April.

Spørgsmaal om, hvorvidt der af Statens civile Luftværn eller Dansk Luftværnsforening den 8. April 1940 eller i Dagene forud blev rettet Henvendelse til Regeringen eller højere administrative Myndigheder gaaende ud paa, om særlige Foranstaltninger skulde træffes, og om saadanne Foranstaltninger blev truffet, svarer baade S. A. Andersen og Arthur Dahl benægtende paa, for saa vidt angaar Dansk Luftværnsforening, medens den sidste for Statens civile Luftværns Vedkom-

mende oplyser, at han den 8. April om Aftenen rettede mundtlig Henvendelse til Indenrigsministeriets Departementschef „angaaende Aktivisering af Luftmeldetjenesten, der helt og holdent var paa militær Haand, og hvis Aktivitet var en Forudsætning for, at det civile Luftbeskyttelsesapparat kunde træde i Funktion. Jeg fik det Svar, at Spørgsmaalet tillige med andre Spørgsmaal vedrørende det militære Beredskab havde været behandlet i et Ministermøde, og at det var besluttet, at Luftmeldetjenesten ikke skulde sættes i Funktion. Hermed bortfaldt ogsaa Spørgsmaalet om at erklære Luftværnstillstand, hvilket efter den dagældende Lovgivning, jfr. særlig § 7, Stk. 1, i Lov Nr. 180 af 29. April 1938, udelukkede Luftværnet fra at aktivere Organisationen, idet alle Planer af formelle Grunde *kun* kunde iværksættes i Forbindelse med Erklæring af Luftværnstillstand“ (A. 130—131).

Bertel Dahlgaard har under Afhøringen (St. 351) — aføsket nærmere Oplysninger om Drøftelserne paa Ministermøderne den 8. April vedrørende Iværksættelse af Luftmeldetjenesten — forklaret, at dette Spørgsmaal, der ikke sorterede under Indenrigsministeriet, men under Krigsministeriet, og som maatte være et Led i den samlede militære Overvejelse, ikke drøftedes specielt. At igangsætte Luftmeldetjenesten forudsatte bl. a. Mørklægning, og de Synspunkter, der blev afgørende i Overvejselen vedrørende det militære Forhold den 8. April, udelukkede en Mørklægning om Aftenen.

Arthur Dahl fortsætter sin Besvarelse af ovennævnte Spørgsmaal med at oplyse (A. 131), at han ved 22-Tiden ringede Indenrigsministeren op, meddelte ham, hvad han havde erfaret af alarmerende Meldinger fra Grønsen og udbad sig Forholdsordre, men at Ministerens Svar var gaaet ud paa, at man havde modtaget særdeles beroligende Oplysninger. Bertel Dahlgaard bemærker hertil (St. 367), „at jeg var ikke *særdels* beroliget den Aften. Men i den Samtale meddelte jeg Chefen for det civile Luftværn to Ting, nemlig dels — nu husker jeg ikke Datoen, det maa vel have været den sidste Indberetning fra Kammerherre Zahle, som jo indeholdt visse beroligende Momenter; det var paa det Tidspunkt, der fremsattes den Anskuelse, at disse Samlinger af Skibe muligvis havde Nordnorge til Maal. Det meddelte jeg Chefen for det civile Luftværn, og jeg meddelte ham, saa vidt jeg erindrer, tillige en Udtalelse, der var fremsat af *Renthe-Fink* til Udenrigsministeren den paagældende Dag. I hvor høj Grad det har været beroligende for Chefen for det civile Luftværn, kan jeg selvfølgelig ikke udtale mig om“.

Det fjerde Spørgsmaal fra Kommissionen til Arthur Dahl og S. A. Andersen: „Er det Dem bekendt, om Luftværnscheferne om Morgenen den 9. April 1940 modtog Meddelelse fra Meldetjenesten om de tyske Overflyvninger?“ besvares benægtende (A. 131 og 120).

Melde-
tjenesten
9. April.

Vedrørende Luftværnsforanstaltningernes Effektivitet, om hvilket fhv. Indenrigsminister Bertel Dahlgaard i sin Redegørelse har udtalt sig som foran (S. 60) refereret, stillede Kommissionen sit Spørgsmaal 5 til Vicespolitichef Arthur Dahl og Oberstløjtnant S. A. Andersen. Det lød: „Var de civile Luftværnsforanstaltninger efter Deres Skøn om Morgenen den 9. April 1940 i en saadan Stand med Hensyn til Teknik, Organisation og Bemanding, at der i Tilfælde af Luftangreb paa København og andre Byer kunde være ydet Befolkningen en forsvarlig Beskyttelse? Spørgsmaalet bedes specielt besvaret med Hensyn til: Meldetjeneste, Varsling, Beskyttelses- og Tilflugterum, Husvagtordning, Brand- og Sanitetstjeneste, Sikring af teknisk Tjeneste og tekniske Værker samt Evakuering“, og herpaa svarer begge de adspurgte nej. Arthur Dahl fremhæver dog (A. 131), at da den civile Beskyttelse var noget ganske sekundært i Forhold til Landets militære Forsvar, maatte der, for at Luftbeskyttelsen

Luftværnets
Effektivitet.

overhovedet kunde træde i Funktion, etableres Luftværnstilstand, der igen forudsatte et forudgaaende militært Beredskab. Han mener, at hvis Forsvaremagten var blevet mobiliseret, vilde Forudsætningen have været til Stede for at yde en nødtørftig Beskyttelse, „der herhjemme vilde have været fuldt saa effektiv som Luftbeskyttelsen i de fleste andre Lande. Hele Systemet var tilrettelagt under Hensyn til de daværende Angrebsmidlers Art og de Erfaringer, man raadede over; Planer var i stort Omfang godkendt og ogsaa i nogen Grad ført ud i Livet, men hele Systemets praktiske Udbygning var og kunde paa det anførte Tidspunkt ikke være gennemført“, og han tilføjer efter at have redegjort for de Foranstaltninger, der var truffet, og dem, der var forberedt, „at vi paa en Række Omraader var videre fremme med den praktiske Gennemførelse end mange andre, heri ogsaa indbefattet krigsførende Lande“.

Luftværnsøvelser. S. A. Andersen mener om de trufne Luftværnsforanstaltninger at kunne fastslaa (A. 120), at medens Organisationen af Luftmeldetjenesten var fuldt færdig, var Situationen for det civile Luftværn, uanset at der var foretaget et omfattende Arbejde fra saavel Statens civile Luftværns som — og maaske især — fra Dansk Luftværnsforenings Side med Hensyn til Planlæggelse o. s. v., en ganske anden. Han hævder bl. a., at der ikke var afholdt nogen som helst Luftværnsøvelse til Indøvelse af Systemets Samarbejde og Funktionering, og at det første Luftangreb paa eller Væreling af en By derfor maatte blive det civile Luftværns første Øvelse. Denne Opfattelse har Bertel Dahlgaard under Afhøringen (St. 360) imødegaaet under Henvi-
Mærklægningen den 9. April. sning til de foran (S. 60) omtalte, i 1937 i København og i 1938 i Roskilde stedfundne Øvelser samt den til Dagens 18.—20. April 1940 berammede storkøbenhavnke Luftværnsøvelse, hvilken sidste ikke fortrinsvis skulde være en Mærklægningsøvelse, men en saadan i Forhindelse med Øvelser inden for alle de andre Tjenestegrene. Øvelsen blev paa Grund af Forholdene aldrig afholdt, men dens Planlæggelse var, mener Bertel Dahlgaard, utvivlsomt Baggrunden for, at Mærklægningen den 9. April faktisk klappede saa godt, som den gjorde*).

Var Befolkningen oplyst? Over for Fremstillingen i den Beretning (A. 121 ff.), der indeholdes i Oberstløjtnant S. A. Andersens Besvarelse af Kommissionens Spørgemaal, om Virkningerne af de i Dagens omkring den 20. April 1940 stedfundne engelske Luftangreb paa Aalborg Flyveplads, ved hvilke Angreb der opetod Tab i døde og saarede blandt den danske Civilbefolkning, fastslaar fhv. Indenrigsminister Bertel Dahlgaard under Afhøringen (St. 361), at det er ganske misvisende, naar S. A. Andersen vil mene, at Befolkningen ikke var tilstrækkelig oplyst om Faren ved og Forholdsregler mod Følgerne af Luftangreb. Bertel Dahlgaard henledte saaledes Opmærksomheden paa den foran (S. 58) omtalte til alle Husstande i Landet omsendte Pjece med Oplysninger paa dette Omraade, ligesom han nævnede, at der gennem Radio og Presse var udgaaet Forskrifter til Befolkningen, der imidlertid, skønt man selvfølgelig vidste bedre gennem alle de Oplysninger, man havde faaet, „forlystede sig med at gaa ud paa Torve og Stræder og se paa, naar der kom Luftangreb“.

Indenrigsministeriets Kontrol. Et Spørgemaal, stillet under Afhøringen til Bertel Dahlgaard (St. 354), om, hvorvidt der fra Indenrigsministeriets Side inden 9. April 1940 var ført nogen Kontrol med Gennemførelsen af de paabudte Foranstaltninger under Statens civile Luftværn, besvares under Henvi-
Indenrigsministeriets Kontrol. sning til Oplysningerne i hans skriftlige Indberetning, hvor det omtales (A. 108), at Planlæggelsen af Luftværnsforanstaltningerne paahvilede

*) Om Mærklægningen oplyser Bertel Dahlgaard i øvrigt i sin skriftlige Redegørelse (A. 117), at den efter de gældende Regler skulde have været beordret af Generalkommandoen, som imidlertid ikke under de givne Forhold mente at burde medvirke paa dette Omraade, hvorfor Indenrigsministeriet udstedte en Bekendtgørelse om Mærklægning.

de respektive Kommunalbestyrelser i Samarbejde med Politiet og de kommunale Udvalg, men at der fra det civile Luftværns Centralledelses Side foretoges et omfattende Instruktionsarbejde, ligesom man f. Eks. ved at stille Politikommissær Holten til Raadighed som direkte Udsending fra Luftværnet med den Opgave at formidle Forbindelsen mellem Byerne og det civile Luftværns Hovedledelse søgte at skabe Kontakt mellem denne og Kommunerne (A. 109, St. 355). Bertel Dahlgaard fremhæver, at Fremme af Luftværnets Arbejde Landet over afhang af, om der var den rette Godvilje i Kommunerne til at efterkomme de givne Paalæg (St. 356), og han omtaler S. A. Andersens Rapport fra Aalborg, hvor det nævnes, at en tilsynsførende Politikommissær har konstateret Mangler, og at givne Ordre ikke var efterkommet. Bertel Dahlgaard henleder Opmærksomheden paa, at „det anførte i og for sig er et udmærket Eksempel paa de Gnidninger, der har kunnet opstaa mellem de lokale Myndigheders Udførelse og den centrale Ledelses Paalæg“ (St. 357). Idet fhv. Indenrigsminister Bertel Dahlgaard i øvrigt erkender, at han som Indenrigsminister var den øverste ansvarlige Myndighed for det civile Luftværn (St. 359), mener han, at der fra Indenrigsministeriets og det civile Luftværns Centralledelses Side var gjort, hvad der kunde gøres, selv om han ikke vil hævde, at der ikke er sket nogen som helst Fejl fra Ledelsens Side, ligesom han erkender, at der var „Undladelser, hvor de Retningslinier og de Direktiver og Ordre, der er givet, altsaa ikke er udført“.

Paa Spørgsmaalet om, hvorfor Evakueringsbestemmelser ikke var truffet før den 9. April 1940 (St. 363), svarer Bertel Dahlgaard, at Planlæggelse af Evakueringsbestemmelser var forberedt for København og nogle større Byer i 1939, og der var udsendt Instruktionspjecer herom. Efter at Chefen for det civile Luftværn havde været i Finland under Vinterkrigen paa Studierejse, tog man ved Nedsættelsen af et Udvalg hele Evakueringspørgsmaalet op til ny Overvejelse (St. 364). Udvalget var langt fremme med sit Arbejde, da Besættelsen kom, men Tyskerne var imod Evakueringsforanstaltninger, om hvilke der først blev udstedt indenrigsministeriel Bekendtgørelse den 3. August 1943. Men Bestemmelsen fra 1939 var gennemført, i hvert Fald for Københavns Vedkommende (St. 365).

En Bemærkning i fhv. Indenrigsminister Bertel Dahlgaards Redegørelse om, at Arbejdet med Udbygningen af Civilbeskyttelsen, efterhaanden som den krigsmæssige Situation i Løbet af September 1939 havde afklaret sig, og Faren for øjeblikkelige Krigshandlinger i Danmark ikke syntes akut, fortsattes paa længere Sigt (A. 110), gav Anledning under Afhøringen (St. 365) til Forespørgsel om, hvorvidt den skal fortaas saadan, „at man tog det mere med Ro“. Bertel Dahlgaard svarede, at man — efter ved Krigens Udbrud at have bestrebt sig for det allermost nødtørftige — efterhaanden gik over til den mere „gromæssige, normaliserede Fremgangsmaade“. I Forbindelse hermed spurgte man, om den daværende Indenrigsminister i Dagene den 5. og 6. April havde haft den Opfattelse, „at det bør være den gromæssige Udvikling af Luftværnet, der bør finde Sted, og ikke den noget ilsomme, nødtørftige Foranstaltning paa Grundlag af den Ængstelse, Rapporterne fra Berlin kunde vække“ (St. 365—366), og om de fra Berlin indløbende Rapporter ikke gav Anledning til ekstraordinære nødtørftige Foranstaltningers Iværksættelse paa dette Omraade (St. 366, jfr. 354). Bertel Dahlgaard oplyser, at hans almindelige Direktiver gik ud paa, at man skulde arbejde saa meget som muligt, at det civile Luftværn paa dette Tidspunkt arbejdede ilsomt, og at Ordre i den Henseende slet ikke var nødvendige.

Evakueringsplaner.

Burde Indenrigsministeriet have været mere aktiv?

I Henhold til de Kommissionen givne Forskrifter afgives foranstaaende Beretning til det høje Folketing.

Christiansborg, den 6. December 1946.

Kristen Amby. Bomholt. Busch-Jensen.

Chr. Christiansen. Fr. Dalgaard. Mogens Fog. Jørgen Gram.

*A. M. Hansen. H. C. Hansen. Rasmus Hansen, Hjerminde.
Næstformand.*

*Holm, Paul Holt. Arnth Jensen. Jensen-Broby. Robert Mikkelsen.
Formand.*

Aksel Møller. Frede Nielsen. Harald Nielsen. Martin Nielsen.

Nørskov. Starcke. Steen. Westermann.

Egil Olesen.